

eul_wid: qwm-az

Ἀριστείδης ὁ ῥήτωρ · Aristides the Orator

To Plato-Rhetoric

Πρὸς Πλάτωνα περὶ ῥητορικῆς

Period: *Ῥωμαϊκή* [Roman](#)
Dialect: *Ἀττικίζουσα* [Atticizing](#)
Domain: *Ῥητορική* [Oratory](#)
Format: *Λόγος* [Oration](#)

- ¹ Οἶμαι δεῖν ὅστις μέλλει τὰ δέοντα ἐρεῖν, ἢ ψήφου κύριος ὀρθῶς ἔσεσθαι, μὴ τοῦτο σκοπεῖν μηδὲ βασκαίνειν εἴ τι νιν πρότερον καὶ δόξαν ἔχόντων ἑτέρως εἰρησθαι περὶ τῶν αὐτῶν συμβέβηκεν, ἀλλ' οὗ πανταχοῦ πλεῖστον εἰκός ἐστι λόγον εἶναι, τοῦτο κὰν τῷ παρόντι ζητεῖν, ὁποτέρωθι τάληθές, καὶ τοῦτο συμβούλεσθαι νικᾶν. ἄτοπον γὰρ ἐν μὲν ταῖς ἐκκλησίαις μὴ τὸν πρῶτον εἰπόντα πιστεύεσθαι μηδ' ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἀλλὰ τοῦτό γ' εὖ εἰδέναι πάντας, ὅτι εἰ ταύτη ταῦτα κριθῆσεται, τῶν φευγόντων οὐδεὶς ἀποφεύξεται· πάντες γὰρ ὕστεροι δὴ που τοῦ διώκοντος λέγουσιν· ἐν δὲ τοῖς λόγοις αὐτοῖς καὶ τῇ περὶ τούτων κρίσει τοὺς τῷ χρόνῳ προλαβόντας κρατεῖν, ἀλλὰ μὴ τοὺς ἀποδείξοντας περὶ ὧν ἀγωνίζονται, καὶ τραγωδούς μὲν καὶ κιθαριστὰς καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐπὶ τῆς μουσικῆς μὴ ταυτὸν φέρεσθαι τῆς τε ἀξίας ὄνομα καὶ τῆς τάξεως, ἢ κληροῦν γε ἂν ἦρκει μόνον, ἀλλ' ὅστις ἂν κάλλιστ' ἀγωνίσῃται, τοῦτον στεφανοῦν καὶ πρῶτον ἀναγορεύειν, κὰν ὕστατος εἰσελθὼν τύχη, τοὺς δὲ τῶν ἀστειοτέρων ἀγωνισμάτων ἀξιοῦντας ἀγωνιστὰς ἢ κριτὰς εἶναι οὕτω σφόδρα τὸν χρόνον σεμνύνειν ὥστε μὴ μόνον τοῖς ὅλοις χεῖρους τοὺς ὑτέρους ἡγεῖσθαι, ἀλλὰ μηδ' ἂν τυχεῖν εὐρόντας βέλτιον τῶν εἰρημένων μηδέν. ^[15]
- ² ὁρῶ δὲ ὅτι κὰν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν οὐχ ὅστις πρῶτος τὴν ἀπογραφὴν ἐποιήσατο, οὗτος ἀπέρχεται νικῶν, ἀλλ' ὅστις οὗ τὴν ἀπογραφὴν πεποιήται, τοῦτο ἐπὶ τῆς πείρας ἄριστα δείκνυσσι. καὶ τοῦθ' οὕτως ἰσχύει διὰ τέλους ὥστε καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἄθλοις, προσθήσω δ' ὅτι καὶ τοῖς αὐτοῦ τοῦ τάχους, οὐ τοῖς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἐξενεγκοῦσιν ἀποδίδοται τὸ σύμβολον, ἀλλὰ τοῖς παρελθοῦσι. καίτοι πῶς οὐκ ἀλογία πολλὴ τοὺς μὲν ἂ τῆς τοῦ σώματος τύχης ἔχεται μελετῶντας ἢ τιμῶντας οὕτω σφόδρα καὶ νῦν καὶ πρότερον τὸ τοῦ λόγου καλὸν καὶ δίκαιον τετιμηκέναι, τοὺς δ' ἐπὶ τῶν λόγων ἀνέχοντας καὶ χωρὶς τῆς ἐν τούτοις διατριβῆς οὐδ' ἂν ζῆν δεξαμένους οὕτως ἀργῶς, μᾶλλον δ' ἀδίκως ἔχειν, ὥσθ' ἐνὶ πιστῷ χρῆσθαι περὶ ἀπάντων, ἂν τις φθάσῃ γενόμενος, καὶ τὰ ὀνόματα ἀντὶ τῆς ἀληθείας θαυμάζειν αἰρεῖσθαι, ὥσπερ νομίσαι δέον, οὐχ εὐρεῖν τὸ βέλτιον· καὶ τοὺς μὲν νόμους αὐτοὺς, ἂν συμφέρῃ, κινεῖν, τοὺς δὲ περὶ τῶν ἀεὶ μενόντων τῇ φύσει λόγους ἐπὶ τοῖς πρώτοις μὴ δέχεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ ὄρους ἢ στήλας τοὺς προκατεσχηκότας πρεσβεύειν, καὶ ταῦτα οὐ λύειν ὥσπερ ἐν τοῖς νόμοις τοὺς προτέρους διὰ τῶν ἐναντίων δέον, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς χώρας καὶ ἑτέρους ἀξιοῦν αὐτοῖς καὶ τοῖς μὲν ὅρκους τοῖς κοινοῖς προσπαραγράφειν ἐξεῖναι ἀνελεῖν καὶ προσθεῖναι ὅ τι ἂν σκοποῦμένοις ὕστερον συνδοκῇ, οὐς δὲ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς ἐξετάζειν δεῖ λόγους, τῷ

παρελθόντι χρόνῳ μόνῳ προσθεῖναι, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ ὑγιαίνειν χρῆναι φάσκοι μόνους τοὺς πρώτους γενομένους, καὶ μὴδ' ἐκεῖνο ὀρᾷ ὅτι ἡ τοιαύτη κρίσις καὶ ὁ τοιοῦτος λογισμὸς αὐτοῖς πρώτοις οὐκ τιμῶσιν οὐ λυσιτελεῖ. ^[5]

- 3 εἰ γὰρ τῷ χρόνῳ δεῖ συγχωρεῖν καὶ τὴν ἀξίαν ἀπὸ τούτου μετρεῖν, οὐκέτ' ἔχει τόπον ἡ νῦν παρὰ πάντων εἰς ἐκείνους αἰδώς. Ἰσος γὰρ ἂν οὕτω γε νικῶη περὶ λόγους καὶ Κρίασος καὶ Κρότωπος καὶ Φορωνεύς καὶ εἴ τις Ἀργεῖος ἐκ μύθου καὶ Δευκαλίων ἢ εἴ τις ἐκ τε ἄλλων ἄλλος καὶ Λυκάων ἐξ Ἀρκαδίας καὶ Κέκροψ Ἀθήνηθεν ἀντὶ τῶν νῦν βεβοημένων· ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι Φρύγες διὰ τὴν παρὰ τοῦ βέκους, οἶμαι, μαρτυρίαν. καὶ παρῆκα Καλλαίθυιαν ἀρίστην γυναικῶν ἅμα καὶ ἀνδρῶν γενομένην. ἐὰν οὕτω κρίνωμεν, ὥς οὐ Κόδρω γε μετέσται τῆς φιλοτιμίας, ἀλλὰ καὶ οὗτος παῖς οἷς εἶπον συμβάλλειν καὶ οὐκ ἀρχαῖος, καὶ κατὰ μικρὸν οὕτω ζητήσομεν εἴ τις ἦν πρὶν σελήνην εἶναι. Ὀμήρου δὲ καὶ Ἡσιόδου καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς νενικηκότων, Πλάτωνος, εἰ βούλει, καὶ Δημοσθένους καὶ τῶν ὀλίγων πρὸ τούτων, οὐδ' εἰς πολλοστὸν χρόνον ἐλπίς ὁμοίαν ἐγγενέσθαι δόξαν, συμπορόντος ἴσου τοῦ πρὸ αὐτῶν ἐκείνοις ἀεί. εἰ δὲ τοῦτ' εὐδηλον ἄπασιν ὅτι καὶ οὗτοι φύσει καὶ δυνάμει διενεγκόντες τοὺς πρὸ αὐτῶν ἀπέκρυψαν, οὐδὲ τοὺς ὕστερον παντάπασιν ἅπαντας ἀπείργειν εἰκὸς, οὐδ' ἀπιστεῖν εἴ τις καὶ τοῦ νυνὶ χρόνου μετεσχηκῶς ἔχει συμβαλέσθαι γνώμην περὶ ᾧ πρόκειται λόγος, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν, ὥς ἔοικεν, ᾧ τιμῶμεν ὑπάρχειν εἰδότας τὸ προσίεσθαι καὶ προσέχειν ὁπόσον διαφέρει.

[25]

- 4 ἅπαντας μὲν οὖν ἴσως τοὺς παλαιοὺς αἰδεῖσθαι μὲν δίκαιον, φρίττειν δὲ οὐκ ἄξιον, εἴπερ μὴ τοὺς ἐπὶ τοῖς λόγοις ὀνομασθέντας μᾶλλον ἢ τοὺς λόγους αὐτοὺς δεῖ δοκεῖν τιμᾶν· ὅτι δ' εἰ πρὸς ἄλλον τινὰ χρὴ γνώμης οὕτως ἔχειν, καὶ πρὸς Πλάτωνα, οὐκ ἄλλου δέομαι μάρτυρος, ἀλλ' αὐτὸς ἐξαρκεῖ οὐ μόνον οἷς ἀπανταχοῦ βοᾷ καὶ παρακελεύεται μὴδὲν πρότερον ποιεῖσθαι τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ ὀλίγῳ τῷ παραδείγματι. εἰ γὰρ ἐκεῖνος Ὀμήρῳ τῷ τοσοῦτον πρὸ αὐτοῦ περὶ πολλῶν ἐπιτιμῶν οὐκ ἀπεστέρηται λόγου, ἀλλ' ἔχει πρὸς τοὺς ἀγανακτοῦντας ὅ τι εἴπῃ, κατ' αὐτὸν, ὥς ἔοικε, Πλάτωνα καὶ τοὺς ἐκείνον ἐπαινοῦντας καὶ πάσης αἰτίας ἀφιέντας ἔστι, καὶ ἄλλος τις ἐκείνῳ δοκῇ τι λέγειν ὑπεναντίον, τολμᾶν ἀκροάσασθαι, μὴ που τοῦτ' ἐγκλημα ποιουμένους, ἀλλ' ἐὰν τοῖς περὶ τῶν πραγμάτων λόγοις ἀπολειφθῇ. ἃ τοίνυν εἴρηκε περὶ ῥητορικῆς φιλονεικότερον τοῦ δέοντος Γοργίου καὶ Σωκράτους ὑποθέμενος συνουσίαν Ἀθήνησι φέρε ἐπισκεψώμεθα καὶ δείξωμεν ὅπως ἔχει. καὶ γὰρ ἂν εἴη δεινὸν, εἰ ἐκεῖνος μὲν ὑποστὰς κατηγορεῖν ἐκ προφανοῦς οὐκ ἀπεστέρησε τρόπον γέ τιν' αὐτὴν τῶν ὑπὲρ αὐτῆς λόγων. ἀλλ' ἀπέδωκε δυσὶ καὶ τρισὶν ἀντειπεῖν, ὥς γοῦν ἐν σχήματι διαλόγων, ἡμεῖς δὲ οἱ τὸ ὅλον βοηθεῖν ἔχοντες καὶ προηρημένοι μὴ τολμήσομεν, ὥσπερ τοσαῦτ' ἀντιλέγειν Πλάτωνι δέον, ὅποσα ἂν αὐτὸς πρὸς αὐτὸν βουλευθείη. ἄλογον δέ μοι φαίνεται, εἰ Πλάτων μὲν οὐκ ἠδέσθη ψέγων ῥητορικὴν, ἣς ἴσως τι καὶ αὐτῷ μετῆν, ἡμεῖς δ' αἰσχυνούμεθα ὑπὲρ ῥητορικῆς λέγοντες μὴ τις δι' ἐκείνον ἀχθεσθείη. χωρὶς δὲ τούτων εἰ μὲν μὴδὲν ἀντειπεῖν δεῖ, ἀλλ' ἐρήμην ἐαλωκέναι καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ, καὶ ταῦτα λόγων τέχνην οὔσαν, ἄλλο τι τοῦτ' ἂν εἴη τοῦπίταγμα· εἰ δ' ἔσθ' ὄντινα δεῖ, σχεδὸν ἡμῖν ἂν πρέποι, ἵνα καὶ τὸ δίκαιον εὐθύς ἐν αὐτῷ τούτῳ πρώτῳ δείξωμεν οὗ προεσθήκαμεν· ὥς ἔστιν οὐ λόγον σῶζον παρ' ἧς τὸ τοῖς ἄλλοις συναγορεύειν ἐστὶ, ταύτῃ τῶν παρ' αὐτῆς μὴ μεταδοῦναι, ἀλλὰ δυοῖν θάτερον, ἢ τοιοῦτον εἶναι δοκεῖν αὐτὴν οἷον Πλάτων βεβούληται, ἢ τοιοῦτόν γ' εἶναι δοκεῖν ποιῆσαι. ^[5]

- 5 οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τούτῳ ὃ πανταχοῦ, ὅτι τὰς αἰτίας ἢ σιωπῇ βεβαιοῖ, ἀλλ' ἅμα τῶν τε δικαίων οὐ τεύξεται καὶ τὸ σεμνὸν αὐτῆς ἐπ' αὐτῆς ἐξελέγλεγκται. δόξει γὰρ οὐχ οἷα τ' εἶναι σώζειν τὰ δίκαια. ἐγὼ δὲ μάλιστα μὲν καὶ πρῶτον αἰδοῖ τῶν λόγων αὐτῶν καὶ τῷ νομίζειν χρῆναι καθάπερ γονεῦσι βοηθεῖν, ὥς ἕκαστος ἔχει τῆς ἐν αὐτοῖς δυνάμεως, εἶτα καὶ τῶν ἄλλων ἕνεκ' ἀνθρώπων, ὅπως μὴ περὶ τῶν μεγίστων φαύλως ὑπαχθεῖεν μὴδ' ἀγνοήσαιεν ὅσῳ λαμπρότερος

καὶ μείζων ἀνὴρ, τοσοῦτῳ προχειρότερον πιστεύσαντες αὐτῷ, μηδὲ ἦν οὐ θέμις οὐδὲν φλαῦρον ἀκοῦσαι, ταύτην οἰόμενοι κακίζειν αὐτοὺς τῶν καλλίστων ἀποστερήσαιεν ἐκόντες, ἐν ἴσῳ δὲ ἄκοντες εἰπεῖν, ὑπέστην τὸν λόγον τοῦ τε δικαίου χάριν καὶ τῆς χρείας. τὸ μὲν οὖν ἀξίωμα τοσοῦτον τοῦ παρόντος ἀγῶνος, καλῶ δ' ἐπὶ τούτῳ τῷ τολμήματι καὶ Ἑρμῆν λόγιον καὶ Ἀπόλλωνα μουσηγέτην καὶ Μούσας ἀπάσας ἡγεμόνας γενέσθαι, μάλιστα μὲν καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἴδιον τῆς νῦν κλήσεως, ὅτι τούτων ἡ δωρεὰ ὑπὲρ ἧς ἅμα καὶ δι' ἧς ἀγωνιζόμεθα, ἔπειθ' ὅτι καὶ δύο συμπέπτωκεν. οὔτε γὰρ πρὸς τὸν φαυλότατον τῶν Ἑλλήνων οὐθ' ὑπὲρ τῶν φαυλοτάτων οἱ λόγοι. ^[25]

⁶ εἰσὶ δὲ οἱ καὶ τῶν ἐκείνου λόγων τῶν εἰς μνήμην ἡκόντων τούτους μάλιστα θαυμάζουσιν οἷς ἐνταῦθα καὶ περὶ τούτων κέχρηται. ὥστε πανταχῇ θείας δεῖν τῆς βοηθείας ὡς ἀληθῶς. ὥσπερ οὖν οἱ τὰς τῶν παρανόμων γραφὰς εἰσιόντες ἀπ' αὐτῶν ὧν εἴρηκε τὴν ἀρχὴν ποιησόμεθα. ἔστι δὲ ταυτὶ „Δοκεῖ τοίνυν μοι, ὦ Γοργία, εἶναι ἐπιτήδευμα τεχνικὸν μὲν οὐ, ψυχῆς δὲ στοχαστικῆς καὶ ἀνδρείας καὶ φύσει δεινῆς προσομιλεῖν τοῖς ἀνθρώποις. καλῶ δὲ αὐτοῦ ἐγὼ τὸ κεφάλαιον κολακείαν. ταύτης μοι δοκεῖ τῆς ἐπιτηδεύσεως πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα μόρια εἶναι, ἐν δὲ καὶ ὀψοποιικῇ, ὃ δοκεῖ μὲν εἶναι τέχνη, ὡς δ' ὁ ἐμὸς λόγος, οὐκ ἔστι τέχνη, ἀλλ' ἐμπειρία καὶ τριβὴ ταύτης μόριον καὶ τὴν ῥητορικὴν ἐγὼ καλῶ καὶ τὴν γε κομμητικὴν καὶ τὴν σοφιστικὴν, τέτταρα ταῦτα μόρια ἐπὶ τέτταρσι πράγμασιν. εἰ οὖν βούλεται Πῶλος πυνθάνεσθαι, πυνθάνεσθω, οὐ γὰρ πῶ πέπυσται ὁποῖόν φημι' ἐγὼ τῆς κολακείας μόριον εἶναι τὴν ῥητορικὴν, ἀλλ' αὐτὸν λέληθα οὐπῶ ἀποκεκριμένος. ὁ δὲ ἐπανερωτᾷ εἰ οὐ καλὸν ἡγοῦμαι εἶναι· ἐγὼ δ' αὐτῷ οὐκ ἀποκρινοῦμαι πρότερον εἴτε αἰσχρὸν εἴτε καλὸν ἡγοῦμαι τὴν ῥητορικὴν πρὶν ἂν πρῶτον ἀποκρίνωμαι ὃ ἐστίν. οὐ γὰρ δίκαιον, ὦ Πῶλε. ἀλλ' εἴπερ βούλει πυνθάνεσθαι, ἐρώτα ὁποῖον μόριον τῆς κολακείας φημι εἶναι τὴν ῥητορικὴν. Ἐρωτῶ δὴ, καὶ ἀπόκριναί μοι ὁποῖον μόριον. Ἄρ' οὖν ἂν μάθοις ἀποκριναμένου; ἔστι γὰρ ἡ ῥητορικὴ κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον πολιτικῆς μορίου εἶδωλον. Τί οὖν; καλὸν ἢ αἰσχρὸν λέγεις αὐτὴν εἶναι; Αἰσχρὸν ἔγωγε. τὰ γὰρ κακὰ αἰσχρὰ καλῶ, ἐπειδὴ δεῖ σοι ἀποκρίνασθαι ὡς ἤδη εἰδότες ὁ λέγω. Μὰ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες, ἀλλ' ἔγωγε οὐδὲ αὐτὸς συνίημι ὃ τι λέγεις. Εἰκότως γε, ὦ Γοργία. ^[25]

⁷ οὐδὲν γὰρ πῶ σαφὲς λέγω. Πῶλος δὲ ὅδε νέος ἐστὶ καὶ ὀξὺς. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἔα, ἐμοὶ δὲ εἰπέ πῶς λέγεις πολιτικῆς μορίου εἶδωλον εἶναι τὴν ῥητορικὴν. Ἀλλ' ἐγὼ πειράσομαι φράσαι ὃ γέ μοι φαίνεται εἶναι ἡ ῥητορικὴ· εἰ δὲ μὴ τυγχάνει ὃν τοῦτο, Πῶλος ὅδε ἐλέγξει. σῶμά που καλεῖς τι καὶ ψυχὴν; Πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν καὶ τούτων οἶε τινὰ εἶναι ἐκατέρου εὐεξίαν; Ἐγωγε. Τί δέ; δοκοῦσαν μὲν εὐεξίαν, οὔσαν δ' οὐ; οἷον τοιόνδε λέγω· πολλοὶ δοκοῦσιν εὖ ἔχειν τὰ σώματα, οὓς οὐκ ἂν ῥαδίως αἰσθοιτό τις ὡς οὐκ εὖ ἔχουσιν ἀλλ' ἢ ἰατρός τε καὶ τῶν γυμναστικῶν τις. Ἀληθῆ λέγεις. Τὸ τοιοῦτον λέγω καὶ ἐν σώματι εἶναι καὶ ἐν ψυχῇ, ὃ ποιεῖ μὲν δοκεῖν εὖ ἔχειν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἔχει δὲ οὐδὲν μᾶλλον. Ἔστι ταῦτα. Φέρε δὴ σοι ἐὰν δύνωμαι σαφέστερον ἐπιδείξω ὃ λέγω. δυοῖν ὄντων τῶν πραγμάτων δύο λέγω τέχνας. τὴν μὲν οὖν ἐπὶ τῇ ψυχῇ πολιτικὴν καλῶ, τὴν δ' ἐπὶ τῷ σώματι μίαν μὲν οὕτως ἀνομάσαι οὐκ ἔχω σοι, μιᾶς δὲ οὔσης τῆς τοῦ σώματος θεραπείας δύο μόρια λέγω, τὴν μὲν γυμναστικὴν, τὴν δὲ ἰατρικὴν. τῆς δὲ πολιτικῆς ἀντίστροφον μὲν τῇ γυμναστικῇ τὴν νομοθετικὴν, ἀντίστροφον δὲ τῇ ἰατρικῇ τὴν δικαιοσύνην. ἐπικοινωνοῦσι μὲν δὴ ἀλλήλαις ἅτε περὶ τὸ αὐτὸ οὔσαι ἐκατέρα τούτων, ἢ τε ἰατρικὴ τῇ γυμναστικῇ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῇ νομοθετικῇ. ὅμως δὲ διαφέρουσί τι ἀλλήλων. τεττάρων δὲ τούτων οὐσῶν καὶ αἰεὶ πρὸς τὸ βέλτιστον θεραπευουσῶν, τῶν μὲν τὸ σῶμα, τῶν δὲ τὴν ψυχὴν, ἡ κολακευτικὴ αἰσθομένη, οὐ γνοῦσα λέγω, ἀλλὰ στοχασαμένη, τέτραχα ἑαυτὴν διανείμασα, ὑποδῶσα ἕκαστον τῶν μορίων προσποιεῖται εἶναι τοῦτο ὅπερ ὑπέδω, καὶ τοῦ μὲν βελτίστου οὐδὲν φροντίζει, τῷ δὲ ἡδίστῳ θηρεύει τὴν ἄνοιαν καὶ ἐξαπατᾷ, ὥστε δοκεῖν πλείστου ἀξίαν εἶναι. ^[30]

- ⁸ ὑπὸ μὲν οὖν τὴν ἰατρικὴν ἡ ὀψοποιικὴ ὑποδέδυκε καὶ προσποιεῖται τὰ βέλτιστα σιτία τῷ σώματι εἰδέναι, ὥστ' εἰ δέοι ἐν παισὶ διαγωνίζεσθαι ὀψοποιόν τε καὶ ἰατρὸν ἢ ἐν ἀνδράσιν οὕτως ἀνοήτοις ὥσπερ οἱ παῖδες, πότερος ἐπαίει περὶ τῶν χρηστῶν σιτίων καὶ πονηρῶν, ὁ ἰατρὸς ἢ ὁ ὀψοποιὸς, λιμῷ ἂν ἀποθανεῖν τὸν ἰατρόν. κολακείαν μὲν οὖν αὐτὸ καλῶ καὶ αἰσχρὸν φημι εἶναι τὸ τοιοῦτον, ὃ Πῶλε, τοῦτο γὰρ πρὸς σέ λέγω, ὅτι τοῦ ἡδέος στοχάζεται ἄνευ τοῦ βελτίστου. τέχνην δὲ αὐτὴν οὐ φημι εἶναι, ἀλλ' ἐμπειρίαν, ὅτι οὐκ ἔχει λόγον οὐδένα ὃ προσφέρει, ὅποῖ' ἄττα τὴν φύσιν ἐστίν, ὥστε τὴν αἰτίαν ἐκάστου μὴ ἔχειν εἰπεῖν· ἐγὼ δὲ τέχνην οὐ καλῶ ὃ ἂν ἢ ἄλογον πρᾶγμα. τούτων δὲ πέρι εἰ ἀμφισβητεῖς, ἐθέλω ὑποσχεῖν λόγον. τῇ μὲν οὖν ἰατρικῇ, ὥσπερ λέγω, ἡ ὀψοποιικὴ κολακεία ὑπόκειται, τῇ δὲ γυμναστικῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ κομμωτικὴ, κακοῦργος καὶ ἀπατηλὴ καὶ ἀγεννὴς καὶ ἀνελεύθερος, σχήμασι καὶ χρώμασι καὶ λειότητι καὶ ἐσθῆτι ἀπατώσα, ὥστε ποιεῖν ἀλλότριον κάλλος ἐφελκομένη τοῦ οἰκείου διὰ τῆς γυμναστικῆς ἀμελεῖν. ἵνα οὖν μὴ μακρολογῶ, ἐθέλω σοι εἰπεῖν, ὥσπερ οἱ γεωμέτραι, ἥδη γὰρ ἂν ἴσως ἀκολουθήσαις, ὅτι ὁ κομμωτικὴ πρὸς γυμναστικὴν, τοῦτο σοφιστικὴ πρὸς νομοθετικὴν, καὶ ὁ ὀψοποιικὴ πρὸς ἰατρικὴν, τοῦτο ῥητορικὴ πρὸς δικαιοσύνην.“ Ἐνταῦθα ἀποδείξεις μὲν οὐδ' ἡττοῦν ἔνεστιν οὐδ' ἔλεγχος ἀνάγκη προεληλυθώς, ὑπόκειται δ' ἀπλῶς ὥσπερ ἔξον, οὗ πολὺς ἦν ἰδρὼς πρότερον· οὐδὲν διαφερόντως ἢ εἰ χάριν ῥῆται τοὺς ἀκούοντας ταῦτα συγχωρῆσαι. καίτοι εἰ τὰ ζητούμενα ὡς ὁμολογούμενα ὑποτίθεσθαι γέλως, πῶς εἰκὸς ἅ γε ζητεῖν γέλως, ταῦτ' ἐξ ἀρχῆς ὑποτίθεσθαι; πῶς γὰρ οὐ γέλως εἰ τῆς αὐτῆς φύσεως ῥητορικὴ καὶ ὀψοποιικὴ ζητεῖν; ὁ δ' ὥσπερ ὁμολογούμενον εἴληφεν αὐτό. γνοίη δ' ἂν τις ἐκείνως, εἰ τὸ τῆς ῥητορικῆς ὄνομα ἐξελών τὸ τῆς φιλοσοφίας ἀντ' ἐκείνου μεταλάβοι καὶ ἐπὶ τούτῳ πᾶσι τοῖς αὐτοῖς χρήσαιτο. ^[30]
- ⁹ καὶ μηδεὶς μήτε ἀγροικίαν μήτε ψυχρότητα καταγνῶ τοῦ λόγου. μάλιστα μὲν γὰρ οὐ δὴ που δυοῖν ἐπιστήμαιν ἢ δυνάμεσιν τοῖς μὲν τὴν ἑτέραν προῖσταμένοις, οὐδ' ἂν ὀτιοῦν βλασφημῶσιν εἰς τοὺς ἑτέρους, οὐδὲν ἄγροικον ὑπεῖναι φήσομεν, τοῖς δ' οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς ἀμύνεσθαι δώσομεν· ἔπειτ' οὐ τοῦ φορτικοῦ χάριν εἰρήσεται, ἀλλὰ τῆς ἀποδείξεως, ἣν οὐδαμοῦ τούτοις εἶναι φαμέν. οὐκοῦν ὡδὶ γίγνεται „Δοκεῖ τοίνυν μοι, ὦ Γοργία, εἶναι ἐπιτήδευμα τεχνικὸν μὲν οὐ, ψυχῆς δὲ στοχαστικῆς καὶ ἀνδρείας, καὶ φύσει δεινῆς προσομιλεῖν τοῖς ἀνθρώποις. καλῶ δὲ αὐτοῦ ἐγὼ τὸ κεφάλαιον κολακείαν. ταύτης μοι δοκεῖ τῆς ἐπιτηδεύσεως πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα μόρια εἶναι, ἐν δὲ καὶ ἡ ὀψοποιικὴ, ὃ δοκεῖ μὲν εἶναι τέχνη, ὡς δ' ὁ ἐμὸς λόγος, οὐκ ἔστι τέχνη, ἀλλ' ἐμπειρία καὶ τριβὴ· ταύτης μόριον καὶ τὴν ῥητορικὴν ἐγὼ καλῶ καὶ τὴν γε κομμωτικὴν καὶ τὴν σοφιστικὴν, τέτταρα ταῦτα μόρια ἐπὶ τέτταρσι πράγμασι.“ καὶ διὰ πάντων δὴ τῶν εἰρημένων, εἴ τις οὕτως ἅπαντα τᾶλλα κατὰ χώραν ἔων τὴν ῥητορικὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν μεταλαμβάνοι, συμβαίνει δὴ που μηδὲν ἐμποδίζεσθαι τὰ γε ῥήματα. ἀλλ' οὔτε τοῦτο ὑγιαίνοντος, οἶμαι, οὔτ' ἐκεῖνο ἀποδεικνύοντος. οὔτε γὰρ φιλοσοφίας τῶν ὀψοποιῶν ὄνειδῶν οὐδὲν ἄψεται δήπουθεν, ἕως ἂν ἄλλο τι τὴν φύσιν ἢ, οὐθ' οἷς ὀψοποιικὴν κακίζει τις ἐξελέγχει ῥητορικὴν, ἕως ἂν μὴ δείξῃ τὴν ἀνάγκην, ὑφ' ἧς ταῦτα ὁμοίως ἔχει, πλὴν εἰ τοῦτ' αὐτὸ ἰκανὸν ἡγήσατο εἰς ἀνάγκην περιστῆσαι τινα τοῦ πῶς ὀψοποιικὴ ῥητορικῆς κεχώρισται λέγειν. καίτοι τοῦτο ὁκνῶ μὲν εἰπεῖν, οὐκ ἔχω δὲ μαθεῖν ὡς οὐχ ὑβρίζοντός ἐστιν. ὅμως δ' ἔγωγε ὑποστήσομαι τοῦτο τὸ ἄτοπον. ^[30]
- ¹⁰ καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστὶ δεινότερον καὶ ἀτοπώτερον, εἰ μᾶλλον ὁ πειρώμενος ὡς οὐκ αἰσχρὸν ῥητορικὴ διδάσκειν αἰσχύνεται ἢ ὁ τολμήσας πρῶτον ἐν αἰσχροῦ μοίρᾳ ψέγειν. πρῶτον μὲν οὖν εἰ τὰ μάλιστα μὴ τέχνην εἶναι δοίμεν αὐτὴν, ὅπερ ὡς ἔρμαιον στρέφει παρ' ὅλον τὸν λόγον, τί μᾶλλον αἰσχρὸν γ' εἶναι συγχωρησόμεθα; εἰ μὲν γὰρ ἦν ἀναγκαίως ἅπαν τὸ μὴ τέχνη γιγνόμενον κακὸν, ἢ τοῦ μηδενὸς ἄξιον, ἦν τι προὔργου· νῦν δ' οὐδεὶς ἐστὶν ὅστις οὐκ ἂν συμφῆσαι τὸ μὴ οὐ τὰ μέγιστ' ἀνθρώποις καὶ κάλλιστ' ἐκ θεῶν ἅμα τε ἔξω τέχνης εἶναι καὶ

τέχνης κρείττω, καὶ τοῦθ' οὕτω παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ δεξιοῖς καὶ πολλοῖς κεκράτηκεν ὥσθ' ὅσα μὲν τῶν ἐπτὰ σοφῶν κληθέντων οὕτως ἐν τοῖς πᾶσιν ὄντων εὐαριθμήτων εἶπέ τις ἢ συνεβούλευσεν, ἢ τῶν ἄλλων οὓς ἐπὶ παιδείᾳ θαυμάζομεν ὡς πρώτους, οὐδεὶς προστίθησι θεῶ, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀνδρὸς ὄνομα ἐκάστοις ἐπιφημίζεται ἃ δ' ἂν αἱ Πυθοὶ προμάντεις φῶσιν, ἐπειδὴν ἐκστῶσιν ἑαυτῶν, ταῦθ' ὡς ὁ Πύθιος εἶπε καὶ Πλάτων καὶ ἅπαντες λέγουσι καίτοι τίνα ἐπίστανται δὴ πού τέχνην τότε, αἶ γε οὐχ οἶαί τέ εἰσι φυλάττειν οὐδὲ μεμνήσθαι; καίτοι μικρὰ μὲν ἢ πάντας εἰδυῖα λόγους ἀνθρωπίνους ἱατρικὴ καὶ κρείττων ὀψοποιικῆς πρὸς τὰς ἐκ Δελφῶν, οἶμαι, δύναται λύσεις, ὅσαι καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ καὶ νόσων καὶ παθημάτων ἀπάντων ἀνθρώποις ἐφάνθησαν, μικρὰ δ' ἢ κατ' αὐτὴν ἐστηκυῖα δικαιοσύνη, κρίσεως ἔνεκα πραγμάτων καὶ συμβουλῆς. τί δὲ ἐροῦσι σύμπαντες οἱ γυμνασταί, δυοῖν καὶ τριῶν λογίων οὐχ ἡττᾶσθαι σφῶν πᾶσαν τὴν ἐπιστήμην, εἴπερ ἔν γε τοῦτ' ἐπίστανται βραχὺ σωφρονεῖν; τί δὲ ἡ σεμνὴ σοι νομοθετικὴ καὶ τὰ μεγάλα ἀνθρώποις εὐρίσκουσα; οἶμαι μὲν παραχωρήσεται, μᾶλλον δὲ πάλαι παρεχώρησε ταῖς ἀπὸ τοῦ τρίποδος γυναιξί. ^[30]

11 βαδίζουσιν γε εἰς Δελφοὺς καὶ πυνθάνονται περὶ τῶν πολιτειῶν. καὶ τότε τοὺς νόμους τίθενται πρὸς τὴν ἐλθοῦσαν παρὰ τῆς Πυθίας φωνὴν ἀπὸ Λυκούργου πρώτου, τὸν μετὰ πολλοὺς εἰ δεῖ πρῶτον εἰπεῖν χάριν τοῦ λόγου. οὐκ οὐκ φασὶ γ' ἐκεῖνον οὐδὲν θεῖναι Λακεδαιμονίοις ἄνευ τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ φωνῆς, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐπειδὴ Λυκούργος ὁ τῶν Ἑλλήνων ἄριστος ἔθηκεν, οὐ διὰ τοῦθ' ὁ θεὸς δόξαν εἴληφε τεθεικέναι τοὺς νόμους, ἀλλ' ὁ μὲν Λυκούργος ἄριστος ὢν τῶν Ἑλλήνων ἐμαρτύρει τὰ τῆς οὐδὲν ἰδίᾳ γιγνωσκούσης Πυθίας νικᾶν, ἡ δὲ ἀπεκρίνατο ὡς ἐδόκει τῷ θεῷ, ὁ δὲ τῷ παρὰ τὴν Πυθίαν μέρει τὴν δόξαν εἴληφε τὴν ἐπὶ τοῖς νόμοις. καίτοι οὗτ' ἐπιστήμην τιν' ἔχουσι περιττοτέραν παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους αὐταὶ αἱ γυναῖκες οὗτ' εἴ τι καὶ γινώσκουσιν, ἀφ' ὧν πεπαίδευνται καὶ προΐσασι λέγουσιν, ἀλλ' ὡς ἂν κινηθῶσιν ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ κρείττονος, πέμπουσι πανταχοῖ γῆς, εἰς Ἰωνίαν, εἰς Πόντον, εἰς Κυρήνην, ἐπ' ἔσχατα τῆς γῆς; οὐδ' εἴ τις εἴσεισιν ὡς αὐτὰς ἡ πεύσεται προΐσασι πρὸ τῆς ἐσπέρας καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ τρίποδος καθέδρας, ὡς ἔπος εἰπεῖν. ἀλλ' ἀρτίως ἀγνοοῦσαι καὶ τὰ τῶν γειτόνων ἐξαίφνης τὰ πάντων ἀνθρώπων ἴσασι καὶ δημηγοροῦσι παρὰ τῷ θεῷ καὶ πολιτεύονται τὰ κοινὰ τῆς γῆς καὶ πάσαις ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἡγεμόνες τοῦ τί δεῖ ποιεῖν ἢ λέγειν καθίστανται. καὶ οὐδὲ Πλάτων αὐτὰς παρέρχεται. ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀξιοῖ τὴν Πυθίαν ἐρωτᾶν ὁπόταν πολιτεύηται καὶ νομοθετῇ, καὶ τότε φησὶ δεῖν ποιεῖν, ἂν καὶ ἡ Πυθία συναναιρῇ, πρότερον δὲ οὐ θαρρεῖ. εἶεν· αὕτη μὲν ἐκ Δελφῶν ἡ μαρτυρία τῷ λόγῳ καὶ παρὰ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου· τὰς δ' ἐν Δωδώνῃ τί φήσεις ἱερείας, αἱ τοσαῦτα ἴσασιν ὅς' ἂν τῷ θεῷ δοκῇ καὶ μέχρι τοσούτου μέχρι ἂν δοκῇ; καίτοι οὐτε πρότερόν τινα τοιαύτην εἶχον ἐπιστήμην, πρὶν εἰσελθεῖν ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ συνουσίαν, οὗθ' ὕστερον οὐδὲν ὧν εἶπον ἴσασιν, ἀλλὰ πάντες μᾶλλον ἢ κείναι. ^[30]

12 ὥσθ' οἱ μὲν ἀγνοοῦντες καὶ πυθόμενοι παρ' αὐτῶν μεμαθήκασιν, αἱ δὲ εἰποῦσαι τί χρὴ ποιεῖν οὐκ ἴσασιν οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ὅτι εἰρήκασιν. οὐκοῦν ἐκ Διὸς ἂν ταύτην τὴν μαρτυρίαν τιθεὶς οὐκ ἂν ἀμαρτάνοις. ταῦτα δὲ ταῦτα λέγω καὶ περὶ τῶν ἐν Κλάρῳ καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀμμωνος καὶ πάντων ὅσοι περὶ χρηστήρια ὁμοίως ἄνδρες καὶ γυναῖκες. καίτοι πότερον τούτους ἅπαντας καὶ ταύτας πάσας ἐρωτήσομεν τὸν λόγον, ὃ χρώμενοι ταῦτα συμβουλεύουσι; καὶ πῶς σωφρονεῖν δόξομεν; ἢ τοῦ μηδενὸς ἄξια καὶ κολακείαν ταῦτ' εἶναι φήσομεν, ἐπειδὴπερ οὐκ ἔχομεν τοὺς εἰπόντας ἀπαιτῆσαι τὸν λόγον, πολλῶ μὲντ' ἂν πλέον ἐλλείπομεν τοῦ σωφρονεῖν. οὐκοῦν παρὰ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν θεῶν μαρτυρία καὶ ψῆφος ἐπῆκται τοῦ μηδενὸς ἄξιον εἶναι τὸν τοιοῦτον λόγον, ὅστις ἢ τὴν τέχνην ζητεῖ, ἢ φαυλίζει τὸ μὴ σὺν ταύτῃ πανταχοῦ. ὅσοι δ' αὖ καὶ καθάπαξ ὑποδύντες θεῶ καὶ τέχνης οὐδὲ μικρὸν μετασχόντες οὐ μόνον τοῖς ἐφ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὕστερον πολλὰ δὴ καὶ θαυμάσια προεῖπον, οἷον εἰ βούλει, Βάκις, Σίβυλλα, ἕτεροι μετὰ τούτων, εἰ δὲ μὴ πολλοὶ, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ λόγου· τὰ γὰρ μέγιστα ἐκπέφευγε τοὺς

πολλούς· τίς οὕτω τεχνίτης τοῦ κακῶς λέγειν ἐστὶν ὅστις καὶ τούτους κακίσειεν ἄν; ὅταν δ' εἰς ποιητὰς ἴδω τοὺς κοινούς τῶν Ἑλλήνων τροφέας καὶ διδασκάλους, οἱ διαρρήδην ὁμολογοῦσι περὶ αὐτῶν· μηδ' ὅτιοῦν ἐπίστασθαι, μηδὲ νεῶν ἀριθμὸν, ἀλλ' αἰεὶ καὶ περὶ παντὸς τὰς Μούσας ἐνοχλοῦσι δεόμενοι φράσαι σφίσιν, ὥς αὐτοὶ μὲν προφητῶν σχῆμα καὶ τάξιν ἔχοντες, ἐκεῖνας δὲ μάντιες ἀληθεῖς οὔσας περὶ ἀπάντων, μᾶλλον μοι δοκεῖ προσήκειν τὸ μὴ σὺν τέχνῃ κοσμεῖν ἐνίοτε ἢ δυοῖν θάτερον, ἢ τοὺς ποιητὰς ἐπιστήμῃ φάσκειν ἀποχρώντως ποιεῖν, ὃ μηδ' αὐτοὶ δέχονται, ἢ τοῦ μηδενὸς ἀξίαν τὴν τῶν Μουσῶν ἡγεῖσθαι δωρεάν. εἴτ' οὖν, ὧς πρὸς Διὸς, ἐν μέτρῳ μὲν εἰπεῖν ἄνευ τέχνης οὐ δεινὸν, ἀλλὰ καὶ θεῖον πολλάκις, οὕτως δ' εἰπεῖν τὰ βέλτιστα δεινὸν ἔαν μὴ σὺν τέχνῃ; ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ τὴν ἀνάγκην. ^[30]

13 πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ ὁ μὲν ποιητὴς ἄνευ τέχνης ποιῶν ὀρθῶς τὸν ῥήτορα μιμήσεται καὶ τὰ βέλτιστ' ἐρεῖ, ὁ ῥήτωρ δ' αὐτὸς οὐκ ἐρεῖ τὰ βέλτιστα, ἔαν μὴ σὺν τέχνῃ; καὶ μὴν οἷ γε ποιηταὶ φιλόδωρον τὸν Ἑρμῆν οὐδενὸς ἤττον θεῶν, οἶμαι δὲ καὶ διαφερόντως, κεκλήκασιν. οὐκοῦν εἰ δι' Ἀπόλλωνος μαντικὴ καὶ διὰ Μουσῶν ποιητικὴ χωρεῖ, καὶ τούτων ἄνευ ψυχρὰ τὰ τῆς τέχνης, τί κωλύει καὶ ῥητορικὴν τῆς Ἑρμοῦ τιθέναι δωρεᾶς, ἣν γε τῷ ὄντι χρὴ θεῖαν καλεῖν καὶ τέχνης κρείττω; μέχρι μέντοι τῶν νῦν τούτων ὑπ' αὐτῶν τῶν λόγων ἐξελέγχεσθαι Πλάτωνα φαίη τις ἄν· βούλομαι δ' αὐτὸν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ λόγων ἐξελεγχόμενον φανῆναι. τρόπον μὲν οὖν τινα καὶ τοῦτ' ἤδη γέγονεν. ἐν οἷς γὰρ αὐτὸν ἐδείκνυμεν καταφεύγοντα ἐπὶ τὴν Πυθίαν πολλαχοῦ τῶν Νόμων οὐ διεφύγε τοῦτον τὸν ἔλεγχον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παντελῶς διὰ πάντων ἐξῆς ὧν εἴρηκα βούλομαι δεῖξαι ταῦτά φθεγγόμενον. φανήσεται γὰρ ἃ νῦν ἡμεῖς λέγομεν αὐτὸς πρόσθεν εἰρηκῶς, εἰ καὶ μὴ τούτοις τοῖς ῥήμασι μηδ' εἰς τοσοῦτον τῆς ἀναγκαίας ἀποδείξεως, ἀλλ' οὖν τῷ γε ὅλῳ λόγῳ. ὑπομνήσω δ' αὐτὸν Φαίδρου τοῦ καλοῦ. ὃ γὰρ αὐτὸς ἐκεῖ ποιεῖ τὰ Λυσίου τιθεὶς μεταξὺ τῶν αὐτοῦ, τοῦτο κάγῳ νῦν ποιήσω, αὐτὰ τὰ κείνου παρέξομαι καθάπερ νόμον. ποῦ δὴ μοι, φησὶν, ὁ παῖς; ποῦ δὴ μοι καὶ ὁ λόγος ὁ πρὸς τὸν παῖδα; οὐτοσί μάλα πλησίον. φέρε δὴ τί λέγει; „Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἀπλοῦν τὸ μανίαν κακὸν εἶναι, καλῶς ἂν ἐλέγετο· νῦν δὲ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ μανίας, θεία μέντοι δόσει διδομένης. ^[25]

14 ἢ τε γὰρ ἐν Δελφοῖς προφητὶς αἴτ' ἐν Δωδώνῃ ἰέρεια μανεῖσαι μὲν πολλὰ δὴ καὶ καλὰ ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ τὴν Ἑλλάδα εἰργάσαντο, σωφρονοῦσαι δὲ βραχέα ἢ οὐδέν. καὶ ἔαν δὴ λέγωμεν Σίβυλλάν τε καὶ ἄλλους ὅσοι δὴ μαντικῇ χρώμενοι ἐνθέῳ πολλὰ δὴ πολλοῖς προλέγοντες εἰς τὸ μέλλον ὥρθωσαν, μηκύνοιμεν ἂν δῆλα παντὶ λέγοντες. τόδε μὴν ἄξιον ἐπιμαρτύρασθαι, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν οἱ τὰ ὀνόματα τεθειμένοι οὐκ αἰσχρὸν ἡγοῦντο οὐδ' ὄνειδος μανίαν. οὐ γὰρ ἂν τῇ καλλίστῃ τέχνῃ, ἣ τὸ μέλλον κρίνεται, αὐτὸ τοῦτο τοῦνομα ἐμπλέκοντες μανικὴν ἐκάλεσαν, ἀλλ' ὥς καλοῦ ὄντος ὅταν θεία μοῖρα γίγνηται, οὕτω νομίσαντες ἔθεντο. οἱ δὲ νῦν ἀπειροκάλως τὸ ταῦ ἐπεμβαλόντες μαντικὴν ἐκάλεσαν. ἐπεὶ τὴν γε τῶν ἐμφρόνων ζήτησιν τοῦ μέλλοντος διὰ τὰ ὀρνίθων ποιουμένων καὶ τῶν ἄλλων σημείων, ἅτε ἐκ διανοίας ποριζομένων ἀνθρωπίνῃ οἰήσῃ, οἰονοϊστικὴν ἐπωνόμασαν, ἣν νῦν οἰωνιστικὴν τὸ ὠ σεμνύνοντες οἱ νέοι καλοῦσιν. ὅσω δὴ οὖν τελεώτερον καὶ ἐντιμότερον μαντικὴ οἰωνιστικῆς, τό τε ὄνομα τοῦ ὀνόματος τό τε ἔργον τοῦ ἔργου, τόσω κάλλιον μαρτυροῦσιν οἱ παλαιοὶ μανίαν σωφροσύνης τὴν ἐκ θεοῦ τῆς παρὰ ἀνθρώπων γινομένης, ἀλλὰ μὴν νόσων τε καὶ πόνων τῶν μεγίστων, ἃ δὴ παλαιῶν ἐκ μηνιμάτων ποθὲν ἔν τισι τῶν γενῶν, ἢ μανία ἐγγενομένη καὶ προφητεύσασα, οἷς ἔδει, ἀπαλλαγὴν εὔρετο, καταφυγοῦσα πρὸς θεῶν εὐχάς τε καὶ λατρείας. ὅθεν καὶ καθαρμῶν τε καὶ τελετῶν τυχοῦσα ἐξάντη ἐποίησε τὸν αὐτὴν ἔχοντα πρὸς τε τὸν παρόντα καὶ τὸν ἔπειτα χρόνον λύσιν τῷ ὀρθῶς μανέντι τε καὶ κατασχομένῳ τῶν παρόντων κακῶν εὐρομένη. ^[25]

15 τρίτῃ δὲ ἀπὸ Μουσῶν κατοχὴ τε καὶ μανία λαβοῦσα ἀπαλὴν καὶ ἄβατον ψυχὴν ἐγείρουσα κἀναβακχεύουσα κατὰ τε ὥδὰς καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ποίησιν μυρία τῶν παλαιῶν ἔργα

κοσμοῦσα, τοὺς ἐπιγιγνομένους παιδεύει. ὃς δ' ἂν ἄνευ μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανὸς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ὑπὸ τῆς τῶν μαινομένων ἢ τοῦ σωφρονοῦντος ἠφανίσθη. τοσαῦτα μὲν σοι καὶ ἔτι πλείω ἔχω μανίας γιγνομένης ἀπὸ θεῶν λέγειν καλὰ ἔργα.“ Εἰ τοίνυν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοὶ, μανία τίς ἐστὶν ἀμείνων σωφροσύνης καὶ παρὰ θεῶν ἀνθρώποις γιγνομένη, πῶς ἄξιον πᾶν γε τὸ μὴ τέχνη γιγνόμενον ψέγειν, ἢ πῶς ῥητορικὴν ἀπλῶς αἰσχροὺς ἠγεῖσθαι καὶ μὴ συγχωρεῖν δύναμιν γέ τιν' εἶναι τέχνης κρείττονα; εἰ δὲ δὴ τὴν μὲν καλλίστην τῶν τεχνῶν προσείρηκε τῷ μανικῇ εἶναι, τὴν δ' ἀπλῶς οὐδ' εἶναι τέχνην, τὴν ποιητικὴν, ἀλλ' ἐπίπνοιαν ἐκ Μουσῶν, ὃς δ' ἂν ἄνευ μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανὸς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ὑπὸ τῆς τῶν μαινομένων ἢ τοῦ σωφρονοῦντος ἠφανίσθη, πῶς οὐκ ἐξ ἀμφοῖν δείκνυται τὸ μὴ τὴν τέχνην νικᾶν, ἀλλ' ἔστιν οὗ καὶ λαμπρότερον καὶ θεοφιλέστερον εἶναι τὸ μὴ δουλεῖν τέχνῃ; σαφῶς γὰρ οὕτως Πλάτων ἤδη διορίζει τὸ μὴ δεῖν ἐπὶ τῶν μεγίστων τέχνην ζητεῖν. ὥστ' εἰ μὲν βούλει, τὸ τοῦ Εὐριπίδου καὶ τῶν αὐτοῦ νῆ Δία συμβαίνει, σοὺ τάδ', οὐκ ἐμοῦ κλύεις, ὦ τοσοῦτον ἐνθυμηθεῖς· εἰ δ' αὖ βούλει, τὸ τοῦ Αἰσχύλου, τάδ' οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ πτεροῖς, ἃ θρυλεῖς ἐν ἐκείνοις τοῖς λόγοις, ἀλίσκει. καὶ μὴν εἰ μαντικὴν μὲν ἐξ Ἀπόλλωνος ἢ καὶ Διὸς, τελετὰς δὲ ἐξ ἄλλου του θεῶν τίθης, ποιητικὴν δ' ἐκ Μουσῶν, οὐδ' ὁ τῶν μὲν ἀδελφός, τοῦ δὲ παῖς Ἑρμῆς ἀπορήσει λόγων περὶ τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς, ἀλλ' αὐτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ προστιθεὶς τοὺς λόγους ἀληθῆ τε καὶ δίκαια ἔρει. [30]

16 οἶμαι δὲ καὶ οἱ λογίους τούτους προσειπόντες τοὺς θεοὺς, καὶ παλαιοὶ καὶ νέοι, καὶ οὐδὲ περὶ ἐν γράμμα διενεχθέντες, πολλῷ σαφέστερον ἢ περὶ μανίας μαρτυροῦσιν ὅτι εἰς ἀξιοχρεως ἀνοίσομεν, ἂν τι μετῇ λόγων ἡμῖν, εἰ καὶ μηδεμιᾶ προσφύγοιμεν τέχνῃ. εἶεν. τίνα δὴ τὰ ἐφεξῆς ἦν; „Ὡστε τοῦτό γε αὐτὸ μὴ φοβώμεθα; μηδέ τις ἡμᾶς λόγος θορυβεῖτω δεδιττόμενος, ὡς πρὸ τοῦ κεκνημένου τὸν σώφρονα δεῖ προαιρεῖσθαι φίλον.“ ὅρα δὴ καὶ τάδε. ὥστε τοῦτό γε αὐτὸ μὴ φοβώμεθα, μηδέ τις ἡμᾶς λόγος θορυβεῖτω δεδιττόμενος, ὡς οὐ τὸν φύσει καὶ θεῖα μοῖρα κατορθοῦντα δεῖ νικᾶν, ἀλλ' ὅστις τεχνικὸς μικρῶς ἐστίν. „Ἀλλὰ τόδε“ φησὶ „πρὸς ἐκείνῳ δείξας φερέσθω τὰ νικητήρια, ὡς οὐκ ἐπ' ὠφελείᾳ ὁ ἔρως τῷ ποθοῦντι καὶ τῷ ἐρωμένῳ ἐκ θεῶν ἐπιπέμπεται.“ καὶ τόδε τοίνυν πρὸς ἐκείνῳ δείξας φερέσθω τὰ νικητήρια, ὡς οὐκ ἐπ' ὠφελείᾳ τῇ πάσῃ καὶ μεγίστῃ λόγοι παρὰ θεῶν ἀνθρώποις γίνονται. ἡμῖν δὲ ἀποδεικτέον αὖ τοῦναντίον φησὶν, ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ τῇ μεγίστῃ παρὰ θεῶν ἡ τοιαύτη μανία δίδοται. τὸν δὲ Τηλέφον οὐκ οἶει τὰ αὐτὰ ταῦτα; εἰ δ' ἄρα μηδὲν ἐκεῖνος προτιμᾷ, ἀλλ' ἡμῖν γε ἀποδεικτέον ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ τῇ μεγίστῃ καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς ἢ τῶν λόγων δύναμις παρὰ θεῶν ἦκεν εἰς ἀνθρώπους, καὶ νῦν ἐν καλοῦ μοῖρα τῇ πρώτῃ καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον καὶ δίδονται καὶ δοθήσονται. καὶ μὴν εἰ μὲν ἀξιόπιστος Πλάτων, οὗτος αὐτός ἐστιν ὁ μὴ διδοὺς τῇ τέχνῃ τὰ πρεσβεῖα· εἰ δ' οὐδὲ τοῦτό τις συγχωρεῖ, πῶς ῥητορικὴ διὰ τοὺς ἐκεῖνου λόγους αἰσχροὺς; ἐγὼ δ' ἀξιόπιστον μὲν τοῖς ὅλοις οὐδενὸς ἦττον Ἑλλήνων ἠγοῦμαι, ἡδέως δ' ἂν ἐροίμην τοὺς πρὸς ἐκεῖνου πότερ' αὐτῷ μᾶλλον πιστεύειν ἄξιον, ταῦτα ἢ κεῖνα. [5]

17 καὶ μὴν εἰ τὰ μάλιστα σεμνὸς ἐστὶ, φαίνεται μαρτυρῶν ἡμῖν, ὥστε ὑπὲρ ἡμῶν σεμνὸς ἐστίν. ὅταν γὰρ ἡμεῖς μὲν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ταῦτα λέγωμεν κἀκεῖνῳ, ἐκεῖνος δὲ μήθ' αὐτῷ μήθ' ἡμῖν, οὐκ ἀντιλέγει μᾶλλον ἢ μαρτυρεῖ κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ τάληθ' ἔχειν. φέρε δὴ καὶ ἑτέραν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γυμνασίου, ἔφη Πλάτων, μαρτυρίαν ἀντ' εἰκόνοιο παράσχωμαι. οὐ γάρ που δυσχερανεῖ Πλάτων, ἐὰν Αἰσχίνης ἐπιψηφίσῃ Πλάτωνος εἰπόντος „Ἐγὼ δ' εἰ μὲν τινὶ τέχνη ὥμην δύνασθαι ὠφελῆσαι, πάντῳ ἂν πολλὴν ἐμαυτοῦ μωρίαν κατεγίγνωσκον· νῦν δὲ θεῖα μοῖρα ὥμην μοι τοῦτο δεδόσθαι ἐπ' Ἀλκιβιάδην. καὶ οὐδέν γε τούτων ἄξιον θαυμάσαι.“ ἀκούεις ἀνδρὸς ἐταίρου καὶ τὸν αὐτόν σοι σοφώτατον νομίζοντος, προσθήσω δ' ὅτι καὶ τῷ

αὐτῷ τοὺς λόγους ἀνατιθέντος, ὥπερ καὶ σὺ τούτους. οὐ χρή, φησὶ, θαυμάζειν, ὧ Πλάτων, εἴ τις καὶ τέχνην μὴ κτησάμενος οἶός τ' ἐστὶν ὠφελεῖν ἀνθρώπους. πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν καμνόντων ὑγιεῖς γίνονται οἱ μὲν ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ, οἱ δὲ θεία μοῖρα. ὅσοι μὲν οὖν ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ, ὑπὸ ἰατρῶν θεραπευόμενοι, ὅσοι δὲ θεία μοῖρα, ἐπιθυμία αὐτοὺς ἄγει ἐπὶ τὸ ὄνησον· καὶ τότε ἐπεθύμησαν ἐμέσαι, ὁπότε αὐτοῖς ἔμελλε συνοίσειν, καὶ τότε κυνηγετῆσαι, ὁπότε συνοίσειν ἔμελλε πονῆσαι. ^[25]

18 Ἡράκλεις, ὡς διαρρήδην καὶ περιφανῶς Αἰσχίνης ὁ τοῦ Πλάτωνος συμφοιτητῆς μαρτυρεῖ Πλάτωνι ταῦθ' ἃ μικρῷ πρόσθεν παρεσχόμεθα αὐτοῦ πολλῷ καὶ ἀνθρωπινώτερα καὶ πρὸς θεῶν εἶναι καλλίονα ὧν ἔνεκα τοῦ παραδόξου συνεσκέυακεν. οὐκοῦν αὐτός τε μαρτυρῶν ἡμῖν ὥσπερ ὑπὸ κήρυκος ἀνὴρ φαίνεται καὶ τὴν τοῦδε μαρτυρίαν ὥσπερ ἐπισφραγίζεται· τοὺς γὰρ πρὸς ἡμῶν αὐτοῦ λόγους κυροῖ. καὶ μὴν εἰ πολλοὶ τῶν καμνόντων ὑγιεῖς γίνονται χωρὶς ἰατρῶν καὶ τέχνης, καὶ ταῦτ' οὐδ' ἐφ' ἐνὶ ἄλλῳ τῆς τῶν ἰατρῶν τέχνης οὔσης ἢ τῷ ποιεῖν ὑγιεῖς, οὐδὲν ἀπαικὸς οὐδ' ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης χρή εἰπεῖν εἴτε θείας μοίρας κὰν τοῖς λόγοις τοῦ βελτίστου τυγχάνειν μηδεμιᾶ τέχνῃ χρωμένους, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα τῆς τέχνης ἦν τὸ τοῦ βελτίστου τυγχάνειν περὶ αὐτοὺς τοὺς λόγους. περὶ γε μὴν τούτου τοῦ μέρους οὐκέτ' ἐκ λόγου πρὸς Πλάτωνα ἀγωνιοῦμαι, ὡς ἄρα πολλοὶ διὰ θείας μοίρας ἐσώθησαν, οὐδέ μοι νεμεσῆσει δῆπουθεν οὗτ' Αἰσχίνης ὁ Λυσανίου οὗτ' ἄλλος οὐδεὶς, εἰ φαίην αὐτὸς ἔχειν μαρτυρῆσαι μᾶλλον τοῖς ῥήμασιν ἢ τῆς παρ' ἐκείνου πρὸς δὴ ταῦτα προσδεῖσθαι μαρτυρίας. ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ὥσπερ οἱ θεομάντεις οἱ τοῖς τῶν πραγμάτων ἐπωνύμοις τετελεσμένοι παρ' αὐτῶν τῶν θεῶν ἔχω τὸ μάθημα, ὑφ' ὧν ἃ μηδεὶς ἰατρῶν μήτε οἶδεν ὅ τι χρή προσεῖπεῖν, οὐχ ὅπως ἰάσασθαι, μήτ' εἶδεν ἐν ἀνθρώπου φύσει συμβάντα, ἄλλοτ' ἄλλαις παραμυθίαις τε καὶ συμβουλαῖς ἐκ τοῦ θεοῦ διαφεύγων ζῶ παρὰ πᾶν τὸ ἐκ τῶν παρόντων εἰκός. ^[20]

19 πολλοὶ δ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι κοινωνοὶ τε καὶ μάρτυρές εἰσι τῶν λόγων, οὐ μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ βαρβάρων, αἵ τ' ἐν Ἀσκληπιοῦ τῶν ἀεὶ διατριβόντων ἀγέλαι καὶ ὅσοι τῷ κατ' Αἴγυπτον θεῷ συνεγένοντο. καίτοι τέχνης μὲν ἡμῶν οὐδ' ὅτιοῦν εἰς ταῦτα μέτεστιν οὐδενὶ δῆπουθεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ καταφυγεῖν ἐπὶ τοὺς θεοὺς σχεδὸν ἀρχὴ τὸ τῆς τέχνης ὑπεριδεῖν ἐστίν· ὅμως δὲ σὺν αὐτοῖς εἰπεῖν οὐθ' οἱ θεοὶ τὸν τοιοῦτον ἡμῶν λογισμόν ἀτιμάζουσιν οὔτε πολλοὶ μετέγνωσαν τῶν πρὸ τῆς τέχνης τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ τύχην ἐλομένων. ἀλλὰ καὶ ὀνειράσι χρώμεθα οὐ προειδότες, οἶμαι, τῆς ἐσπέρας ὅ τι μέλλομεν ὀψεσθαι, καὶ τί χρή ποιήσαντας σωθῆναι γινώσκουμεν, ἀγνοοῦντες μέχρι ἐκείνου τοῦ μέρους τῆς ὥρας, ἐν ᾧ παρὰ τῶν θεῶν ἦκε τάγαθόν, καὶ πάλιν γὰρ ὥσπερ ἐπάδων ἐν μέλει ταυτὸν ἐρῶ, τέχνης οὐδ' ὅτιοῦν ἐπαίοντες οὐ μόνον περὶ τῶν ἡμῖν αὐτοῖς συμφερόντων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐτέροις ἔχομεν εἰπεῖν πολλάκις, ἂν δοκῇ τῷ θεῷ, ὥστε καὶ τοὺς ἰατροὺς οὐδὲν κωλύει φρίττειν, ἐπειδὴν ἀκούωσι πολλὰ τῶν ἔργων. πότερ' οὖν τὰ ὀνειράτα ποιεῖ θεοῖς ἀνακεῖσθαι τὰνθρώπεια, ἢ τὸ θεοὺς ἀνθρώπων κήδεσθαι ποιεῖ καὶ δι' ὀνειράτων ἀνθρώπους σώζεσθαι; ἐγὼ μὲν οἶμαι τοῦτο. τί οὖν, ὧ μεγίστη σὺ γλῶττα τῶν Ἑλληνίδων, ἔφη Κρατῖνος, ποιῶν ἔσθ' ὅ τι κωλύει καὶ ὑπαρ γινώσκειν τὰ βέλτιστα ἄνευ τέχνης καὶ συμβουλευεῖν ἐτέροις ἔχειν, εἴπερ γε καὶ τὰ ὀνειράτα ποιεῖ καὶ ἐτέροις ἔχειν συμβουλεύειν; ἢ σωθῆναι μὲν ἔστιν ἄνευ τέχνης καὶ ἕτερον σῶσαι δι' ὧν τις οὐκ οἶδε, συμβουλεύσαι δ' οὐκ ἔστιν ἄνευ τέχνης οὐδὲν, οὗτ' ἀπὸ τῆς αὐτοῦ τύχης οὗτ' ἀπὸ τῆς θείας οὔτε, τὸ τοῦ Δημοσθένους, τῆς τῶν ἀκρωμένων; καὶ ταυτὶ μὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λόγου κινήθεις καὶ τοῦ τοῖς θεοῖς ὥσπερ εἰ τετελεσμένου ἐπὶ πλεῖον ἴσως ἐξήγαγον· καί μοι συγγνώμη καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος ἔστω καὶ παρ' ἄλλου παντὸς τοῦτ' αὐτὸ παθόντι ὅπερ ἐν τοῖς λόγοις ἐνήν· οὐ γὰρ ἦν κατασχεῖν αὐτὸν, ἐπειδὴ θεία μοῖρα καὶ σωτηρία παρέπεσε. ^[5]

20 διὸ καίπερ μαρτυρία χρώμενος ἠναγκάσθην αὐτὸς μαρτυρεῖν τῷ λόγῳ, ἐπάνειμι δ' αὖθις πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς μαρτυρίας „Εγὼ δὲ διὰ τὸν ἔρωτα ὃν ἐτύγχανον ἐρῶν Ἀλκιβιάδου οὐδὲν

διάφορον τῶν Βακχῶν ἐπεπόνθειν. καὶ γὰρ αἱ Βάκχαι ἐπειδὴν ἔνθεοι γένωνται, ὅθεν οἱ ἄλλοι ἐκ τῶν φρεάτων οὐδὲ ὕδωρ δύνανται ὑδρεύεσθαι, ἐκεῖναι μέλι καὶ γάλα ἀρύονται. καὶ δὴ καὶ ἐγὼ οὐδὲν μάθημα ἐπιστάμενος ὃ διδάξας ἄνθρωπον ὠφελήσαιμ' ἂν, ὅμως ὥμην ξυνὼν ἂν ἐκεῖνῳ διὰ τὸ ἐρᾶν βελτίῳ ποιῆσαι.“ ἐνταῦθα τελευτᾷ τῶν διαλόγων οὐ δι' αἰνιγμάτων, οὐδὲ ὑπονοίας, οὐδὲ τρόπον τινὰ ταῦτὰ λέγων ἡμῖν, ἀλλ' ὥσπερ ἐξεπίτηδες εἰς τὴν χρεῖαν πεποιηκώς. εἰ τοίνυν ὄνειροι μὲν τὰς Ἀσκληπιοῦ συμμορίας τῆς τῶν ἰατρῶν τέχνης ἀπαλλάττουσι, Βάκχαι δὲ αἱ Διονύσου καὶ τὰ τῶν Νυμφῶν δῶρα μεταβάλλουσιν ἡνίκ' ἂν ἔνθεοι γένωνται, τί τῶν αἰσchrῶν ἢ τί τῶν ἔξω τῆς φύσεως καὶ τοὺς ἐν τοῖς λόγοις ἐνθέους παραδέχεσθαι καὶ νομίζειν εἰς προστάτας ἔχειν ἀνενεγκεῖν τοὺς γέ που κρείττονας; καὶ μὴν οὐδὲ τοῦτ' ἔστ' εἰπεῖν ὡς ἄρ' ὁ μάρτυς οὐδενὸς ἄξιος, ἢ πόρρω τῶν πραγμάτων, ἢ καταφεύγομεν εἰς ὄνομα αὐτὸ δὴ τοῦτο. ἀλλ' εἰ γέ τινας ὥσπερ παῖδας οὕτως καὶ ἐταίρους χρὴ λέγειν γνησίους, γνήσιον Αἰσχίνην Σωκράτους παρελήφαμεν. μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ψευδὴς ἐνίων δόξα τῶν αὐτοῦ Σωκράτους εἶναι τὰ γράμματα ταῦτα ὑπειληφόντων· οἷς εἰ μὴ τὸ ὅλον πιστεύειν ἄξιον, ὥσπερ ἐγὼ πρῶτος οὐκ ἂν φαίην, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐπὶ πάσης γε τῆς ἀλογίας ἡ πλάνη συμβέβηκεν, ἀλλ' οὕτω σφόδρα ταῦτ' οἰκεῖα τῷ Σωκράτους ἦθι καὶ προσήκοντα ἐκρίθη, ὥστε καὶ ταύτῃ τῇ δόξῃ γενέσθαι χώραν. ^[30]

- 21 δοκεῖ δέ μοι καὶ Σωκράτης αὐτὸς εἰ καὶ μηδεὶς λόγος αὐτοῦ γραφῇ σώζεται, οὐχ ἦττον οὔτε Πλάτωνος τοῦ σεμνοῦ οὔτ' Αἰσχίνου τοῦ κομποῦ μαρτυρεῖν, ἀλλ' ἔτι κάλλιον καὶ ὡς ἀληθῶς εἰς τὸ μέσον. ὁμολογεῖται μὲν γε λέγειν αὐτὸν ὡς ἄρα οὐδὲν ἐπίσταιτο, καὶ πάντες τοῦτό φασι· οἱ συγγενόμενοι. ὁμολογεῖται δ' αὖ καὶ τοῦτο, σοφώτατον εἶναι Σωκράτη τὴν Πυθίαν εἰρηκέναι. πῶς οὖν ταῦτ' ἔχει; οὐ γὰρ τὸν γε τοῦ παντὸς ἐσφαλμένον ὡς ἀνέλοι σοφώτατον ἀνδρῶν πιστεῦσαι θεμιτὸν περὶ τοῦ θεοῦ. τέχνην δὲ, ὡς ἔοικεν, ἔφασκεν οὐκ ἄσκειν, ἀληθῆ λέγων. ὥ γοῦν συνεγένετο Ἀναξαγόρα, οὐ τὰκείνου τιμήσας φαίνεται. ἐν μὲν δὴ τοῦτο μαρτυρεῖ Σωκράτης, οὐκ αἰσchrὸν εἶναι τὸ μὴ τέχνην κεκτῆσθαι, εἴπερ περὶ αὐτοῦ λέγων οὐκ ἡσχύνετο. ἕτερον δὲ ἀκόλουθον. οὐ γὰρ ἐστὶν ὅστις οὐ λέγει περὶ Σωκράτους ὅτι φάσκοι τὸ δαιμόνιον αὐτῷ σημαίνειν. οὐκοῦν μηδὲν μὲν ἐπίστασθαι τῶν δεόντων ἀμήχανον ὥ γε παρηκολούθει τὸ δαιμόνιον. ὅτι δ' οὐδὲν ἐπίσταιτο αὐτὸς ἔλεγε, λέγων δ' οὐκ ἐψεύδετο, εἴπερ γε μηδὲ ὁ θεὸς σοφώτατον αὐτὸν εἰρηκώς. λοιπὸν οὖν τί ποτ' ἐστὶ τὸ φάσκειν οὐκ εἰδέναι; οἶμαί γε τὸ μὴ τέχνη. ἀλλὰ μὴν εἰ μηδετέρως γ' ἂν σοφώτατος ἦν ἔτι, μήτε ψευδόμενος περὶ αὐτοῦ, εἴπερ ἔν τι τῶν αἰσchrῶν τὸ ψεύδεσθαι, μήτ' ἀληθῆ λέγων, εἰ τὸ μὴ χρῆσθαι τέχνῃ τῶν ἀπλῶς αἰσchrῶν ἦν, ἅμα Σωκράτης τε δι' ἀμφοτέρων μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ, καὶ ὧν ἕξαρνος ἦν καὶ ὧν ὠμολόγει, καὶ διὰ τοῦ Σωκράτους ὁ θεὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἀμφοῖν, χρήσας ἐκεῖνον σοφώτατον εἶναι, ὥστε διπλὴν οὔσαν τὴν τοῦ Σωκράτους μαρτυρίαν ἐτέρα κυρία τῇ παρ' αὐτοῦ βεβαιοῖ. ^[25]

- 22 μάθοι δ' ἂν τις καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος συμβαίνοντα τῷ Σωκράτους λόγῳ καὶ βίῳ τὰ ἀπὸ τῆς μαντείας. τὸν γὰρ ζῶντα ὑπὸ θεῷ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἡμεληκότα πῶς οὐκ εὐλογον ἐκ προχείρου παρὰ θεῷ κριτῇ σοφώτατον ἀνθρώπων ἀνηρῆσθαι; ἡ μὲν οὖν παρὰ τοῦ Πλάτωνος ἡμῖν μαρτυρία τοσαύτη, δι' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐταίρων ἀμφοτέρων τελευτῶσα εἰς τὸν θεὸν τὸν ἐν Δελφοῖς, ὃς ἐπιψηφίζει Πλάτωνι ἅ μικρῶ πρόσθεν ἔφην Αἰσχίνην. εἰ δὲ δεῖ καὶ ποιητῶν παρασχέσθαι μαρτυρίας, ἔστι μὲν ἔργον ἢ τὰς ἀπάντων ἢ τὰς τῶν προκριθέντων διὰ πάντων παρασχέσθαι, ὅμως δ' ὡς ἂν τις ἔχοι τῶν γνωριμωτάτων ἐκλέξας εἰπεῖν ῥαθυμία παραλιπεῖν. κοινῇ μὲν οὖν πάντες ποιηταὶ μαρτυροῦσι τὴν ἔργῳ μαρτυρίαν, εἴπερ εἰσὶ ποιηταὶ τῷ κρατοῦντι λόγῳ τῆς τέχνης. ἀλλ' οὐ ταύτης δέομαι τὰ νῦν, ἔστι γὰρ ἐν τοῖς εἰρημένους, ἀλλὰ τῆς κατὰ ῥῆμα. τοῦτο μὲν τοίνυν ὁ πρεσβύτατος αὐτῶν καὶ πᾶσι συνηθέστατος Πάνδαρον μὲν τὸν Ζελεῖτην ἐπαινῶν εἰς τὴν τοξικὴν „ᾧ καὶ τόξον Ἀπόλλων αὐτὸς ἔδωκε“ λέγει. τὸν δὲ

τῶν Φαίακων βασιλέα ποιήσας εἰς ὑπερβολὴν φιλάνθρωπον καὶ θεοφιλῇ τῷ ῥήματι τούτῳ τετίμηκεν Ἀλκίνοος δὲ τότε ἤρχε θεῶν ἅπο μήδεα εἰδώς. μή μου πύθῃ, φησὶ, ποίαν τέχνην ἐκέκτετο, ἢ τίς διδάσκαλος αὐτοῦ· θεῶν γὰρ ἅπο μήδεα ἦδει. τὸν δ' αὖ Δημοδόκον ὡσαύτως τὸν κιθαρωδὸν ἐπαινῶν ὡς ἄκρον τὴν μουσικὴν οὕτως ποιεῖ τὸν περὶ Μοῦς· ἐφίλησε, δίδου δ' ἀγαθὸν τε κακὸν τε· ὀφθαλμῶν μὲν ἄμερσε, δίδου δ' ἡδεῖαν ἀοιδὴν· καὶ πάλιν Μοῦς· ἄρ' ἀοιδὸν ἀνῆκεν ἀειδέμεναι κλέα ἀνδρῶν. ὁ δέ γε Ἀλκίνοους αὐτὸς συνιστὰς αὐτὸν καὶ καλῶν εὐθύς ἐν ἀρχῇ φησι τῷ γὰρ ῥα θεὸς περὶ δῶκεν ἀοιδὴν, τέρπειν ὅππῃ θυμὸς ἐποτρύνῃσιν ἀεΐδειν. ^[30]

23 ταυτί φησιν ὁ Ἀλκίνοους αὐτὸς, ᾧ φιλοτιμίαν εἶχε δῆπουθεν, εἴ τι καὶ διδασκάλοις ἀνήλωσεν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ταῦτ' ὄντι λαμπρῷ καὶ μεγαλοψύχῳ καὶ δόξης ἐραστῇ. ἀλλ' ὅμως ἐγώ σοι, φησὶν, αὐτὸς λέγω καὶ διορίζομαι, τοῦτον οὐκ ἐδίδαξάμην. καὶ οὐχ ὁ μὲν Ἀλκίνοους οὕτως ὁ τῶν Φαίακων βασιλεὺς, ὁ δὲ τῶν Ἑλλήνων σοφώτατος οὐχ ὁμοίως περὶ τῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀγασθεὶς τοῦ Δημοδόκου τῆς ἐπιδείξεως καὶ ὥσπερ ἐπίτηδες ζητῶν ὃ τι εἴποι μέγιστον, ᾧ Δημοδόκε, φησὶν, Ἔξοχα δὴ σε βροτῶν αἰνίζομ' ἀπάντων· ἢ σέ γε Μοῦς· ἐδίδαξε Διὸς παῖς, ἢ σέ γ' Ἀπόλλων ὡς τοῦ πράγματος κρείττονος ἢ τέχνη λαβεῖν. λίην γὰρ κατὰ κόσμον Ἀχαιῶν οἶτον ἀεΐδεις. οὐδὲ τοῦτο πάρεργον, οὐδ' εἰκὴ προσθεῖς, οὐδ' ἐφόλκιον ἄλλως ἐπὶ τοῖς ἄνω, ἀλλ' ἐνδεικνύμενος καὶ πρὸς ἐν σημαινόμενος ὅτι τοῦτο τὸ ἐν κόσμῳ καὶ λαμπρῶς οὐκ ἐκ τέχνης, ἀλλ' ἐπιπνοίᾳ θεῶν παραγίγνεται. κομψὸν μὲν γάρ τι, φαυλότερον δὲ ἢ τέχνη πολλῶ· πάλιν δ' ὥσπερ ἐπισφραγιζόμενος τὴν μαρτυρίαν, προβαλὼν αὐτῷ τὸν τοῦ ἵππου κόσμον ἀεῖσαι, τοσοῦτον ὑπισχνεῖται, Αἴ κεν δὴ μοι ταῦτα (φησὶ) κατὰ μοῖραν καταλέξης, αὐτίκα καὶ πᾶσιν μυθήσομαι ἀνθρώποισιν ὡς ἄρα τοι πρόφρων θεὸς ὥπασε θέσπιν ἀοιδὴν. ὡς οὐκ ἔχων τί τούτου μεῖζον ὑπόσχοιτο αὐτῷ. οὕτω τοίνυν ὁ ποιητὴς πεπεικῶς αὐτὸν ἐποίει περὶ τούτων, ὥστε ὥσπερ δεδοικῶς μή τις αὐτὸν περὶ Δημοδόκου μόνου λέγειν ταῦτα δόξειεν, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀοιδῶν ἐποίησεν ἀρχόμενον τὸν Ὀδυσσεά καὶ λέγονθ' οὕτω Πᾶσι γὰρ ἀνθρώποισιν ἐπιχθονίοισιν ἀοιδοὶ τιμῆς ἔμποροι εἰσὶ καὶ αἰδοῦς, οὐνεκ' ἄρα σφᾶς οἶμας Μοῦς· ἐδίδαξε· φίλησε δὲ φύλον ἀοιδῶν. ὥσπερ δεδοικῶς Ὅμηρος ὑπὲρ ἑαυτοῦ μή τις αὐτὸν φῇ παρ' ἑτέρου τι μεμαθηκέναι, ἀλλὰ μὴ παρ' αὐτῶν τῶν Μουσῶν. ^[35]

24 πῶς οὖν αἱ Μοῦσαι διδάσκουσιν; ἄρα γε ὥσπερ οἱ γραμματισταὶ διδασκαλεῖον ἀνοιζάμεναι; οὐκ ἔστιν. ἀλλ' οἶμαι ἐπὶ νοῦν ἄγουσι καὶ τὴν εὐρεσιν κινοῦσιν, ὡς καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις ἐμφαίνεται τοῖς ἔπεισι· φησὶ γοῦν ἐπὶ πᾶσιν Ὡς φάθ'· ὁ δ' ὀρμηθεὶς θεοῦ ἤρχετο, φαίνει δ' ἀοιδὴν· ταυτὸν διὰ πάντων ἐμφανίζων, ὅτι ληρεῖ τέχνη πρὸς θεὸν κινοῦντα. τὸν τοίνυν Φῆμιον ἐν τῇ τῶν μνηστήρων σφαγῇ πεποίηκε τὸ ὑπὲρ ἑαυτοῦ παραιτούμενον καὶ λέγοντα Αὐτοδίδακτος δ' εἰμί· θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν οἶμας παντοίας ἐνέφυσεν, ἔοικα δέ τοι παραεΐδειν ὥστε θεῶν τῷ μὴ με λιλαίεο δειροτομῆσαι. τοῦτο μὲν ὡς ταυτὸν ὃ τε αὐτοδίδακτος καὶ ὁ τῶν θεῶν μαθητὴς ἐγγύθεν οὕτως δηλῶν, τοῦτο δὲ ὡς οὐδὲν ἄλλο εἰπόντος εἰς σωτηρίαν τοῦ Φημίου μεῖζον ἢ ὅτι οὐδενὸς ἀνθρώπων ἐστὶ μαθητὴς. εἰκότως τὸν γὰρ ὑπὸ τῶν ἡδικῆσθαι δοκούντων μέλλοντα σωθήσεσθαι εἰς τὴν παρὰ τῶν θεῶν τιμὴν καταφεύγειν εἰκὸς ἦν. δι' ἃ τούτοις αὐτὸν σώζει τοῖς λόγοις. ἔτι τοίνυν, ἀναλήψομαι γὰρ, τὸν Τηλέμαχον ἀποδημοῦντα πεποίηκε δὴ πού κατὰ φύσιν τοῦ πατρὸς ἐν τοῖς πρώτοις, ὡς δὲ προσέσχε τῇ Πύλῳ καὶ συντυγχάνειν ἔδει τῷ Νέστορι ἀγωνιῶντα καὶ ἀποροῦντα ὃ τι χρή λέγειν πρὸς αὐτὸν διὰ τὸ συνειδέναί μὴ ὅπως τέχνην αὐτῷ τινα ἐπισταμένῳ περὶ λόγους, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ, ὃ φησι Πλάτων, ἐμπειρίαν ἔχοντί πω μέχρι τούτου. κατακέκλεικε γοῦν αὐτὸ τοῦτ' εἰς ἔπος ἐξ ἀρχῆς εἰς τέλος Οὐδέ τί πω μύθοισι πεπείρημαι πυκνιοῖσιν. ὁ δ' αὐτὸν παραμυθεῖται καὶ λέγει, Μηδεὶς σε τῶν σοφιστῶν ἐξαπατάτω, μηδ' ἀθυμήσης ἐπὶ σαυτῷ. εἰ γὰρ καὶ τῆς τέχνης ἀπολέλειψαι καὶ τῆς ἐμπειρίας, Ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῆσι νοήσεις, ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται· οὐ γὰρ οἶω οὐ σε θεῶν ἀέκητι γενέσθαι τε τραφέμεν τε, συνάπτων κἀνταῦθα τρόπον τινὰ καὶ

συντιθείς ἐφεξῆς τό τε αὐτὸν συνεῖναι καὶ τὸ ὑπειπεῖν τὸν θεὸν, καὶ πάλιν αὖ τὴν φύσιν καὶ τροφήν τῇ θεῖα μοίρᾳ προστιθείς. ^[35]

25 καὶ ταῦτα οὐ Μέντωρ, οὐδ' Ἀλιθέρης αὐτῷ λέγει, ἀλλὰ θεῶν ἡ σοφωτάτη καὶ ἥ τά τε τῆς φρονήσεως καὶ τὸ περὶ τὰς τέχνας ἀνάκειται. καὶ ὁ Τηλέμαχος πρῶτον τότε ῥητορεύων εὖπορος γίγνεται καὶ λόγους ἀποχρῶντας εὐρίσκει τῇ χρειᾷ—ἃ γὰρ ἐν μνηστῆρσιν ἐδημηγόρησεν ἕω λέγειν—τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τυγχάνει τοῦ σκοποῦ οὕτως ὥσθ' ὃ γε Νέστωρ ἀκούσας, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἥδιστον, ἐπαινεῖ τε καὶ φησὶν Ἦτοι γὰρ μῦθοί γε ἐοικότες, οὐδέ κε φαίης ἄνδρα νεώτερον ὧδε ἐοικότα μυθήσασθαι· καίτοι τῶν ἄκρων ῥητορικὴν καὶ λόγους εὐρεῖν καὶ κρῖναι ὁ Νέστωρ αὐτῷ πεποίηται καὶ ἐν Ἰλιάδι καὶ ἐν Ὀδυσσεΐᾳ· ἀλλ' ὅμως ἐπαινεῖ καὶ λαμπρῶς, ὡς δ' ἦκεν ἐκ τῆς Πύλου πρὸς τὸν ἕτερον ῥήτορα καὶ βασιλέα τὸν Μενέλαον, ὁ μὲν Τηλέμαχος ὡς θεοῦ φησιν ἀκούων τέρπεσθαι τοῦ Μενελάου, ὁ δὲ τὴν αὐτὴν αὖ περὶ ἐκείνου φέρει τῷ Νέστορι δόξαν, καὶ φησὶν ἅτε καὶ αὐτὸς ἤδη πρεσβύτης ὢν Αἵματος εἰς ἀγαθοῖο φίλον τέκος οἷ' ἀγορεύεις· οὐδὲν ἀλλ' ἢ τοῦτο λέγων ὅτι πέφυκας πρὸς λόγους, διὰ τοῦτο λέγεις τὰ βέλτιστα, καὶ παρ' ἐτέροις τοιοῦτοις εὐδοκιμεῖς· ὥστε εἰ καὶ μὴ τέχνην τιν' ἔχεις περὶ τοὺς λόγους, ἔμοιγε, φησὶν, ἐξαρκεῖ. οὕτω δι' ὅλου τοῦ δράματος ὥσπερ ἐξεπίτηδες καὶ διὰ πάντων τῶν ἀξιοχρεῶν Ὅμηρος μαρτυρεῖ μὴ τὴν τέχνην εἶναι κυρίαν ἐν τοῖς λόγοις, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως κράτος καὶ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ. αὐτὸς τοίνυν ὁ τοῦ Τηλεμάχου πατήρ, ὃν τῆς εἰς τοὺς λόγους παρασκευῆς ἐπὶ πλεῖστον ἐποίησεν ἤκοντα, παροξυνθεὶς τι πρὸς τὸν Φαίακα καὶ σωφρονίζων αὐτὸν, πῶς λέγει καὶ παρρησιάζεται, Ἄλλος μὲν γάρ τ' εἶδος ἀκιδνότερος πέλει ἀνὴρ, ἀλλὰ θεὸς μορφὴν ἔπεσι στέφει· ὁμοῦ μὲν τὸ ἀξίωμα τῆς ῥητορικῆς ἐμφανίζων καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς ὁπόση τις καὶ ἡλικία, ὁμοῦ δ' αὐτὰ ταῦτα τῷ θεῷ προστιθείς ὡς ἐκεῖθεν ἤκοντα, ὥσπερ Πλάτωνι ἀποκρινάμενος, οὐκ Εὐρυάλῳ. ^[5]

26 δοκεῖ δέ μοι καὶ Ἡσίοδος τῆς αὐτῆς ἔχουσαι γνώμης Ὅμηρῳ καὶ τοῖς ῥήμασι μόνοις διαλλάττειν ἐν τοῖσδε τοῖς ἔπεσι Κεῖνος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ· ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται· ὃς δέ γε μήτ' αὐτὸς νοήῃ μήτ' ἄλλου ἀκούων ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖτ' ἀχρήσιος ἀνὴρ. πρῶτον μὲν ἔθετο τὸν αὐτὸν εὐρόντα τὰ βέλτιστα, ἔσχατον δὲ ἀμαθία τὸν οὔτε συνιέντα οὔτε πειθόμενον, μέσον δὲ ἀμφοτέρων, ὥσπερ ἐν ἀριθμῶν ὅροις, τὸν τῷ συνιέντι πεισθέντα, τοσοῦτ' χειρῶ τοῦ νοήσαντος, ὅσῳ βελτίῳ τοῦ μήθ' εὐρόντος μήτε πεισθέντος. οὐκοῦν ὁ μὲν αὐτὸς πάντα νοήσας ἐστὶν ὁ εὖ εἰπών· εἰ δὲ βούλει ἐκείνως, ὁ μὲν εὖ εἰπών ἐστὶν ὁ νοήσας αὐτὸς ἅπαντα. δῆλον δέ· προσθεὶς γὰρ „ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ“ μετέιληφεν ἐν τῷ δευτέρῳ ἐπὶ τοῦ εὖ εἰπόντος τὸν αὐτὸν τοῦτον λέγων, ἀντὶ τοῦ νοήσαντος τὸν εὖ εἰπόντα θεὶς, ὡς αὐτὸν τοῦτον ὄντα τὸν βέλτιστον ῥήτορα. οὕτω δὲ τούτων κειμένων ὁ μὲν, οἶμαι, νοήσας παντὶ συμβαλεῖν ῥάδιος, ὅτι ὁ τῇ φύσει κρατῶν ἐστὶν, ὃν ἄριστον ὠρίσατο, ὃν καὶ εὖ εἰπόντα προσεῖπεν· ὁ δ' αὖ πεισθεὶς ἐν τῇ τοῦ μαθόντος γίγνεται μερίδι. ἀκούσας γὰρ τοῦ τὰ βέλτιστα λέγοντος οὕτω χρήται παρ' ἐκείνου λαβών. εὐρεῖν οὖν φησιν, ὦ Πλάτων, κρεῖττον ἢ μαθεῖν, καὶ τέχνη φύσεως δεύτερον, εἰκότως Ἡσίοδος καὶ φρονῶν οὕτω καὶ λέγων, καὶ τῆς δάφνης οὐκ ἀμνημονῶν, ἦν ἅμα τῷ λαβεῖν ποιητῆς ἦν γεγονώς ἐκ ποιμένος. ^[25]

27 ἐπεὶ καὶ τὰς τέχνας αὐτὰς καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα φύσει δὴ που διενεγκόντες ἄνθρωποι καὶ νικήσαντες ἀνεῦρον τὸ ἐξ ἀρχῆς. οὐ γὰρ αἱ τέχναι τὰς φύσεις ἐποίησαν, ἀλλ' αἱ κράτισται φύσεις τὰς βελτίστας τῶν τεχνῶν εὔρον, ὥστε καὶ τῇ τάξει καὶ τῇ δυνάμει παρὰ τῇ φύσει τὰ πρεσβεῖα εἶναι. εἰ δὲ δὴ μὴδ' ἀπλῶς ἀνθρώποις τὴν εὐρεσιν προστίθεμεν τῶν τεχνῶν, ἀλλὰ θεοὺς ἡγήσασθαι φαμέν αὐτοῖς καὶ καταδειξαι, πῶς οὐκ εὐδελον ὅτι πολλῶν τινος εἶναι νικῶντος δεῖ προσθήκην τὴν τέχνην; καὶ μὴν εἰ τοῦτο δῆλον ἅπασι καὶ πάντες ἂν συμφαῖεν μὴ θεοὺς παρ' ἀνθρώπων λαβεῖν τὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' ἀνθρώπους παρὰ θεῶν, καὶ διδασκάλων μὲν ἐκείνους, μαθητῶν δὲ ἡμᾶς ἔχειν τάξιν, τοσοῦτ' κρεῖττον, ὡς ἔοικεν, εὐρεῖν ἢ μαθεῖν, ὅσῳ

κρείττων ἀνθρώπου θεός. οἱ μὲν γὰρ εὐρήκασιν ἅπαντα, ἡμεῖς δ', οἶμαι, λαβόντες χρώμεθα. ὀρθῶς ἄρα καὶ δικαίως ὁ τοῦ Ἑλικῶνος πρόσοικος καὶ ὡς εἰκὸς ἦν τὸν αὐτὸν ἐκ θεῶν ἐπιπνοίας ταῦτα λέγειν εἰληφότα τὸν μὲν τοιοῦτον ἄνδρα ὡς θεὸν καὶ θεῶν ἐγγὺς πρῶτον καὶ κράτιστον ἔθετο ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ, τὸν δ' ἀκούσαντα καὶ μαθόντα δεύτερον. ποῦ γὰρ ἂν τις καὶ κράτιστον θεῖν τὸν μαθόντα καὶ πῶς; οὐκ ἔστιν οὐδὲ βουλομένῳ, ἀλλὰ φύσει κεκώλυται, δικαίως, ὅτι καὶ νικᾷν πανταχοῦ φαμέν τὴν φύσιν. εἰ γὰρ ἦν τὸ μαθεῖν ἄριστον καὶ πρῶτον, οὐδ' ἂν αὐτὸ πρῶτον τὸ μαθεῖν ἦν. ἐχρῆν γὰρ δὴ πῶς μαθεῖν παρ' ἐτέρου. ὥστε οὐκ ἂν ἦν ὁ διδάσκων πρῶτος, εἰ τὸ μαθεῖν κρείττον καὶ πρῶτον ἦν. παρὰ τοῦ γὰρ, ὃ καὶ σὺ τὴν ποικίλῃν κοσμήσας, ἀκούσῃ, τίσι πεισθῇ, εἰ κρείττων ὁ μαθὼν ἐστὶ τοῦ τὸ πρῶτον εὐρόντος, καὶ μὴ ἀνάγκῃ δεύτερος, εἴπερ τι μέλλει μαθήσεσθαι. πᾶς γὰρ ὁ μανθάνων ὠμολόγηκε δῆπουθεν εἶναι χείρων αὐτῷ γε τῷ δεῖσθαι μαθεῖν· ὡς εἴ γε μὴ πείσειεν αὐτὸν δεῖσθαι πρότερον, πῶς ἂν μάθοι, ἢ πῶς ἄλλῳ γ' ἂν εἰπόντι πεισθεῖν; οὐκοῦν ἄτοπον τὸν γε αὐτὸν ὠμολογηκότα εἶναι χείρω, τοῦτον ἀμείνω καλεῖν, καὶ ταῦτα δι' αὐτὸ τοῦτ' ἐπαινούμενον, ὅτι ὠμολόγηκε χείρων εἶναι. ^[30]

28 ἢ κατὰ μὲν τὰς δωρεὰς οὐδαμοῦ κρείττων ὁ λαβὼν τοῦ δόντος αὐτῷ τῷ λαβεῖν, ἀλλὰ τὸ δοῦναι τοῦ κρείττονος εἶναι δοκεῖ, ἐν δὲ τοῖς μαθήμασι κρείττων ὁ προσέχων τὸν νοῦν τοῦ νοήσαντος αὐτοῦ καὶ παρασχόντος; καὶ μὴν ἐφ' οἷς ὁ λαβὼν ἄριστος πῶς οὐ πρῶτος ὁ ταῦτ' ἔχων ἐξ ἀρχῆς, καὶ διὰ τὸν χρόνον γέ που καὶ παρὰ τὴν αἰτίαν; ἔτι τοίνυν ἐνὸς ποιητοῦ τῶν ἀπὸ Βοιωτίας καὶ Ἑλικῶνος παρασχέσθαι μαρτυρίαν, ὃ καὶ Πλάτων αὐτὸς τὰ πλείστου, φασὶν, ἄξια χρῆται. οὗτος δὲ, ὃ θεοὶ, καὶ μάλ' ἀποκαλύψας καὶ τῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ Μούσης ὡς ἀληθῶς βοᾷ Στεντόρειον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὥσπερ σιωπὴν κηρύξας Σοφὸς ὁ πολλὰ εἰδὼς φυᾷ· μαθόντες δὲ λάβροι παγγλωσσίᾳ κόρακες ὡς ἄκραντα γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον. κοράκων φησὶν εἶναι φωνὰς τὰς τῶν μαθόντων καὶ παρ' ἄλλων εἰληφότων πρὸς ἀετὸν γιγνομένας τὸν φύσει νικῶντα καὶ ἐκ θεοῦ ῥήτορα καὶ σοφόν. ἐτέρωθι δ' αὖ βραχύτερον μὲν, γνωρίμως δ' οὐχ ἥττον διαμαρτύρεται τὸ δὲ φυᾷ κράτιστον ἅπαν. πολλοὶ δὲ διδασκαῖς ἀνθρώπων ἀρεταῖς κλέος ὥρουσαν αἰρεῖσθαι, σφόδρ' ἀκολούθως ἀμφοτέρω εἰπών. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν κράτιστον ἐν τοῖς ὀλίγοις, τὰ δὲ φαυλότερα ἐν τοῖς πολλοῖς, ἀντιτίθεικε τῷ κρατίστῳ τὸ [πολλῷ] χεῖρον διὰ τοῦ τῶν πολλῶν ὀνόματος, ὡς ἐκεῖνο μὲν παντάπασιν τινῶν ὀλίγων ὄν, τοῦτο δὲ εἰς τοὺς πολλοὺς ἀφικνούμενον. καὶ ἔτι πρὸ τούτων „Ἀγαθοὶ δὲ φύσει καὶ σοφοὶ κατὰ δαίμονα ἄνδρες ἐγένοντο,“ ὅμοιον καὶ τοῦτο τῷ ἐτέρῳ ῥήματι καὶ ταυτὸν λέγων. οὗ μὲν γὰρ διδασκαῖς εἶπεν ἀρεταῖς, προσέθηκεν ἀνθρώπων, οὗ δὲ τὴν φύσιν πρεσβεύει, κατὰ δαίμονα, τούτους εἶναι τοὺς τῷ ὄντι ἀγαθοὺς καὶ σοφοὺς· εἰκότως· εἰ γὰρ ἐν αὐτοῖς τοῖς λόγοις τοὺς τὰ ὑφ' ἐτέρου εἰρημένα καὶ προκατειλημμένα κλέπτοντας καὶ διεξιόντας ὡς αὐτῶν οὐδεὶς οὕτω μαίνεται ὥστε βελτίους ἡγεῖσθαι τῶν οἴκοθεν εὐπόρων καὶ γονίμων εἰς τοὺς λόγους, ἀλλ' οὗτος κράτιστος παρ' ὅτῳ πλείστον ἔστιν εὐρεῖν τὰ δέοντα, πῶς οὐ γελοῖον καὶ πάσης ἀλογίας μεστὸν τὸν ἐξ ἀρχῆς παρ' ἄλλων ἀκούσαντα καὶ μαθόντα ὅτι χρὴ λέγειν θεῖναί ποτ' ἔμπροσθεν τοῦ φύσει κρείττονος. ^[5]

29 οὐκ ἔξω δ' ἴσταται τῆς ὅλης μαρτυρίας οὐδὲ τόδε „Ἐν ἔργμασι δὲ νικᾷ τύχα, οὐ σθένος“ τὸ μὲν σθένος πρὸς τῆς τύχης τῆς ἀνθρωπίνης, τὴν δὲ τύχην πρὸς τῆς θείας μοίρας εἰ λάβοις. καίτοι εἰ ποιηταὶ μὲν οὐ τέχνη ποιοῦντες, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, ἀλλ' ἐκ θεοῦ τυγχάνοντες κάτοχοι παιδεύουσι τοὺς ἐπιγιγνομένους, οὐ μόνον τοὺς καθ' ἑαυτοὺς, παιδεύοντες δὲ μαρτύρονται καὶ διορίζονται τοῦ μηδενὸς ἀξίαν εἶναι τὴν τέχνην πρὸς τὸ τῆς φύσεως κράτος καὶ τὰ ἀπὸ τῶν θεῶν· καὶ ἐν ἔργοις καὶ ἐν λόγοις διὰ τῶν ποιητῶν μαρτυρεῖ Πλάτων, προσθήσω δ' ὅτι καὶ δι' ἀμφοτέρων οἱ θεοὶ, καὶ Πλάτωνος καὶ τῶν ποιητῶν, ὅτι ῥητορικὴ καλὸν καὶ θεῖον, εἰ καὶ τέχνη μὲν ἀνθρώποις μὴ παραγίγνεται, φύσεως δ' ἐστὶν ἔργον ἀνδρείας καὶ βλεπούσης νικᾷν. εἰ

τοίνυν μήτε ποιητῶν μηδένα μηδὲν εἰρηκέναι τοιοῦτον μήτ' αὐτὸν Πλάτωνα μαρτυρεῖν ἡμῖν
θείη τις μήτε δι' αὐτοῦ μήτε διὰ τῶν ποιητῶν, ὃ σαφῶς οὕτως φαίνεται ποιῶν, εἰς αὐτόν γ' ἂν
τις βλέψας τὸν τοῦ πράγματος λόγον οὐ χαλεπῶς ἴδοι συκοφαντίαν, ἀλλ' οὐκ ἔλεγχον οὐδὲ
πίστιν ἐνοῦσαν τῇ παρ' αὐτοῦ βλασφημίᾳ. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ τοῖς σώμασιν οὔτε τὸ
κάλλος οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε ἡ χάρις τέχνης ἔργον ἢ ποίημά ἐστιν, οὐδ' ἀπὸ χειρῶν ἢ λόγου
τινὸς, ὡς ἂν εἴποιμεν, ἀπαντᾷ; ἀλλ' ἐπαλεῖψαι μὲν ταῦτα καὶ θεραπεῦσαι τῆς τέχνης εἶναι
δοκεῖ, συστήσασθαι δ' ἐξ ἀρχῆς οὐδεμία οὕτω τέχνη ἂν εἴη δεινὴ. οὐκοῦν διακόνου καὶ
θεραπαίνης τάξιν ἔχειν προσήκει τῇ τέχνῃ, τὴν φύσιν δ' ἐν σχήματι δεσποίνης τετάχθαι, εἰ μὴ
καὶ τοὺς σκευοφόρους πρὸ τῶν ὀπλιτῶν τάττοιμεν ἄν. ^[30]

30 ἀλλ' οὐκ ἄξιον. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τοὺς μὲν γονέας τιμᾶν καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ὑπανίστασθαι
νομίζειν, τὴν δὲ φύσιν τὴν τοσοῦτον προτέραν φαύλου λόγου νομίσει παρὰ τὴν τέχνην, ὥσπερ
ἂν εἴ τις τὰ ὑποδήματα κρεῖττω τῶν ποδῶν, τὴν δ' ἐσθῆτα τοῦ σώματος κρίνοι τιμιωτέραν; καὶ
ὡς ἔοικε τὰ μὲν χρήματα τῶν ποριζόντων αὐτὰ καὶ κτωμένων ἀτιμότερα ἡγοῦμεθα, ἡ δὲ τέχνη
κρεῖττων τῆς εὐρούσης φύσεως καὶ ἥς ἔργον ἐστὶ νομισθήσεται. ἄλογον μέντ' εἶη κατ' αὐτὸ
τὸ παράδειγμα ἐπὶ μὲν τῶν κτημάτων καὶ τῶν οὐσιῶν βελτίω νομίζειν χρηματιστὴν τὸν αὐτὸν
πορίσαντα καὶ συλλέξαντα τοῦ κληρονομήσαντος ἕτερον, ἐν δὲ τοῖς λόγοις καὶ τοῖς πράγμασι
μὴ τὸν φύσει προέχοντα πρεσβεύειν, ἀλλ' ὅστις παρ' ἄλλου φαίνεται μετεिल्φῶς, καὶ μὴδ'
ἐκεῖν' ὁρᾷ, ὅτι οὐ μόνον ἐξ ἀρχῆς αἱ φύσεις τὰς τέχνας συνεστήσαντο, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτὰς τὰς
τέχνας οἱ τῇ φύσει νικήσαντες διενηνόχασιν. ἔνεκα μὲν γὰρ τῆς τέχνης πάντας ἔδει
παραπλησίους εἶναι τοὺς ταῦτα μαθόντας, οἷμαι δὲ καὶ χεῖρους τοὺς δευτέρους ἀεὶ τῶν
προτέρων, ἕως εἰς τὸ λυθῆναι τὴν τέχνην ἀφίκετο· οὐ γὰρ ἂν ἦν πάντα λαβεῖν ἀκριβῶς παρ'
έτέρου λαμβάνοντα, ἀλλ' ἔδει διαφυγεῖν ἀεὶ τι· ῥώμη δὲ, οἷμαι, φύσεως καὶ περιουσίᾳ τὴν
δόξαν οἱ κρατήσαντες εἰλήφασιν· καὶ οὐδεὶς τὸν Δαίδαλον οὐδὲ τοὺς ἄνω θαυμάζει παρὰ τὸν
Φειδίαν, ἀλλὰ τούναντίον ἐκ μικρῶν καὶ φαύλων τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς μεῖζον καὶ τελεώτερον αἱ
τέχναι κατέστησαν. αὐταῖς τοίνυν, ὡς ἔοικε, ταῖς τέχναις οὐ λυσιτελοῦν φαίνεται τὴν τέχνην
πρὸ τῆς φύσεως τετιμῆσθαι. οὐκ οὐν προελθεῖν γ' ἂν αὐταῖς ἦν; οὐδὲ τυχεῖν τοῦ νῦν σχήματος
οὐδὲ σεμνύνεσθαι. ἀλλ' οἷμαι, οὐχ αἱ τέχναι τοὺς ἄνδρας ἤραν μεγάλους, ἀλλ' οἱ τῇ δυνάμει
πρωτεύσαντες ἐντίμους τὰς τέχνας ἐποίησαν, οὐ μείναντες ἐφ' ὧν παρέλαβον. εἰ δὲ τοῦθ'
ἅπασιν εὐδηλον, εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν γε εἰρημένον, οἱ μέγιστοι τῶν ἐν ταῖς τέχναις
οὐχ ὧς μετεσχῆκασιν τῆς τέχνης μέγιστοι γεγονάσιν, ἀλλ' ὧς τὴν τέχνην παρεληλύθασιν. ^[30]

31 διὰ ταῦτα καὶ συμφοιτητῶν οἱ μὲν χεῖρους, ἀλλὰ καὶ κρεῖττους, ὁ Φειδίας, ὁ Ζεῦξις, ὁ
Ἱπποκράτης, ὁ Δημοσθένης, ὅντινα βούλεται θαυμάζειν τις. οὐ γὰρ ὥσπερ ὅροις τακτοῖς
ἐνέμειναν, οὐδ' ἐν μικρῷ τὰ σφέτερόν αὐτῶν ἤγαγον, οὐδ' ὠμολόγησαν ὑπὸ τῆς τέχνης
ἄρχεσθαι, ἀλλ' ἐνιδόντες τῇ φύσει τῶν λόγων, οἱ δὲ τῶν πραγμάτων, παῖδας τοὺς πρὸ αὐτῶν
ἀπέδειξαν, καὶ μάλ' ἀναγκαίως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν. ἐπειδὴ περ καὶ λόγων καὶ πραγμάτων
ἀπάντων καὶ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἡγεμὼν ἐστὶ φύσις, οὐ τέχνη, καὶ τὰ πράγματα οὕτως ἔχει,
ὡς ἡ φύσις αὐτῶν ἔχει, οὐχ ὡς ἡ τέχνη. ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη τῆς φύσεως ἐστίν, οὐχ ὡς ἡ φύσις τῆς
τέχνης ἔργον· νῆ Δί' ἔγωγ' ἂν εἴποιμι καὶ εὖρημα καὶ κτήμα τὴν τέχνην εἶναι τῆς φύσεως. ἅ τις
εἰ μὴ παραδέξεται, τοὺς πρώτους εὐρόντας αὐτὰς τὰς τέχνας τοῦ μηδενὸς ἀξίους εἶναι κρίνει.
καὶ πρεσβεύων τὴν τέχνην ἀτιμάσει τοὺς πατέρας τῶν τεχνῶν. διὰ τί; ὅτι οὐ χαλκευτικὴ
χαλκευτικὴν εὔρεν οὐδ' ἰατρικὴ ἰατρικὴν, οὐδὲ ἀπλῶς εἰπεῖν οὐδεμί' εὔρε τέχνη τέχνην, ἀλλὰ
πάσας τὰς τέχνας, ὅπερ εἶπον, ἡ φύσις εὔρεν. εἰ γὰρ αἱ τέχναι τὰς τέχνας ἔμελλον εὐρήσειν, οὐκ
ἂν ἦν λαβεῖν τὴν ἀρχήν. οὐ γὰρ πῶς τεχνῶν οὐσῶν οὐκ ἂν ἦν τέχνην εὐρεῖν· τῇ γὰρ μὴ οὕση
πῶς ἐνῆν εὐρεῖν; εἰ δ' αὖ τὸ φύσει γιγνόμενον φαυλότερον τῆς τέχνης, πάντες ἂν οἱ πρῶτοι
τὰς τέχνας εὐρόντες ἦσαν φαυλότατοι· πάντες γὰρ φύσει τὰς τέχνας εὔρον τὸ ἐξ ἀρχῆς. οὐκοῦν

καὶ κατὰ τοὺς εὐρόντας ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τοὺς ὑπερέχοντας ἢ φύσις νικᾷ. καὶ μὴν εἴ τις ἐξετάζοι τί ποτ' ἐστὶν ὧ στρατηγὸς στρατιώτου διαφέρει, καὶ ὅλως ἄρχων ἰδιώτου, τοῦτ' ἂν εὖροι προφαινόμενον, ὅτι ἄρχοντος μὲν ἐστὶ προστάξει, ἀρχομένου δ' ἀκούσαντα ποιῆσαι. οὐκοῦν προστάττει μὲν ὁ εὐρών, ὁ δ' ἀκούσας μανθάνει. ^[30]

32 εἰ γὰρ τις μὴ εὖροι ὅ τι χρὴ ποιεῖν, πῶς ἂν ἄλλω προστάξειεν ἢ χρὴ ποιεῖν; εἰ γὰρ αὐτὸς ἀκούσας ἄλλου προστάξειεν ἢ χρὴ ποιεῖν, πείσεται πρότερον ἢ προστάξει. τοῦτο δ', ἕως ἂν ἄρχων ᾖ, τῶν ἀδυνάτων. προστάττειν μὲν γὰρ ἦν τοῦ γε ἄρχοντος, οὐ πείθεσθαι, οὐδὲν γε μᾶλλον ἢ καὶ διδασκάλου πείθεσθαι τοῖς μαθηταῖς ἐστί. φαίνεται τοίνυν καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἢ μὲν φύσις ἄρχοντος χώραν ἔχουσα, ἢ δ' ἐκ τοῦ μαθεῖν τέχνη διακόνου καὶ πειθομένου τῷ κρείττονι. καὶ μὴν κάκεῖνό γε ἐν τοῖς ἄνω λόγοις ἦν, ὡς θεοὶ μὲν εὖρον καὶ κατέδειξαν ἕκαστα, ἄνθρωποι δὲ λαβόντες παρὰ θεῶν χρώμεθα, ἄλλοις ἄλλων ἐρμηνεῦσι χρησάμενοι. τίς ἂν οὖν λόγος μᾶλλον σώσειε τὸ γινόμενον ἢ τῷ πιστεῦσαι δικαιότερον ἢ ὧ θεοὺς μὲν εὐρεῖν ἕκαστα τίθεμεν καὶ νῦν ἔτι σημαίνειν, πάλιν δ' ἀρχῆς ἴδιον φαμὲν εἶναι τὸ εὐρεῖν καὶ προστάξει, τὸ δ' ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν τοῦ χειρόνος, οὔτε γὰρ δὴ που θεῶν ἅπανθ' εὐρόντων αἰσχρὸν ἄρχοντος θεῖναι τὸ εὐρεῖν, εἴπερ ἄρχουσιν οἱ θεοὶ πάντων, οὔτ' ἀρχῇ τοῦ προστάξει προσήκοντος αἰσχρὸν εἰς θεοὺς ἀνενεγκεῖν τὴν εὐρεσιν, εἴπερ εὐρόντος μὲν ἐστὶ σημῆναι, εὐρίσκει δὲ ὁ κρείττων ἀεὶ. εἶεν. δεσπότης δ' οἰκέτου τῷ διαφέρει πρὸς θεῶν; οὐ δεσπότης μὲν προστάξει, δούλου δ' ὑπακοῦσαι πᾶς τις ἂν φήσειεν εἶναι; οὐκοῦν ὁ μὲν οἶδεν ἐφ' ἑαυτοῦ τί χρὴ ποιεῖν, ὁ δὲ ἀκούσας μανθάνει. τί δὲ ὁ τῶν παρθένων ἐπαινέτης τε καὶ σύμβουλος λέγει ὁ Λακεδαιμόνιος ποιητής; Πολλὰ λέγων ὄνυμ' ἀνδρὶ, γυναικὶ δὲ Πασιχάρηα. πολλὰ, φησὶν, ὁ ἀνὴρ λεγέτω, γυνὴ δὲ οἷς ἂν ἀκούσῃ χαιρέτω. ἄρ' οὖν οὐκ εὐδελον ὡς ὁ μὲν αὐτὸς εὐρηκῶς καὶ προειδῶς ἐρεῖ πολλὰ, ἢ δ' ἄρχεσθαι προσήκει, στέρξει τοῖς λεγομένοις; οὐ γὰρ δὴ που τῆς γε γυναικὸς ἀκοῦσαι περιμένων, εἴτ' ἐρεῖ πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτὸς τί δεῖ ποιεῖν· οὐδ' ὡς ἐκέλευεν Ἡσίοδος, ἵνα ἡθεα κεδνὰ διδάξῃ, τοῖς ἐκείνης λόγοις ἀκολουθῶν. ^[30]

33 ἀλλ' εἴπερ διδάξει, προστάξει· εἰ δὲ προστάξει, τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐγγύτατα ἄξει τὴν γυναῖκα, ὡς ἀμείνων χειρόνα. ὅσω τοίνυν θεὸς μὲν ἀνθρώπου, ἄρχων δ' ἰδιώτου, δεσπότης δ' οἰκέτου, γυναικὸς δ' ἀνὴρ κρείττων καὶ τελεώτερος, τοσοῦτω κρείττον καὶ ἰκανώτερον φύσις ἢ τέχνη, ἢ κομιδῇ πάντ' ἄνω καὶ κάτω γένοιτ' ἂν. ἔτι τοίνυν κἂν ἀπὸ τῶν ἐναντίων τις αὐτὸ λόγων ἴδοι. εἰ μὲν γὰρ ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῶν τεχνῶν ὠμολογεῖτο εἶναι σπουδαίους, ἢ πᾶσαν πάντως τέχνην ἀγαθὸν, τάχ' ἂν τις ὥσπερ ἔλεγχον εἶναι ταῦτα ῥήθη. νῦν δὲ τίς οὐκ οἶδε πολλοῖς ὄνειδος τὴν τέχνην οὔσαν; οἷον τοὺς σκυτοδέψας καὶ σκυτοτόμους καὶ γναφεῖς καὶ νευρορράφους τίς ἂν εὐδαιμονίσειε τῆς τέχνης; καὶ μὴν οὐκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἔφη ὁ Πλάτων, τὸ τοῦ Εὐριπίδου προσπαίζων, ἀλλ' ὑμέτερος, ὧ Πλάτων, καὶ τοῦ σοῦ νῆ Δί' ἐργαστηρίου, καὶ τὰς τέχνας ταύτας βαναύσους καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῶν ἀνδραποδώδεις εἶναι. οὐκοῦν ἄτοπον καὶ περιφανῆς συκοφαντία τοῖς μὲν ἃς εἶπον τέχνας εἰδόσι καὶ τοῖς ἄλλας μυρίας μηδενὸς ἀξιοῦν μετεῖναι χρηστοῦ παρὰ τὴν τέχνην, εἰ δέ τις μὴ τέχνη τι μετέρχεται, διὰ τοῦτ' αὐτὸν ψέγειν ὡς ἐνὸς τῶν βεβαίως καλῶν στερόμενον, καὶ τοὺς αὐτοὺς ὑμᾶς ἅμα μὲν μηδένα ποιεῖσθαι τῆς τέχνης λόγον, ἀλλὰ καὶ προφέρειν αὐτὸ τοῖς πολλοῖς, ἅμα δὲ ὡς καθαρῶς ἀγαθὸν τὸ αὐτὸ τοῦτο σεμνύνειν, ὅ τι ἂν μὴ τέχνη γίγνηται κακίζοντας. καὶ μὴν ἐλοῦ γε δυοῖν θάτερον, εἴποι δικαίως ἂν ἡ ῥητορικὴ, ἢ καὶ τοὺς χειροτέχνας ὡς καλοὺς κἀγαθοὺς τιμᾶν, ἢ τοὺς γε ῥήτορας μὴ ψέγειν, εἰ μὴ τέχνην κέκτηνται περὶ ὧν λέγουσιν. ^[30]

34 ἄρ' ἔχει τινὰ καὶ ἡ ῥητορικὴ τὸν ἐροῦνθ' ὑπὲρ αὐτῆς παρασχέσθαι, ἢ ταῦτα ἴσα ἀντ' ἴσων; οὐκ ἂν, οἶμαι, φήσειεν ὁ Ὀμηρικὸς Ἰδομενεύς. ἢ μὲν οὖν, εἰ καὶ μὴ τέχνην εἶναι δοίμεν αὐτὴν, ἔχοι τις ἂν λέγειν ὑπὲρ αὐτῆς πολλὰ ἀφελόντι τῶν ἐπιόντων τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά ἐστιν. ἴσως δὲ τις οἰήσεται τούτων οὕτως ἀποδεδειγμένων τὸ φαυλότερον σπεύδειν ἡμᾶς λοιπὸν, ἐὰν ὅτι

καὶ τέχνη διδάσκειν πειρώμεθα. ἐγὼ δὲ οὔτε τῶν εἰρημένων οὐδὲν μετατίθεμαι οὔτε Πλάτωνι συγχωρῶ τὸ μηδὲν μετεῖναι ῥητορικῇ τέχνης, ἀλλ' ὅσον αὐτῇ τέχνης, χρήσομαι γὰρ τοῖς Πλάτωνος αὐτοῦ ῥήμασι, τοῦτ' ἐπέξειμι. ὅπερ δὲ ἐν τοῖς ἄνω, τοῦτο κἀναυῖθα ποιήσω, αὐτοῖς οἷς εἴρηκε Πλάτων ἀκολουθῶν ἐπιδείξω μετέχουσιν τέχνης. καίτοι τί ἂν ἄλλο τις βούλοιτο; φησὶ γὰρ δὴ που διαβάλλων αὐτὴν ὅτι στοχάζεται καὶ προάγει τοὺς λόγους οὕτως ὅπως ἂν στοχάζεται. καίτοι πῶς οὐχ ὑπεναντίον φάσκειν μὲν στοχάζεσθαι, λέγειν δ' ὡς οὐ χρήται λόγῳ δι' αὐτὸ τοῦτο; πάντες γὰρ οἱ στοχαζόμενοι δὴ που τῷ λόγῳ προσάγοντες αὐτοὺς οὕτως στοχάζονται. οὐ γὰρ ἐστὶ μὴ λόγῳ χρώμενον στοχάζεσθαι, ἀλλ' ὁ τοῦ πράγματος λόγος οὗτός ἐστιν ὁ ποιῶν στοχάζεσθαι. οἷον οἱ τῶν πόρρωθεν ὀρωμένων στοχαζόμενοι καὶ τυγχάνοντες ἀναφέροντες οἶμαι πρὸς τὴν φύσιν οὕτως στοχάζονται, καὶ τούτῳ χρώμενοι τῷ λόγῳ, καὶ ὥσπερ σκοπῶ τούτῳ στοχάζονται. ὡς οἷ γ' ἀποτυγχάνοντες ἀρχὴν οὐδὲ στοχάζονται, ἀλλ' αὐτὸ τοῦναντίον τῷ στοχάζεσθαι ποιοῦσι. τὸ γὰρ στοχάζεσθαι τοῦτ' ἐστὶ τυχεῖν τοῦ πράγματος. οὐκοῦν οὐχ ὧ στοχάζεται ἀμαρτάνει τις, ἀλλ' ὧ διήμαρτεν οὐκ ἐστοχάσατο. εἰκότως· οὐδεὶς γὰρ ἀμαρτάνει λόγῳ χρώμενος, ἀλλ' ἅμα ἐσφάλη καὶ τὸν λόγον οὐ διεσώσατο. ὁ γὰρ λόγος ταύτην εἶχε τὴν δύναμιν, μὴ διαμαρτάνειν, καὶ τοῦθ' οὕτως ἀληθές ἐστιν ὥστε οἱ φρονημώτατοι τῶν ἀνθρώπων καὶ λόγου πλείστου μετέχοντες ἄριστα στοχάζονται. ^[30]

35 ὥστ' εἰ τὸ στοχάζεσθαι τῆς ῥητορικῆς ἐστίν, ἐπὶ πλεῖστον ἡ ῥητορικὴ σώζει λόγον. τοῦτο μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ὧν εἴρηκε συγκρουόμενον οὕτω φαίνεται. θαυμάζω δὲ ὅπως οὗτ' ἔγνω οὗτ' ἐστοχάσατο ὅτι καὶ χωρὶς τοῦ τάναντία συνθεῖναι καὶ χρήσασθαι σημείῳ τοῦ μὴ τέχνην εἶναι, ὁ τοῦ τέχνην μᾶλλον εἶναι σημειόν ἐστι, δι' ἑνὸς καὶ μόνου τούτου δώσει λαβὴν, εἰ δοίῃ τῆς ῥητορικῆς εἶναι τὸ στοχάζεσθαι. φέρε γὰρ πρὸς θεῶν εἴ τις αὐτὸν ἤρετο ὡδὶ λέγων κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον, Τοξικὴν δέ τινα, ὧ Πλάτων, οἶσθα τέχνην, ὅσον εἰπεῖν, ἢ καλεῖς; τὴν μὲν γὰρ πολιτικὴν ἐπιστήμην πᾶσαν διελέλυθας καὶ τὰ μόρια αὐτῆς εὗρηκας ἀκριβῶς. Ἐγώ γε, εἶπεν ἂν, οἶδα καὶ καλῶ. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη καὶ τί ἐπαγγέλλεται; Τοῦ σκοποῦ τυχεῖν ἐν τῇ τῶν βελῶν ἀφέσει. Καλῶς. οὐκοῦν ὁπότεν στοχάσῃται, τότε τυγχάνει. Πῶς γὰρ οὐ; Πότερον οὖν οὐκ ἔστι τέχνη διὰ τὸ στοχάζεσθαι, ἢ τούτου καὶ ἔστι τέχνη τοῦ στοχάζεσθαι; Ἐγὼ μὲν οἶμαι τούτου. Εἶεν. τί δ' ἡ κυβερνητικὴ; ἔμοι μὲν γὰρ δοκεῖ τοῦτο ὅπερ ἡ τοξικὴ καὶ αὐτὴ πράττειν; κατὰ γοῦν τὸν λόγον ὧ χρήται. στοχάζεται γὰρ, οὐ μὴν ὡς βέλει τυχεῖν, οἶμαι, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς θαλάττης σῶσαι. ὅσα μὲν γὰρ δεῖ μαθεῖν ἐν παιδείᾳ τὸν κυβερνήτην οἶδε καὶ ἀκήκοε. σώζει δὲ οὐ τούτοις τὸ σύμπαν εἰπεῖν τὴν ναῦν, ἀλλ' οἷς εὖ τίθεται τὸ παρόν. τοῦτο δὲ ἀμήχανον αὐτῷ χωρὶς τοῦ στοχάζεσθαι. σκόπει γὰρ πρῶτον μὲν, εἰ βούλει, τοὺς εἰς Αἴγιναν διακομίζοντας, ὅτι ὀρώσι τὴν Αἴγιναν· πρὸς δὲ οὖν ὀρώσι στοχάζονται· ἔπειτα τοὺς εἰς τὸν Πόντον, εἰ δὲ βούλει, τοὺς εἰς Αἴγυπτον καὶ τὴν οὐδὲ σοὶ ποτε ἀήθη Σικελίαν· τούτους γὰρ καὶ παντάπασιν εὐρήσεις στοχαζομένους. πρῶτον μὲν γὰρ αὐτοῦ δεῖ τοῦ ποῦ ποθ' ὁ σκοπὸς στοχάσασθαι, καὶ ὁ τότε ἦν παρὰ τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦτ' εἰκάσαι τῷ λογισμῷ· ἔπειτα φανέντος αὐθις στοχάζεσθαι πρὸς τὸ ὀρώμενον. ^[30]

36 φέρε γὰρ τὸν Ὀδυσσεά παρὰ τῆς Καλυψοῦς ἀκηκοότα πλεῖν ὅτι χρή τηρεῖν τὴν ἄρκτον ἐπ' ἀριστερὰ χειρὸς ἔχοντα. οὐκ οὖν τὰ καθ' ἕκαστα καὶ δι' ὧν εἴσιν ἡ ναῦς αὐτὸν ἤδη δεῖ συλλογίζεσθαι· πολλὰ γὰρ ἂν πελάγη περάσαις καὶ πολλοὺς ἂν εἰς τόπους καὶ λιμένας κατάραις ἐπ' ἀριστερὰ τὴν ἄρκτον ποιησάμενος, ὡς δ' αὖ καὶ ἐπὶ δεξι', ὥστε Φάρου τυχεῖν, οὐδὲ πορθμοῦ διὰ βιβλίου· ἀλλ' ἀνάγκη τὰ ἐπὶ μέρους στοχάζεσθαι. φέρε γὰρ, τί μαθόντες νῦν μὲν εἴσω τοὺς οἶακας ἄγουσι, πάλιν δὲ εἰς τί ἔξω τῆς αὐτῆς ἡμέρας; οὐχὶ τοῦ ὀρωμένου στοχαζόμενοι, ἢ τοῦ μέλλοντος ὀφθήσεσθαι; τοῦ δὲ χάριν παρὰ τῶν ἐντυχόντων ποῦ θαλάττης εἰσὶν ἢ πρὸς τίνι γῇ πολλάκις πυνθάνονται; οὐχ οἷ γε ἀκριβεῖς, ἐρεῖς. τίς δ' ἀνθρώπων ἀκριβὴς ἢ διαρκής; οὐκοῦν οὐδὲ τεχνίτης οὐδεὶς τῷ λόγῳ τούτῳ. εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, τί δεινὸν, εἰ μὴδὲ ῥήτωρ τεχνίτης

διαρκῆς μηδεὶς; καὶ μὴν εἰ μὲν τὸ κυβερνᾶν τέχνη, κἂν ἐπὶ τοῦ κεκλημένου κυβερνήτου μὴ σώζηται, τί κωλύει καὶ ῥητορικὴν τέχνην εἶναι, κἂν παρὰ τοῖς ῥήτορσιν εἶναι φάσκουσι μὴ σώζηται; εἰ δὲ δὴ καὶ περὶ τούτων διαλέγει τῶν κυβερνητῶν ὧν τις πυνθάνεται παρ' ἑτέρου τι καὶ ζητεῖ, οὐ γὰρ περὶ γε τοῦ Ποσειδῶνος, οὐδὲ τῶν Νηρηίδων, οὐδὲ τῶν Διοσκούρων, ὅμως δ' αὐτοῖς ἀποδίδως εἶναι κυβερνήταις, ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώποις, καὶ τέχνην ἔχειν τὴν κυβερνητικὴν, τούτοις ἅπασιν ἐστὶ τὸ στοχάζεσθαι, οἷ γε καὶ πρὶν ἀπαίρειν εὐθὺς κάθηται στοχαζόμενοι περὶ τῶν πνευμάτων· οὐ γὰρ παρὰ τοῦ γε Διὸς ἤκουσαν ἐπὶ τῆς Ἰδης ἢ τοῦ Γαργάρου, ἀλλ' οἶμαι ἐξ ἀρχῆς εἰς τέλος στοχάζονται ἀνέμων λιμένων εἰ φθήσονται πάντων ὡς ἔπος εἰπεῖν. [30]

- 37 ὥστε σοι τὸ τοῦ μορίου εἶδωλον σκιᾶς ὄναρ εἰς ἔλεγχον κατὰ Πίνδαρον γίγνεται. πρὸς Διὸς, ἢ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ ἀντίστροφος ἱατρικὴ σοι καὶ δεύτερον ἀγαθὸν τῷ σώματι, εἰ δὲ βούλει, καὶ ἡ γυμναστικὴ, πότερον οὐ στοχάζονται τῆς φύσεως τῶν σωμάτων; νῆ Δία, ἔάν τε εἴπῃς γε, ἔάν τε μή. ἢ πρόοιδεν ὁ γυμναστὴς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅπως ἡμῶν ἕκαστος ἔχει σώματος, οὐ παρὰ τῆς πείρας μανθάνει; τί δ' ἐπειδὴν πρὸς τοῦτο γυμνάζῃ, πρὸς ὃ πειρᾶται, πότερ' ὥσπερ ὁ Ἀπόλλων ὁ ἐν Δελφοῖς, οὕτως ἐξεπίσταται τὸ μέλλον, καὶ διισχυρίζεται τὸν ἄνδρα τόνδε ἐκ τῶνδε πανταχῇ καὶ πάντως ἀπαθῇ καταστήσειν ἢ καθάπαξ ἢ ποσὸν τι χρόνου; οὐκοῦν ἢ μὴ στοχαζόμενον μαινόμενον τὸν γυμναστὴν λέγεις, ἢ σωφρονῶν αὐτὸς ὁμολογήσει στοχάζεσθαι τοῦ βελτίστου, τοιοῦτον δ' οὐδὲν ἔχειν προειπεῖν οὐδ' ἐπαγγείλασθαι. εἶεν. ὁ δὲ δὴ τῆς μὲν πείρας εἰς πίστιν ἰσχύσας καὶ τοῖς φαρμάκοις καὶ ταῖς διαίταις ἤδη χρώμενος τούτοις ἱατρὸς, ὅπως δ' ἕκαστος ἡμῶν ἔχει φύσεως ἢ συγκρίσεως ἀγνοῶν, ἄρ' οὐ στοχαζόμενος προσάγει πάνθ' ὅσα ἂν ποιῇ περὶ τὸν κάμνοντα ἀναφέρων εἰς τὸ εἶκος; ἐγὼ μὲν οἶμαι. ἢ δύναται' ἂν τις αὐτῶν ἀποτόμως εἰπεῖν ὅτι τούτοις οὐτοσὶ χρώμενος ἔξω παντὸς ἔσται κινδύνου καὶ δυσχερὲς οὐδ' ὅτιοῦν πείσεται; οὐ μέντ' ἂν τοσοῦτον ἐλείποντο τοῦ τὴν Ἐπίδauρον ἔχοντος θεοῦ, φαίης ἂν, καὶ μάλα ἐμοὶ γοῦν κατὰ νοῦν. ἀλλ' ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ κοινῶν, οἶμαι, καὶ τὰ ἴδια εἰκάζουσιν. εἰ δ' ἄρα καὶ ἰδίᾳ τισὶ παρηκολούθησαν, πρὸς αὐτὴν τὴν πείραν στοχάζονται, τὸ μέλλον ἐκάστῳ συνοίσειν ἐκλέγοντες. καὶ ταῦτα, ὦ Πλάτων, ταῖς σαῖς ἀδαμαντίναις ἀνάγκαις ἀποδείκνυται. [25]

- 38 ὅτι μὲν γὰρ οὐ ταῦτά πᾶσι λυσιτελεῖ τοῖς σώμασιν οὔτε νοσοῦσιν οὔτε ὑγιαίνουσι λέγω, ἀλλ' ὥσπερ οὐ ταῦτά νοσοῦσιν τε καὶ ὑγιαίνουσιν, οὕτω καὶ ἔτι μᾶλλον οὔτε ἐν ταῖς νόσοις ἅπασιν ταῦτά οὐτ' ἐπὶ τῆς ὑγιείας αὐτῶν πεύσει τῶν ἱατρῶν. τὰς δ' ἀπάντων αὖ διελέσθαι φύσεις ἀδύνατον. ὥσπερ γὰρ ταῖς ιδέαις διαφέρειν ἀλλήλων ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστίν, οὕτως κἂν τῇ δι' ὅλου φύσει τοῦ σώματος ἄλλος ἄλλου κεχώρισται διὰ παντὸς τοῦ γένους. ἀλλὰ μὴν τόν γε συντυχόντα καὶ δεηθέντα κελεύει θεραπεύειν ἢ τέχνη, κἂν ἐκ περάτων ἤκη τις ἀρτίως. τί οὖν δεῖ λοιπὸν ἢ στοχάζεσθαι; εἰ γὰρ μήτ' εἴσεται πάντας καὶ θεραπεύσει τὸν προσελθόντα, καὶ τοσοῦτον εἴσεται δὴ που, μὴ πᾶσι δεῖν τῶν αὐτῶν, ὃ λέγω λείπεται. ἢ σὺ τάναντία δείξας μὴ σφυρήλατος σταθεὶς ἐν Ὀλυμπίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πομπείου τυχῶν Παναθηναίοις τοῖς μεγάλοις περίθι. σκόπει δὴ καὶ περὶ τῆς γραφικῆς, ἣν εἰ καλεῖς τέχνην, οὐκέτ' ἐρήσομαι· καλεῖς γὰρ ἐν αὐτοῖς γε τούτοις τοῖς Γοργειοῖς λόγοις. ἄρ' οὖν ἄλλο τι ταύτης κεφάλαιόν ἐστι πλὴν στοχάζεσθαι τῶν αἰεὶ παρόντων καὶ ὧν ἂν τὴν μίμησιν δέῃ ποιήσασθαι; καὶ μὴν εἰ μὴ τοῦτο, τί ἕτερον; αὕτη γοῦν ἐστίν ἢ καὶ τὸ ῥῆμα πεποιηκυῖα τῷ πράγματι· αἱ γὰρ τῶν γραφῶν εἰκόνες εἰκάζειν ἐποίησαν καὶ περὶ τῶν ἄλλων λέγεσθαι. εἰ δ' ἄρα πρότερον ἦν τὸ ῥῆμα τῆς τέχνης, ἔτι κάλλιον μαρτυρεῖται μόνου τοῦ εἰκάζειν εἶναι τὴν τέχνην, εἴπερ τὸ ἔργον αὐτῆς εἰκὼν εἶναι κρατεῖ. οὐ μὴν οἶμαι λόγου χωρὶς εἰκάζει, ἀρχὴν γὰρ οὐδ' ἂν εἵκαζεν, εἰ μὴ εἶχε δι' ὅτου, ἀλλ' εἰκάζει πρὸς τὸν τῆς φύσεως λόγον. εἰ δὲ σοι φίλον καὶ περὶ τούτου φιλονεικεῖν, ἔχε τᾶλλα ἡμετέραν χάριν, ἀλλ' ὡς οὐχ ἢ γε τῶν χρωμάτων κρᾶσις στοχαζομένης ἐστὶ τῆς τέχνης,

καὶ οὐ τέχνης μόνον, ἀλλὰ καὶ φύσεως ἱκανῆς. ταυτὶ μόνον δείξας καταγέλα τῆς ῥητορικῆς.
[30]

39 καὶ μὴν τό γε κάλλιστον τῆς τέχνης καὶ τελεώτατον καὶ ὧ γραφικὴν ἢ πλαστικὴν εἶναι διαφέρει, τοῦτ' ἐστὶν ἢ τοῦ χρώματος δὴ που μίξις. ἐγγὺς γὰρ ἄγει τὸ εἰκασθὲν τῆς ἀληθείας. οὐκοῦν ὧ μεγίστω προέχει, τοῦτ' ἀφαιρεῖς, ἐὰν μὴ λίπῃς τὸ εἰκάζειν. καὶ τί δεῖ τὰς ἄλλας ἐξετάζειν τέχνας ὅσαι διὰ τοῦ στοχάζεσθαι χωροῦσιν; αὐτὴ γὰρ ἡ μαντικὴ κινδυνεύει τοῦτ' εἶναι μόνον εἰκάσαι· καίτοι φαίη τις ἂν οὕτως σκοπῶν καὶ διαιρῶν ὅτι τούτῳ καὶ μόνῳ μάντιν ἢ ἰδιώτην εἶναι διαφέρει, τῷ τὸ μὲν εἰκάζειν ἀπάντων, τὸ δ' ἐπίστασθαι τοῦ μάντεως εἶναι· ἐγὼ δέ φημι τὸν μάντιν αὐτὸ τοῦτ' ἐπίστασθαι εἰκάσαι, πλεόν δ' οὐδ' ὅτιοῦν. καὶ τούτου Πλάτωνα παρέξομαι μάρτυρα, κἂν μὴ φαίνεται μαρτυρῶν, ἔμοιγε πιστεύσει μηδεὶς. τὸ δὲ ἥδιστον τῆς μαρτυρίας, οὐ γὰρ ἐν ἄλλοις τισὶ δράμασιν ἢ λόγοις, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς οἷς ἀρτίως εἰς ἐτέρων ἀπόδειξιν ἐχρώμεθα ἔνεστι διαρρήδην, ἐπεὶ τὴν γε τῶν ἐμφρόνων ζήτησιν τοῦ μέλλοντος διὰ τε ὀρνίθων ποιουμένων καὶ τῶν ἄλλων σημείων, ἅτε ἐκ νοῦ καὶ διανοίας ποριζομένων ἀνθρωπίνῃ οἰήσῃ, οἰονοϊστικὴν ἐπωνόμασαν, ἣν νῦν οἰωνιστικὴν τὸ ὠ σεμνύνοντες οἱ νέοι καλοῦσιν. οὐκοῦν ὅτε τὴν οἰωνιστικὴν εἰκαζόντων εἶναι φῆς τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἐκφεύγει μαντικὴ τὸ μὴ εἰκάζειν κατὰ τοῦτο, εἴπερ μέρος οἰωνιστικῆς μαντικῆς. καὶ μὴν ὅτι καὶ διὰ τῶν ἄλλων σημείων προστίθῃς αὐτός. τοῦτο δ' ὅταν προσθῇς, ἅπασαν δίδως τὴν μαντικὴν εἰκασίαν εἶναι, καὶ μάλα ὀρθῶς κατὰ γοῦν τὴν γνώμην τὴν ἐμήν. οὐ γὰρ ὁμοίως, οἶμαι, οἷ τε θεοὶ τὰ μέλλοντα ἴσασιν καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι φάσκουσιν. οἱ μὲν γὰρ ἃ μέλλουσι ποιεῖν ἐπίστανται, καὶ πρόκειται τὰ πράγματ' αὐτοῖς ὥσπερ ἐν ὀφθαλμοῖς. διὰ τοῦτο „Ζεὺς ἐν θεοῖσι μάντις ἀψευδέστατος,“ οἱ δ' ὥσπερ ἐν σκότῳ τὰ πράγματα κρίνουσι, πρὸς μαρτυρεῖ. τὸ γὰρ δευτέρον ἐστὶν αὐτῷ „καὶ τέλος αὐτὸς ἔχει.“ οἱ δ' ὥσπερ ἐν σκότῳ τὰ πράγματα κρίνουσι, πρὸς τὸν ψόφον ἢ τι τῶν ἐκφανέντων, διηνεκὲς δ' οὐδὲν ἔχουσι προειπεῖν. [30]

40 τεκμήριον δέ· εἰ γὰρ μὴ φράσαις τὸ ἐρώτημα, οὐδὲν ἔχει σοὶ λέγειν περὶ ὧν εἶδε σημείων. ἀλλ' ἀντὶ τοῦ περὶ τοῦ μέλλοντος ἔχειν εἰπεῖν οὐδ' αὐτὸ τοῦτο οἶδεν ὅτου χάριν ἤκεις, εἰ μὴ πύθοιτο. οὐ γὰρ ἔγκειται τὰ πράγματα αὐτῷ προφανόμενα, ἀλλὰ τὰς πίστεις τοῖς σημείοις προσάγων εἰκάζει πρὸς τὸν λόγον. καὶ οὐ μόνον κατὰ τοῦτ' ἐλέγχεται στοχάσασθαι τοῦ μέλλοντος ὃν τὸ μαντεύεσθαι, ὅπερ καὶ τῶν ποιητῶν ἤδη τις ἐμαρτύρησεν, ἀλλὰ κἂν ἀποκρίνηται τὸ ἐρωτηθὲν, εἰκάζει τὰ κύκλω πρὸς τὸ πρᾶγμα. νίκη πολέμου, καὶ τίνος συμβάντος οὐκ οἶδεν, οὐδ' ἀπλῶς τῶν περὶ τὴν μάχην οὐδὲν, ἀλλ' εἰκάζει. πάλιν ἢ πολιτῶν, ἢ τινων ἄλλων ἐπιβουλὴ, καὶ τὸν τρόπον οὐκ ἔχει φράσαι, ἀλλ' ὥσπερ τὰ ὀνείρατα οὕτως συμβάλλεται. τὴν δ' Αἰγυπτίων σοφίαν τίς οὐκ οἶδε τῶν ἐντετυχηκότων; ὥς ἂν ἢ φοβήσῃ περὶ τοῦ μέλλοντος ἢ ὑπόσχηται, τὸν γε τρόπον καὶ τοὺς τρόπους καὶ τὸ μέτρον, οὐκ ἔχει διορίσασθαι ἀλλ' ἢ πλοῦτον, ἢ πενίαν, ἢ λύπην, ἢ χαρὰν, ἢ θάνατον, ἢ πράξεις, ἢ τὰ τοιαῦτα λέγει, αὐτὰ δ' ἕκαστα οὐ συνείληφεν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς τὸ μέγεθος τῶν φαινομένων, τὰ δὲ πρὸς τὰ νόμιμα εἰκάζει τὰ ἐκάστων, τὰ δὲ πρὸς τὰ ὅμοια, ἔστι δ' ἃ καὶ πλεῖστον ἀλλήλων κεχωρισμένα. πανταχοῦ δὲ τὴν ἐπίνοιαν παρακαλεῖ, ὅτι ταύτης καὶ μόνῃς καὶ μόνον εἶναι δοκεῖ τὸ εἰκάζειν, ἀλλὰ μὴ ἀπλῶς εἰπεῖν. οὐδὲν οὖν ἀλλ' ἢ εἰκάζουσα τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται διὰ πάντων. τί δὲ περὶ ῥητορικῆς εἰ στοχάζεται θαυμάζεις; φαίνεται γὰρ ὁμοίως διακειμένη τῇ μαντικῇ, πλὴν ὅσον μαντικὴ μὲν ἀπήλλακται στοχασαμένα, ῥητορικὴ δὲ οὐ στοχάζεται μόνον τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ πράττει διὰ τῶν ὑπηρετῶν ἅττ' ἂν εὕρισκῃ βέλτιστα. [25]

41 ὥστε καὶ τὸν τῆς μαντικῆς ἐπέχει λόγον καὶ τὸν τῆς στρατηγικῆς, ἣν μὴδὲν τῇ πολιτικῇ προσήκειν Πλάτων οὐκ ἐρεῖ. πῶς οὖν ῥητορικὴ πολιτικῆς μορίου εἶδωλον, εἰ μὴ οὕτως; ἀλλὰ μὴν οὕτω γε οὐκ εἶδωλον. εἶεν. αὐτοὶ δὲ οἱ στρατηγοὶ τί πράττουσιν, ὧ θαυμάσιε; οἶμαι μὲν οὐδὲν ἄλλο ἢ στοχάζονται οἷ γέ που βέλτιστοι καὶ φρονιμώτατοι καὶ τῆς τῶν πολεμίων

διανοίας καὶ φύσεως τῶν σφετέρων στρατιωτῶν, καὶ τόπων γε οἶμαι καὶ καιρῶν. ἄρ' οὖν τοῦ μηδενός εἰσιν ἄξιοι χρῆσθαι; οὐκ οἶμαί γε. ἀλλὰ μὴν εἰ διὰ τοσούτων γε ὧν εἶπον τεχνῶν—τὰς γὰρ πλείους ἀφίημι—τὸ στοχάζεσθαι φαίνεται τῶν ἔργων ἡγούμενον καὶ διὰ τούτου πάντα χωροῦντα, πῶς ἄξιον τούτῳ τὴν ῥητορικὴν ψέγειν; ἢ πῶς ὁ μόνον κοινόν ἐστι τῶν τεχνῶν ὡς εἰπεῖν, εἰς ἔλεγχον τοῦτο φέρειν, ὡς οὐ μετέχει ῥητορικὴ τέχνης; οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ τοῖς συμβόλοις, δι' ὧν ἔδει γνωρίσαι καὶ παραδέξασθαι, τούτοις διαφθεῖρειν αὐτὴν ἐστίν, ὅταν ταῦτά τις ἐγχειρῇ λέγειν. οὐκοῦν οὐχ ὅτι στοχάζεται, διὰ τοῦτο οὐ μέτεστι τέχνης αὐτῇ, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ δι' ἐν τῶν ἄλλων πάντων, δι' ἐν τούτῳ μέτεστι τὸ στοχάζεσθαι, εἰ τοῦτ' ἀληθὲς εἴρηκε Πλάτων ὅτι δὴ στοχάζοιτο. τί δὲ τᾶλλα λέγοι τις ἂν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν πολυτίμητον εἴτ' ἐπιστήμην εἴτε σοφίαν χρὴ προσεῖπεῖν, οὐκ αὐτὸς, ὡς πρὸς θεῶν, εἰκάζειν περὶ τῶν μεγίστων ὁμολογεῖς, ὅταν γέ που φῇς μὴ εἶναι δισχυρίσασθαι, ἀλλ' ἀφίης τῷ θεῷ, τὰκριβὲς εὖ ποιῶν καὶ φιλοσοφῶν ὡς ἀληθῶς; ἀλλ' ἐγὼ, τοῦτ' εἰπέ μοι, πεισθῶ μηδὲν εἶναι τὸν Δία βελτίω τοῦ Σολέως σοφιστοῦ; ὦγαθὲ, σκόπει μὴ πάντα τάνθρωπεια ὅσον εἰκάσαι ἦ, ἢ δὲ ἐπιστήμη καθ' Ὅμηρον ἐν Διὸς οὐδεὶ μόνου. ὅτι τοίνυν ὅλως ἐστὶ σόφισμα τὸ φάσκειν τὰ δοκοῦντα τοῖς πλήθεσι ταῦτα συμβουλεύειν τοὺς ῥήτορας καὶ τούτου μόνου στοχάζεσθαι, εἰ καὶ μὴ παῖς ἐλέγξειεν, ἀλλ' ὅστις γ' εὖ φρονεῖ. ^[30]

42 ἐμοὶ μὲν γὰρ τοῦναντίον πᾶν φαίνεται, μήτ' ἐν τῇ τῆς ῥητορικῆς φύσει πλεῖον εἶναι μηδὲν ἢ τὸ μὴ τὰ δοκοῦντα τοῖς πλήθεσιν εὐθὺς ἔαν γίγνεσθαι μήθ' οἱ ῥήτορες ἄλλο τι μᾶλλον σκοπεῖν ἢ τὰ βέλτιστα, μήτε τοὺς δήμους αὐτοὺς τοῦτό γε ἐκφυγεῖν, ὡς οὐκ ἀμείνους σφῶν οἱ ῥήτορες λογίσασθαι περὶ τῶν πραγμάτων, καὶ πᾶσαν ὅλως τὴν τοῦ βίου σχέσιν καὶ τὴν τύχην· καὶ τοῦτ' ἐξ αὐτῶν τῶν τιμῶν εἶναι δῆλον ὧν αὐτοῖς ἀπονέμουςιν. εἰ γὰρ ἦν ἀληθὲς τοῦτο, ὁ Πλάτων αἰτιάται, καὶ μὴ τοὺς δήμους ἦγον οἱ ῥήτορες, ἀλλ' οὗτοι τῶν δήμων ἦσαν, πρῶτον μὲν τίς ἂν αὐτοῖς αἰδῶς καὶ τιμὴ παρὰ τῶν δήμων ἦν; ποῦ δ' ἂν προεδρίας ἢ τῶν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔτυχον; οὐδεὶς γὰρ τοὺς διακόνους ὡς κρείττους αὐτοῦ θαυμάζει, οὐδὲ οὐ πρότερος περὶ τῶν πραγμάτων ἐντεθύμηται, τούτῳ τὴν αὐτοῦ γνώμην προστίθῃσιν. ἔπειτα τίς ἢ κήρυξ ἢ πρεσβεία δεηθήσεσθαι ποτ' ἔμελλεν ἀνδρὸς ῥήτορος, εἰ τὰ δοκοῦντα τοῖς πλήθεσι συμβουλεύειν τῶν ῥητόρων εἶναι κατεδέδεικτο; τίς γὰρ ἂν ἢ πόλις πέμπουσα τὸν τοῦ μηδενὸς ἄξιον θεραπεύειν εἴλετο, ἢ πρεσβευτὴς ἢ κων προσῆλθεν ἂν ποτε τούτῳ τοῦ πεῖσαι χάριν τὸν δῆμον, εἰ τοῦ βίου κεφάλαιον ὃν ἠπίστατο ἄττ' ἂν ὁ δῆμος βούλοιο, ταῦτα συμβούλεσθαι, καὶ περιμένειν τὴν ἐκείνου φωνήν, ὥσπερ τὴν τῶν διδασκάλων οἶμαι παῖδες; τοῦναντίον μέντ' ἢ ἐπὶ τῶν χορῶν εἶχεν, εἰ μὴ οἱ πλείους ἔμελλον τὸν ῥήτορα ἀναμένειν, ἀλλ' ὁ ῥήτωρ ἐπεῖχεν ἕως ἂν ὁ δῆμος ἐπισημήνῃ. τίς δ' ἂν ἰδίαν ἢ δημοσίαν δίκην φεύγων δι' ὅτου νικήσῃ τῶν ῥητόρων ἐζήτησεν, εἰ τὰ δοκοῦντα τοῖς δικασταῖς ταῦτ' ἐρεῖν ἔμελλεν ὁ ῥήτωρ καὶ μὴδ' ὅτι οὐν ἕτερον; οὕτω μέντ' ἢ οἱ μάλιστα κινδυνεύοντες καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγωνιζόμενοι πλεῖστον ῥητόρων ἡμέλουν. εἰσὶ μὲν γὰρ οἱ μάλιστα δὴ που κινδυνεύοντες οἷς χαλεπῶς ἔχει τὰ τῶν ἀκρωμένων καὶ οἱ ταῖς διαβολαῖς προκατειλημμένοι. εἰ δὲ ἂν δοκοῖν τοῖς ἀκρωμένοις, ταῦτ' ἔργον ἐπεποίηντο λέγειν οἱ ῥήτορες καὶ ταῦτ' ἐπηῦζον, Ἡράκλεις, ἦν αὐτῷ οἴκοθεν φέρειν τὸν ὄλεθρον, εἴ τις ἦγε ῥήτορα πρὸς τοιοῦτον πρᾶγμα ὥσπερ ἂν εἴ τις αὐτῷ τὸν δῆμιον συνεισῆγεν. ^[35]

43 ἄρ' οὖν ταῦθ' οὕτως ἔχει καὶ οἱ μάλιστα ἀποθανεῖσθαι προσδοκῶντες καὶ οἷς πλεῖστος ἔπεστι φόβος μὴ τῶν ἴσων τεύξεσθαι, οὗτοι καὶ διαφερόντως ἀμελοῦσι τῶν ῥητόρων; οὐκ ἔστι ταῦτα. οὐχ οὕτω παράδοξα ἐρεῖ Πλάτων. ἀλλ' ἐπὶ θύρας ἔρχονται, δέονται, προσκυλινδοῦνται, πάντων φάρμακον τὴν ῥητορικὴν εἶναι νομίζοντες, θανάτου, φυγῆς, αὐτῶν τῶν φόβων, δικαστῶν ὀργῆς, δήμου φιλονεικίας, πάντων. διὰ τί; ὅτι οὐ τὰ δοκοῦντα τοῖς καθημένοις ἴσασι λέγειν μελετῶντας τοὺς ῥήτορας, —οὐ γὰρ ἂν οὐδὲ αὐτὸ τοῦτ' ἐνῆν λέγειν μελετᾶν αὐτοῖς, εἰ τοῦτο ἔμελλον—ἀλλ' ἴσασι αὐτοὺς πόρρωθεν προσέχοντας τοῖς πράγμασι καὶ μελετῶντας λέγειν ὡς

ἡ τῶν πραγμάτων τάξις ἀπαιτεῖ, καὶ τῆς τούτων φύσεως στοχαζομένους, οὐ τῆς τῶν ἀκρωμένων, εἰ δ' ἄρα καὶ τῆς τῶν ἀκρωμένων, οὐχ ὥστε τὰς ἐκείνων ἐπιθυμίας θεραπεύειν, οὐδ' ὅσα βουλομένοις ἐστὶν ἀκούειν λέγειν, ἀλλ' ὅσα βέλτιον εἰπεῖν, ταῦτ' εἰπόντας πείσαι δυνηθῆναι ὥσπερ γε καὶ τοὺς ἰατροὺς στοχαζομένους ὁρῶμεν τῆς φύσεως τῶν σωμάτων, οὐ μὴν ὥστε χαρίζεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ἀπλῶς, ἀλλ' ὥστε τὸ βέλτιστον μὴ εἰκῇ προσενεγκεῖν, ἀλλ' ὡς μάλιστα ἂν ὁ κάμνων παραδέξαιτο. ἄχρι τούτου φημι κάγω τὸν ῥήτορα τῶν ἀκρωμένων στοχάζεσθαι, καὶ τοῦτό γε εἰ λέγεις, συγχωρῶ, ἀλλ' οὐ δουλεύων οἶμαι τοῖς πλήθεσιν οὐδὲ ὑπὲρ τοῦ χαρίζεσθαι παρατηρεῖ τὰς φύσεις, ἀλλὰ τὸ τοῦ Δημοσθένους, ὅπως τὰ βέλτιστα εἰς δέον εἴποι. „Εγὼ δ' οὐχ ὅτι χρή λέγειν περὶ τῶν παρόντων ἀπορῶ“ φησὶν „ἀλλ' ὄντινα χρή τρόπον πρὸς ὑμᾶς περὶ αὐτῶν εἰπεῖν.“ εἴτα παρρησιάζεται, καὶ μάλα γε, ὡς ἐγῶμαι, λαμπρῶς. ^[30]

44 „Πέπεισμαι γὰρ ἐξ ὧν παρὼν καὶ ἀκούων σύνοιδα τὰ πλείω τῶν πραγμάτων ὑμᾶς ἐκπεφευγέναι τῷ μὴ βούλεσθαι τὰ δεόντα ποιεῖν, οὐ τῷ μὴ συνιέναι.“ εἰ τοῦτ' ἔστιν, ὦ Πλάτων, τὸ στοχάζεσθαι καὶ προσομιλεῖν τὰς φύσεις τηροῦντα, οὐκ ἐκφεύγομεν τὰς αἰτίας, πάντες ἐροῦσιν οἱ ῥήτορες, εἰ δ' εἴκειν αὐτοὺς τοῖς πλήθεσι φῆς καὶ ποιεῖν τὰ κελευόμενα, ἀλλ' οὐ κελεύειν, τὴν θεράπαιναν εἴληφας ἀντὶ τῆς δεσποίνης, καὶ τοὺς δημοσίους ψέγων δοκεῖς τοὺς ῥήτορας. ἀλλ' οὐθ' οἱ δημόσιοι μέγα φρονοῦσιν ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅτι δουλεύουσι τοῖς τῆς πόλεως βουλήμασι, καὶ τοῖς ῥήτορσι τοῦ φρονεῖν αὐτὸ τοῦτο αἰτιὸν ἐστὶ τὸ μὴ τὰ δοκοῦντα τοῖς δήμοις λέγειν, ἀλλ' ἃ δοκοῦσιν αὐτοῖς βέλτιστα εἶναι. εἰ δὲ ἦσαν διάκονοι τῆς τῶν ὄχλων ἐπιθυμίας καὶ τὰ δοκοῦντα τοῖς καθημένοις ἐδημηγόρουν, οὐδ' ἂν παρρησιάσασθαι ποτ' αὐτοῖς ἐξῆν, οὐχ ὅπως ὑπὲρ τοὺς ἄλλους φρονεῖν. ἀλλ' οἶμαι συνίσασιν αὐτοῖς οὐ τὰς ἡδονὰς θεραπεύουσιν, ἀλλὰ τὰς ἐπιθυμίας σωφρονίζουσιν, οὐδ' ὁρῶσιν εἰς τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς ὁρῶσιν εἰς τούτους, οὐδ' ἀρχομένοις ὑπὸ τῶν ιδιωτῶν, ἀλλ' ἄρχουσιν αὐτοῖς τῶν πολλῶν· καὶ τὴν ἐπωνυμίαν διὰ τοῦτο εἰλήφασιν παρ' αὐτῶν ἀντ' ἄλλου συμβόλου μαρτύριον τῆς ἐξουσίας, λέγω τὴν τῶν δημαγωγῶν, οὐκ ἐπειδήπερ ὑπὸ τῶν δήμων ἄγονται, ὦ πάντ' ἄνω καὶ κάτω ποιῶν, ἀλλ' ὅτι τοὺς δήμους ἄγουσιν· ὥσπερ γε δὴ καὶ τοὺς παιδαγωγοὺς, οἶμαι, καλοῦμεν, οὐκ ἐπειδήπερ ὑποπεπτῶκασιν τοῖς παισὶν, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἡγοῦνται. ὅτι γὰρ ἂν φαίης ἀρμόττει τὸ τοιοῦτον ἀκοῦσαι τῷ ῥήτορι, ἄρχων, προστάτης, διδάσκαλος, πάντα ταῦτ' ἐστὶ τοῦ ῥήτορος τὰ ὀνόματα. ὅπερ γὰρ εἰσὶ τοῖς παισὶν οἱ διδάσκαλοι, τοῦτο τοῖς δήμοις εἰσὶν οἱ ῥήτορες· δεικνύουσιν ἃ χρή πράττειν καὶ παιδεύουσιν ταῖς γνώμαις καὶ τοῖς ψηφίσμασι. καὶ ἡ φύσις οὕτω ταῦτ' ἔταξεν. οὐ δουλεύει ταῖς τῶν χορευτῶν ἐπιθυμίαις ὁ κορυφαῖος, ἀλλ' εἴ τί που καὶ χαρίζεται, τὸ μὴδὲν ἀπᾶσαι συμπαρατηρῶν τῷ χαρίζεσθαι. ἀλλ' οὐχ ὑποβάλλουσί γε αὐτῷ τὰ ἐνδόσιμα οἱ χορευταὶ, οὐδ' ὅπως ἂν ἐκείνους κελεύωσιν, οὕτω προσάγει τὸ μέλος καὶ τὸν ῥυθμὸν, οὐδὲ τί χρή διδάσκειν αὐτοὺς παρ' ἐκείνων μανθάνει, οὐ μᾶλλον γε ἢ παρὰ τῶν ναυτῶν ὁ κυβερνήτης μανθάνει τί χρή πράττειν. ^[5]

45 ἀλλ' ἀκούουσι μὲν οἱ ναῦται ἃ προστάττει, λέγει δὲ ὁ κυβερνήτης οὐκ εἴ τι καὶ δοκοῦν τοῖς ναύταις, ἀλλ' οὖν αὐτὸς ὢν κύριος ἐν τῇ νηὶ τῶν ναυτῶν. πανταχοῦ πάντ' ἐστὶ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τὰ τούτων ἡγεῖται βουλήματα. ἔπεται δὲ τὰ μὲν ἐκουσίως, τὰ δὲ ἀκουσίως τὰ τῶν πολλῶν. κορυφαῖος χοροῦ, ναυτῶν κυβερνήτης, στρατιωτῶν στρατηγός, δήμου ῥήτωρ ἡγεῖται. πάντες μὲν οὖν ἄρχοντες φύσει κρείττους τῶν ὑφ' αὐτοῖς· εἰ δέ τις μετ' ἐξουσίας καὶ χαρίζεται, πείθων, οὐκ ἀναγκάζων, καὶ πρὸς τῷ σώζειν τὴν ἑαυτοῦ τάξιν στοχάζεται καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ὑφ' αὐτῷ, οὗτος ἐκείνός ἐστιν ὁ τῷ ὄντι πολιτικός καὶ ὃν Ὅμηρος ἔφη πατέρα ὡς ἦπιον εἶναι. οἶμαι δὲ τὸν αὐτὸν καὶ ῥήτορα ἄριστον πεποίηκεν, ᾧ τοῦτο ἀνέθηκε. μὴ δὴ τοῦτο λέγε ὡς ὄνειδος κατὰ τῶν ῥητόρων εἰ χαρίζονται, ἀλλ' εἰ μετὰ τοῦ βελτίστου καὶ τῆς χάριτος στοχάζονται. καὶ κατὰ τοῦτ' ἀπόδος τῇ ῥητορικῇ τὴν πρέπουσαν εὐφημίαν, ἵνα τοῖς ὁμοίοις αὐτὴν ἀμειβόμενος φανείης. εἰ δὲ λέγεις ὡς ἀπλῶς χαρίζονται καὶ δουλεύουσι ταῖς

ἐπιθυμίαις, τίς ἢ πίστις; ἐγὼ μὲν γὰρ παρ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν ἑτέραν παρέχομαι. εἰ γὰρ μήθ' ὑπὸ τῶν δῆμων ἔμελλον οὕτω γε θαυμασθήσεσθαι μήθ' ὑπὸ τῶν ιδιωτῶν μήθ' ὑπὸ τῶν πολιτῶν μήθ' ὑπὸ τῶν ξένων μήτ' αὐτοὶ μηδαμῶς ἅπερ νυνὶ σεμνύνεσθαι, συνελόντι δ' εἰπεῖν, εἰ μήτ' εὐδοξήσιν μήτε χρηματιεῖσθαι μήτε ἰσχύσειν μήτε ἐρεῖν, πῶς ἐγχωρεῖ τοιαύτην αἰτίαν κατ' αὐτῶν παραδέξασθαι, δι' ἧς ταῦτ' ἀπήντησεν ἄν; ἔτι τοίνυν καὶ ὅλως ἀδύνατα ἐγκέκληκεν. ^[30]

46 ἴσως μὲν γὰρ οὐδὲ τοῖς ἵπποκενταύροις χαρίσασθαι ῥάδιον, εἴ τις ἐδημηγόρει παρ' αὐτοῖς, οὐχ ὅτι κοινῇ λέγω πᾶσιν, ἀλλ' οὐδὲ καθ' ἓνα οἶμαι, εἴπερ ἦσαν διπλοὶ τὴν φύσιν· δήμου δὲ βουλήματα γινῶναι καὶ θεραπεῦσαι διὰ τέλους τίς μηχανή; καὶ ποῦ δυνατόν; οὐδεὶς γάρ ἐστιν εἷς δῆμος, οὐδὲ μίᾳς ἐπιθυμίας, οἶμαι δ' οὐδ' ἔσται· ἀλλ' ὥσπερ ρεύματα ἄλλος ἀλλαχόθεν φέρονται τοῖς πᾶσι μεμερισμένοι, ταῖς ἡλικίαις, τοῖς ἐπιτηδεύμασι, ταῖς φύσεσι, τῇ τύχῃ, ταῖς ἐπιθυμίαις, ἄλλος ἄλλα γινώσκων, εἴ γε γινώσκειν χρή καλεῖν τὸ μηδ' ὅτιοῦν εἰδέναι περὶ τῆς ἀληθείας. καὶ νῆ Δί' οἱ μὲν νυνὶ πάρεσιν, οἱ δ' αὐθις ὥσπερ τὰ φύλλα δοκεῖ μὲν εἶναι ταῦτά καὶ τῶν αὐτῶν δένδρων, ἔστι δ' οὐδέποτε ἂ πρὸ τοῦ. ποίαις οὖν ἐπιθυμίαις ὁ ῥήτωρ μέλλει δουλεύσειν, ἢ τὰ τίσι δοκοῦντα ἐρεῖν, ἢ τίνων στοχάσεσθαι, οἳ γ' οὕτως ἀτόπως ἔχουσιν, ὥστ' οὐδ' αὐτοὶ γινῶναι δύνανται τί βούλονται; ἀλλὰ τοσοῦτ' ἀπέχουσι τοῦ ταῦτά φρονεῖν ἀλλήλοις ὥστ' οὐδεὶς αὐτῶν ὡς ἔπος εἰπεῖν αὐτὸς αὐτῷ περὶ τῶν αὐτῶν ταῦτά φρονεῖ διὰ τέλους, ἀλλὰ πάντες ὥσπερ χειραγωγοῦ τοῦ ῥήτορος χρώμενοι ἀεὶ δέονται. εἰς τίνας οὖν εἰπέ μοι βλέψει; πάλιν γὰρ ταυτὸν ἐρήσομαι. καὶ πῶς διακονήσεται ταῖς ἐπιθυμίαις; ὅταν γὰρ δέῃ μὲν διακονεῖν πολλοῖς, οὗτοι δ' ὥσι μὴ κατὰ ταῦτά γινώσκοντες, πᾶσι δὲ ἀμήχανον ἐκ τῶν αὐτῶν ταῦτά χαρίζεσθαι, πῶς ὁ ῥήτωρ θεραπεύσει τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν; ἅμα γὰρ χαριεῖται τοῖς ἑτέροις καὶ τοὺς ἑτέρους ἀνιάσει. ὥστε οὐ μᾶλλον πρὸς ἡδονὴν ἢ πρὸς ἀηδίαν ἐρεῖ. πῶς οὖν καλεῖς διακόνους τούτους; οὐ γὰρ ἐγχωρεῖ. ὅτι τοίνυν αὐτὸς Πλάτων ὡμολόγηκε μὴ τὰ δοκοῦντα τοῖς πολλοῖς λέγειν τοὺς ῥήτορας ἔξεστιν ἴσως εἰπεῖν τοῦτό γε ὡς κἂν παῖς προσέχων φωράσειεν, ἵνα μὴ ἐλέγξειε λέγω. δίδωσι γὰρ δὴ πού τοσοῦτον, πειθοῦς εἶναι δημιουργὸν τὴν ῥητορικὴν· εἰ δὲ πιστευτικῆς ἢ διδασκαλικῆς οὐ διαφέρομαι τὰ νῦν εἶναι, ἀλλ' οὖν τό γε πείθειν αὐτῷ προστίθησιν. ^[30]

47 ὅτε τοίνυν τὸ πείθειν ἐστὶ τῆς ῥητορικῆς, οὐ λέγουσι τὰ δοκοῦντα τοῖς πολλοῖς οἱ ῥήτορες. εἰ γὰρ τὰ δοκοῦντα λέγουσιν, οὐ πείθουσιν· οὐδεὶς γὰρ ἐφ' αὐτοῦ γινώσκων ἑτέρῳ περὶ τούτου πείθεται. ἀλλὰ τούτῳ κεχώριται τό τ' ἐφ' αὐτοῦ βεβουλεῦσθαι καὶ τὸ πεισθῆναι. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτ' ἄρα εἰπεῖν δεῖ, αὐτοῖς, οὐ τοῖς ῥήτορι πείθονται οἱ τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ποιοῦντες. πείθει δὲ οὐδεὶς ὅστις μὴ τὴν αὐτοῦ γνώμην εἰπὼν ἐνίκησεν. ὥστ' αὐτὸ τὸναντίον τῷ Πλάτωνος λόγῳ συμβαίνει, εἰ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκοῦντα λέγουσιν οἱ ῥήτορες. ἂ γὰρ οἱ βουλόμενοι λέγουσι, ταῦτα πείθονται λέγειν. οὐκοῦν εἰ μὲν ἡ ῥητορικὴ πειθοῦς δημιουργὸς καὶ τὸ πείθειν τῶν ῥητόρων, οὐ κολακεύουσιν οἱ ῥήτορες· οὐ γὰρ διακονοῦσι τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ πείθουσιν· εἰ δ' οἱ ῥήτορες τὰ δοκοῦντα λέγουσι τοῖς πολλοῖς, οὐ δημιουργὸς ἡ ῥητορικὴ πειθοῦς· πειθομένους γὰρ τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' οὐ πείθοντας παρέχεται. πρὸς ταῦτα ἐλοῦ ὅποτερωθι τὸ ψεῦδος. Πλάτων γὰρ ἡμῖν ἐλέγχει Πλάτωνα, καὶ τὸ κάλλιστον, οὐ πόρρωθεν, ἀλλ' ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ τοῖς αὐτοῖς λόγοις ἀναμίξ. ὡς τοίνυν οὗτ' ἄλογον ἢ ῥητορικὴ οὐθ' οἶον, ὡς οὕτως φαίνει, στοχάζεσθαι, οὐδ', εἰ μετέχει τέχνης, εὐρημα ποιεῖσθαι, οὐδὲ μεθ' ὧν ἀρτίως διεξήειν τεχνῶν εἶναι τῶν πολλῶν, ἀλλὰ καὶ πλεῖστον λόγου μετέχον, μᾶλλον δὲ ἅπαν ἐν λόγοις, καὶ μέγιστον καὶ πρῶτον τῶν ἐν ἀνθρώποις καὶ τελεώτατον καὶ πέρας, εἰ οἶόν τ' εἰπεῖν, εὐχῆς ἄξιον δεῖξαι. ^[25]

48 γνοίη δ' ἂν τις εἰ σκέψαιτο τὴν φύσιν αὐτῆς καὶ ὑπὲρ τίνων καὶ πηλίκων τὸ κατ' ἀρχὰς εὐρέθη καὶ τί πράττει καὶ ποιεῖ διὰ τέλους, οἶμαι τοίνυν ἅπαντας ἂν οἷς δυνατόν συμφῆσαι τὸ μὴ κατὰ

ταῦτα φῦναι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ δυοῖν μερίδοιν τὴν μὲν οἶαν βιάζεσθαι καὶ πλεονεκτεῖν εἶναι, ἣν τῶν κρειττόνων τις ἂν εἴποι, λέγω δ' οὐκ ἀρετῇ βελτιόνων, ἀλλ' ἰσχυροτέρων, τὴν δ' οἶαν ἐλαττοῦσθαι καὶ παρὰ γνώμην συγχωρεῖν ἀπορίᾳ τοῦ κωλύειν, ἣν τῶν ἀσθενεστέρων οὕσαν γινώσκωμεν. τοῦτ' οὖν εἶναι τὸ ποιῆσαν εὐρεῖν τι τοιοῦτον ἀνθρώπους ὑπὲρ αὐτῶν, ἢ θεοὺς γε ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, ὃ τὴν μὲν ἰσχὺν ἐπισχήσει, τοῦ δὲ ἴσου καὶ δικαίου πᾶσιν ὥσπερ ἐνέχυρον γενήσεται ταυτὸν τοῖς τε πολλοῖς συμφέρον καὶ τοῖς πρὸς τὸ βιάζεσθαι πεφυκόσιν αὐτοῖς. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι ἔμελλον ἐκφεύξεσθαι τῶν ἀδίκων καὶ κακῶν ἔργων τάπιχειρα, ἀλλὰ τῶν ἀσθενεστάτων πρώτων ἀναιρεθέντων ἄλλων ὑπ' ἄλλων κατὰ μικρὸν, οὕτως αἰεὶ τῶν λοιπῶν ὑπεξαίρουμένων ἔμενε τελευτῶντας αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοὺς ἐλθεῖν, ὥσπερ φασὶ τοὺς σπαρτοὺς, εἰ ἄρα καὶ ὁ μῦθος τοῦτο αἰνίττεται. ἐμοὶ μὲν γὰρ, εἴ τι δεῖ καὶ παραβῆναι, θαυμαστῶς δοκεῖ τοῦτο βούλεσθαι δηλοῦν. πεποιήκέ γε τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς τῆς γενέσεως ἐκ δράκοντος ὀδόντων, αὐτοὺς δ' ἀναβῆναι φησι τοὺς ἄνδρας ἐνόπλους, Ἄρει δὲ ἀνθ' Ἑρμοῦ μελῆσαι τοῦ θέρους. ὅπερ οὖν ἔφην, οὐδ' αὐτοῖς τοῖς ὑπερέχουσι ταῖς δυνάμεσιν εἰς τέλος λυσιτελήσειν ἔμελλεν ἢ δοκοῦσα κατ' ἀρχὰς εὐτυχία, ἀλλ' ὅφ' οὐ καὶ κρείττους ἦσαν, μᾶλλον δ' ὥντο εἶναι, ὑπὸ τούτου κατελείπετο αὐτοῖς ἀπολωλέναι, ὥστ' ἔρρειν κομιδὴ τὰ πάντων ἀνθρώπων. ἔδει δὲ τι κοινὸν εὐρεθῆναι φάρμακον τῷ γένει ταυτὸν ἅπασι συμφέρον, τοῖς ἰσχυροῖς, τοῖς ἥττοσι, τοῖς ἐπιεικέσιν· ὥς τοὺς μὲν ἢ κωλύσαι πρὸ τῶν ἀδικημάτων, ἢ παρ' αὐτὰ τιμωρήσασθαι, τοῖς δ' ἄδειαν τοῦ βίου παρασκευάσαι, τοῖς δὲ χάριν τὴν πρέπουσαν, ὅσοι τὸ δίκαιον ἐτίμων ἐκόντες. ^[30]

49 εὐρέθη τοίνυν ἐκ τούτων ῥητορικὴ καὶ παρῆλθε φυλακτῆριον δικαιοσύνης καὶ σύνδεσμος τοῦ βίου τοῖς ἀνθρώποις, ὅπως μὴ ταῖς χερσὶ, μηδὲ τοῖς ὅπλοις, μηδὲ τῷ προλαβεῖν, μηδὲ πλήθει καὶ μεγέθει, μηδ' ἄλλω τῶν ἀνίσων μηδενὶ κρίνοιτο τὰ πράγματα, ἀλλ' ὁ λόγος τὸ δίκαιον ἐφ' ἡσυχίας διαιροῖ. ἀρχὴ μὲν οὖν αὕτη καὶ φύσις ῥητορικῆς καὶ βούλημα τοῦτο σῶσαι πάντας ἀνθρώπους καὶ τὴν βίαν διὰ τῆς πειθοῦς ἀπώσασθαι. εὐρεθεῖσα δὲ ὑπὲρ τοιούτων καὶ τηλικούτων μόνη βιωτὸν ἡμῖν πεποίηκε τὸν βίον, τοὺς τε ἰδίους οἴκους καὶ τὰ κοινὰ τῶν πόλεων εἰς ὁμόνοιαν τὸ καθ' αὐτὴν ἄγουσα καὶ τὸ διδάξαι καὶ μαθεῖν ἅπασιν αἰεὶ καθιστᾶσα καλὸν, τὴν δὲ ἀλογίαν καὶ τοὺς θορύβους πανταχοῦ φεύγειν τε καὶ μισεῖν πρώτη διδάξασα. Σκεψώμεθα δὲ καὶ τοὺς νόμους τί ποτ' ἐστὶ τὸ ποιῆσαν, κἂν ἄλλην τις εὖρη νόμων ἀρχὴν, ἀλλ' οὐχὶ τὴν αὐτὴν ἥνπερ καὶ ῥητορικῆς, λῆρον τοῦτο εἶναι λέγων, νικάτω. ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε πάντες ἂν εἴποιεν, ὥς οὐδὲ πρὸς ἓν τῶν πάντων ἐδέησε νόμων ἡμῖν, ἢ τὸ μηδὲν ὑπ' ἀλλήλων πάσχειν δυσχερὲς, μηδὲ τοὺς φαύλους καὶ θρασεῖς τῶν χρηστῶν κρατεῖν, ἀλλὰ τοὺς χρηστοὺς τῶν φαύλων περιεῖναι μετὰ τοῦ δικαίου. ταυτὶ δὲ ἔστιν ὥς εἰπεῖν τῶν νόμων κεφάλαια, τιμωρία τῶν ἀδικούντων καὶ τιμὴ τῶν ἐπιεικῶν. εἰ γὰρ ἕκαστοι τῆς ἀξίας τυγχάνοιεν, οὐκ ἔστιν ὅπως ἂν ἄμεινον σωθεῖη τὸ δίκαιον οὐδ' ὅπως ἂν ἀσφαλέστερον τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων σώζοιτο. οὐκοῦν ταῦτα ἐνόντα ἐν τῇ τῆς ῥητορικῆς φύσει φαίνεται. οἷς μὲν γὰρ ἥρκει σιγῇ πλεονεκτεῖν, οὐκ ἔμελλον δὲ πού δεήσεσθαι λόγου, οὐθ' ὥστε εἰπόντες αὐτοὶ νικῆσαι, ἐτέρωθι γὰρ ἦσαν ἰσχυροὶ, οὐθ' ὥστε ἐτέρων ἀκούειν, αὐτὸ γὰρ τοῦτ' ἦν αὐτοῖς τὸ βούλημα ἀκούειν μηδενός. οἷς δ' οὐκ ἦν ἄλλως τῶν ἴσων τυχεῖν, τοῦ πείθοντος ἔδει λόγου· τοῦτο δ' αὖ εὐθὺς ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης. ^[30]

50 ὁ μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ ταῖς παρασκευαῖς ἐπιτρέπων τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ ἀξιοῖ κρατεῖν, ὁποῖόν ποτ' ἂν ᾖ, ὁ δ' ἀφ' ὧν καὶ τοὺς ἕξω δεῖ πείσαι ταῦθ' ὁρῶν καὶ ταῦτ' ἀξίων μελετᾶν, οὐ φεύγει τὴν τοῦ ποτ' ἄττ' ἐστὶν ἂ βούλεται βάσανον. φαίνεται τοίνυν ἡ ῥητορικὴ τῇ νομοθετικῇ τῆς αὐτῆς φύσεως μετεληφύια, εἴπερ τό γε ἀκριβὲς ἐπ' ἀμφοτέρων δεῖ θεωρεῖν, μᾶλλον δὲ μέρος οὕσα τῆς ῥητορικῆς ἢ νομοθετικῆς καὶ τοῖς πᾶσι δευτέρα πως, πρῶτον μὲν ὅτι καὶ περὶ αὐτῶν ἔδει τῶν νόμων λόγου τοῦ πείθοντος. εἰ γὰρ ἐστὶν εὐδηλον ὅτι οἱ νόμοι μὲν ὑπὲρ τοῦ πάντας τὸ

προσῆκον ἔχειν ἔμελλον τεθήσεσθαι, τοῦτο δ' οἱ τῇ χειρὶ κρείττους οὐκ ἔμελλον συμβουλήσεσθαι, πῶς οὐκ ἀναγκαίως ἔδει λόγου τοῦ πείσοντος ἦδη; οὐ γὰρ βιάσασθαι γε ἐνῆν τοὺς πρὸς αὐτὸ τοῦτο πεφυκότας, οὐδ' ἦν αὕτη νόμων ἀρχή· ὑπὲρ γὰρ αὐτοῦ τοῦ μὴ βιάζεσθαι τοὺς νόμους ἔδει θέσθαι. οὐκ οὖν ἦν τιθέναι βιασάμενον, ἀλλὰ τοῦτ' ἦν πρῶτον παρὰ τοὺς νόμους. ἔδει δὴ πείσαι μάλιστα μὲν καὶ τοὺς ἀντιπράττοντας αὐτοὺς, καὶ βελτίους γε εὐθὺς αὐτῷ τούτῳ ποιῆσαι· εἰ δὲ μὴ, τοὺς γε πολλοὺς καὶ ὑπὲρ ὧν ἐτίθει τις. οἱ μὲν γὰρ τῇ σφετέρᾳ φύσει χρώμενοι πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀδικεῖν ἔμελλον τοὺς ἄλλους, οἱ δὲ τῇ τῆς ῥητορικῆς καὶ σφετέρᾳ πρὸς ἐκείνους εὖ ποιήσιν ἔμελλον κάκείνους, εἴπερ σωφρονεῖν ἔμελλον. εἰ δ' ἄρα ἐκεῖνοι μὴ ἐδέχοντο, λοιπὸν ἦν πείσαι τοὺς πολλοὺς καὶ ὑπὲρ ὧν ἐτίθει τις αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὑπὲρ αὐτῶν τίθησιν. ἔδει δὴ λόγων καὶ πειθοῦς. δι' ἐν μὲν τοῦθ' οὕτως ἀναγκαίως ἡ ῥητορικὴ νόμων πρότερον καὶ ἡγούμενον, δεύτερον δὲ τί χρὴ τοὺς νόμους αὐτοὺς, ὧς πρὸς θεῶν, εἶναι φῆσαι πλὴν λόγους, τοσοῦτον τῶν ἄλλων ἐξηλλαγμένους ὅσον εἰσὶ γεγραμμένοι; εἰ μὲν ἐγὼ τι μέμνημαι, καὶ Σωκράτει συνδοκεῖν Αἰσχίνης μαρτυρεῖ. ^[30]

51 χωρὶς δὲ τῆς μαρτυρίας καὶ τοῦ Σωκράτους εἰς αὐτὸ τις ἂν σκοπῶν ἴδοι. λέγουσι γὰρ πως καὶ τί δεῖ ποιεῖν καὶ τίνων ἀπέχεσθαι καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ καθ' ἓνα καὶ κοινῇ, καὶ πολιτεύονται διηνεκῶς ἐν ταῖς πόλεσιν. οὐκοῦν ταῦθ' ἅ ἐν ταῖς δημηγορίαις τῶν ῥητόρων ἐστὶ, ταῦθ' οἱ νόμοι λέγουσι, πλὴν ὅσον οὐ διαλείπουσιν οἱ γε νόμοι λέγοντες, ἀλλὰ δι' αἰῶνος ῥητορεύουσιν, ἅτ' οἶμαι γεγραμμένοι. ὅτε τοίνυν ῥητορικῆς οἱ περὶ τούτων λόγοι, ῥητορικῆς μέρος οἱ νόμοι. καὶ γὰρ τὸ γεγράφθαι γινόμενον μέρος τοῖς λόγοις ἐστὶν, εἴ γε οἱ μὲν ἀπὸ στόματος αὐτῶν λέγονται, οἱ δὲ γράφονται. καὶ μὴν τά γε ψηφίσματα οἱ ῥήτορες δὴ πού συγγράφουσιν. οὐκοῦν ὅτε τὰ ψηφίσματα τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστι τοῖς νόμοις καὶ τῶν αὐτῶν πολιτειῶν, ἀμφοτέρᾳ γ' ἐστὶ τῶν ῥητόρων, ὥσθ' οἱ γε νόμοι μέρος τῆς ῥητορικῆς. Φέρε δὴ σκεψώμεθα καὶ περὶ τῆς δικαστικῆς τοῦ χάριν αὐτῆς ἐδεήθημεν καὶ τί ποθ' ἡμῖν βούλεται. ἢ τοῦτο καὶ ῥᾶστον ἀπάντων ἰδεῖν, ὅτι τοῖς νόμοις ἐπικουρεῖ τοὺς γὰρ παραβαίνοντας ἅ προστάττουσιν ἐκεῖνοι, τούτους ἀναζητεῖ καὶ τιμωρεῖται· καὶ οὐδ' αὐτὸ τοῦθ' ἀπλῶς, ἀλλὰ κἀνταῦθα ἀκολουθεῖ τοῖς νόμοις. ὥς γὰρ ἐκεῖνοι κελεύουσιν, οὕτω κολάζει. εἴεν. τίνας οὖν δεῖ τῇ δικαστικῇ πρὸς ταῦτα; πόθεν εὐρήσει τὸ δίκαιον ἢ παρὰ τῆς ῥητορικῆς; ἢ μὲν γὰρ ἐλέγχει τὰ γινόμενα, ἢ δ' ἐπὶ τοῖς ἐλέγχοις ψηφίζεται. φαίνεται τοίνυν κἀνταῦθα ἡ ῥητορικὴ βουλομένη μὲν ταῦτά τῇ δικαστικῇ, τοσοῦτον δὲ νικῶσα ὅσον ἀμφοτέρας συνέχει μόνη βεβαίως. βουλομένη γὰρ ἡ δικαστικὴ, καθάπερ ἐν μάχῃ τῇ νομοθετικῇ βοηθῆσαι, ταυτὸν ἔπαθεν αὐτῇ τῇ νομοθετικῇ. ἐκείνη τε γὰρ ῥητορικῆς πρότερον ἐδέχσεν, ὥστε ταύτῃ ἔχειν πάροδον τοὺς νόμους, ἢ τε δικαστικὴ σχῆμα ἐπικούρου λαβοῦσα τοῖς νόμοις αὐτῇ πρότερον προσηδεήθη τῆς παρὰ τῆς ῥητορικῆς βοηθείας. ἔδει γὰρ αὐτὴν δυνηθῆναι βοηθῆσαι· τοῦτο δὲ οὐκ ἦν ἄνευ ῥητορικῆς. τοσοῦτ' ἄρα δὴ σεμνότερον καὶ τιμιώτερον ῥητορικὴ δικαστικῆς ὅσῳ μικροῦ δέω λέγειν δικαστῆς δημίῳ. ^[30]

52 ὁ μὲν γὰρ ἐλέγχει τὰ δίκηματα ὁ ῥήτωρ καὶ παραδίδωσι τῷ δικαστῇ, ὁ δ' ἀκούσας καὶ μαθὼν παραδίδωσιν αὐτῷ τοῖς ὑπηρεταῖς, καὶ μέσος ἔσθ' ὁ δικαστῆς διακόνου καὶ ῥήτορος. αὐθις δὲ ἐπειδὰν τέλος ἡ δίκη λάβῃ, τῇ μὲν δικαστικῇ πλέον οὐδ' ὅτιοῦν περίεστιν, ἀλλ' ὥσπερ ἡ νομοθετικὴ θεῖσα τοὺς νόμους ἀπήλλακται, οὕτως ὁ δικαστῆς μετὰ τὴν κρίσιν. εἰσδεξαμένη δὲ ἡ ῥητορικὴ τοὺς ἥτοι δι' ἄγνοιαν ἢ δι' ἀγνωμοσύνην ἀγανακτοῦντας τοῖς δεδिकाσμένοις καὶ πρὸς θορύβους ἢ στάσεις τὰ πράγματα ἐξάγοντας κατέχει καὶ νουθετεῖ, πείθουσα στέργειν τοῖς νόμοις καὶ τῇ ψήφῳ τῶν δικαστῶν, οὐ τὸν Πινδάρου νόμον τιμῶσα, ὧς τἀναντία λέγων τῇ φύσει τῆς ῥητορικῆς, οὐδὲ ταῦτ' ἐπάδουσα „Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων ἄγει δικαίων τὸ βιαιότατον ὑπερτάτ' αἱ χεῖρες. τεκμαίρομαι ἔργοισιν Ἑρακλέος, ἐπεὶ ἀπριάτας.“ οὐ γὰρ φῆς ὅλου μεμνήσθαι, ἐχρῆν δὲ ἴσως οὐδὲ τούτων, μὴ οὖν ἐπὶ ῥητορικὴν γε.

ἀλλ' ἄχρι μὲν τούτου καὶ ἡ ῥητορικὴ λέγει, νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων· τὰ δὲ ἐξῆς οὐκέτι ταῦτα— πόθεν; οὐδέποτε ἡμέρα καὶ νύξ ταῦτα συμφήσουσιν— ἀλλὰ πᾶν τούναντίον ἄγει τὰ δίκαια πρεσβεύων καὶ τοὺς ἐν ὕβρει θρασεῖς νοθεύων. εἰ γὰρ ἀξιώσει τὸ βριατότατον νόμον εἶναι τὸν δικαιούντα καὶ τὴν ὑπερτάτην χεῖρα κρατεῖν Ἡρακλέους, ὧ μετὰ τῆς χειρὸς τῶν δικαίων ἐμέλησεν, αὐτὴ τοῖς ἑαυτῆς λόγοις ἀπολεῖται. τίς γὰρ τόπος λοιπὸν ἢ χρεῖα ῥητορικῆς ἢ λόγων, εἰ τὸ δίκαιον ἢ χεῖρ ὀριεῖ καὶ μηδὲν πλέον ἔσται τῷ δυναμένῳ διδάξαι περὶ τοῦ πράγματος; ποῦ δὲ τὸ πείθειν, εἰ τὸ βιάζεσθαι κρατήσῃ; καὶ ταῦτα αὐτῆς, ἥς ἔργον πείθειν, δούσης βιάζεσθαι; δοκεῖ δέ μοι καὶ Πίνδαρος, εἴ τι δεῖ περὶ τοῦ ἄσματος εἰπεῖν, οὐκ εἰσηγούμενος οὐδὲ συμβουλευόντων σπουδῇ ταῦτα λέγειν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ὥσπερ εἰ σχετλιάζων. ^[5]

53 τεκμαίρομαι ἔργοισιν Ἡρακλέος αὐτοῖς τούτοις, ὅτι καὶ ἐτέρωθι μεμνημένος περὶ αὐτῶν ἐν διθυράμβῳ τινὶ „Σὲ δ' ἐγὼ παρ' ἀμῖν“ φησὶν „αἰνέω μὲν Γηρυόνη, τὸ δὲ μὴ Διὶ φίλτερον σιγῶμι πάμπαν. οὐ γὰρ εἰκὸς“ φησὶν „ἀρπαζομένων τῶν ὄντων καθῆσθαι παρ' ἐστίᾳ καὶ κακὸν εἶναι.“ καίτοι τό γε πρὸς νόμον καὶ ταῦτα ἀνθρώπων ἅμα καὶ θεῶν βασιλέα μάχεσθαι οὐκ ἦν ἐπαινεῖν πρὸς Πινδάρου, οὐδὲ συμβουλεύειν πρὸς κέντρα λακτίζειν. αὐτὸς γοῦν τὸ τοιοῦτον κέκληκεν „Ὀλισθηρὸν οἶμον“ καὶ κελεύει φυλάττεσθαι. ἀλλὰ τί, φησὶ, τούτων ἐμοὶ νῦν; εἴτε γὰρ δοκοῦντα Πινδάρῳ ταῦτ' ἦν εἴτε μὴ, ἀλλ' οὐ τῇ γε ῥητορικῇ δείξει τὸ τοιοῦτον δοκοῦν. οὐ δεῖ γὰρ ἀρπάζειν ἕκαστον κατὰ δύναμιν καὶ τοῦτο νόμον καλεῖν, ἀλλ' ἕκαστον τῶν δικαίων τυγχάνειν, καὶ τὸν ταῦτα διαιροῦντα νόμον τιμᾶν, καὶ καλεῖν γε μόνον τὸ τοιοῦτον νόμον καὶ τούναντίον παρανομίαν. τοῦτ' ἔστι τὸ δόγμα τῆς ῥητορικῆς καὶ τούτῳ σύνεστι τῷ νόμῳ καὶ περὶ τούτου πείθει τηροῦσα ὅπως μηδεὶς ὑπερβήσεται, τοὺς ὑπερβαίνοντας σωφρονίζουσα. μέγιστον δὲ μαρτύριον· οὗ μὲν γὰρ νόμος καὶ δίκαι, ἐνταῦθα καὶ ῥητορικὴ καὶ λόγοι, οὗ δ' ὑπερτέρα χεῖρ ἀφαιρεῖται τὸ δίκαιον, οὐδὲν ἴδοις ἂν ἐκεῖ ῥητορικῇ διοικούμενον. ἀλλ' ἔστι μιᾷς ὥσπερ εἰ μοίρας καὶ φύσεως οἱ νόμοι, ἡ δίκη, οἱ λόγοι. τριῶν δ' οὐσῶν τούτων δυνάμεων, ὅπερ λέγων ἐξέβην, ἀπάσας τὰς χώρας ἡ ῥητορικὴ μόνη καταλαμβάνει. προτέρα γὰρ οὕσα τῆς νομοθετικῆς κατὰ τὴν ἐκείνης χρεῖαν, προτέρα δ' αὖ καὶ τῆς δικαστικῆς, ὅτε κάκεινης ἔδει, λαβοῦσα μέσσην πρότερον τὴν νομοθετικὴν, εἴτ' αὖ τὴν δικαστικὴν ὡσαύτως διχόθεν περιέχουσα, πρώτη καὶ μέση καὶ τελευταία γίγνεται, ὁμοῦ μὲν ἀμφοῖν αὐτὴν μέσσην, ὁμοῦ δ' ἄμφω μέσας αὐτῆς καθιστᾶσα, ὡς μάλιστ' ἔμελλον ἅπασαι συμμένειν, ἀντὶ συνδέσμου τῇ ῥητορικῇ χρώμεναι. ^[5]

54 πότερον οὖν πολιτικῆς μορίου εἶδωλον ἡ ῥητορικὴ, ἢ τὰ τῆς πολιτικῆς ὡς σὺ φῆς μόρια ὑπὸ τῆς ῥητορικῆς συνέχεται; ἐμοὶ μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς οὐ ῥητορικὴν ἐν τούτοις κακίζειν φαίνεται οὐδὲ πολιτικῆς μορίου εἶδωλον δεικνύναι, ἀλλ' οὕτως ὥσπερ εἶδωλον ῥητορικῆς ἀπειληφὺς ἐπὶ τούτῳ σπουδάζειν, αὐτῆς δ' οὐδ' ἄπτεσθαι, ὥσπερ οἱ Στησιχόρου Τρῶες οἱ τὸ τῆς Ἑλένης εἶδωλον ἔχοντες ὡς αὐτήν. διαφέροι δ' ἂν τοσοῦτον, ὅτι οὐδὲ ὅμοιον τῇ ῥητορικῇ τὸ εἶδωλον. ἀλλὰ μὴν τῆς γε ἀρετῆς τέτταρα δὴ πού φασιν εἶναι μόρια, φρόνησιν, σωφροσύνην, δικαιοσύνην, ἀνδρείαν. ῥητορικὴ τοίνυν εὐρέθῃ μὲν ἐν φρονήσει καὶ ὑπὲρ δικαιοσύνης, σωφροσύνη δὲ τῶν ἐχόντων καὶ ἀνδρεία τὰς πόλεις σώζει· σωφροσύνη μὲν, ἐπεὶ τὸν ἐν κόσμῳ βίον πρὸ τῆς ἀταξίας αἰροῦνται, ἀνδρεία δ' ὅτι τοῖς ἐναντίοις οὐχ ὑπέικουσιν. ἂν γὰρ εἴξωσιν, οὐ φυλάξουσιν τὴν ῥητορικὴν, ὥστε ἕως ἂν φυλάττωσιν, οὐκ εἴκουσιν. οὐκοῦν οὐ τεττάρων ὄντων μορίων τῆς κολακείας τοῦτό ἐστι ῥητορικὴ πρὸς δικαιοσύνην ὅπερ ὁψοποικὴ πρὸς ἱατρικὴν, ἀλλὰ τεττάρων ὄντων μορίων τῆς ἀρετῆς ἅπαντα δι' αὐτῆς πεποιήται, καὶ ὅπερ ἐν σώματι γυμναστικὴ καὶ ἱατρικὴ, συναμφοτέρων λέγω, τοῦτ' ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τοῖς τῶν πόλεων πράγμασι ῥητορικὴ φαίνεται. τὰ μὲν γὰρ ἄδηλα εἰ καὶ γενήσεται προορᾷ, ἐπειδὴν δημηγορῇ· τὰ

δὲ ὅπως μὴ γενήσεται προορᾷ, ἐπειδὴν νομοθετῇ· τὰ δὲ διατηρεῖ καθ' ὅσον δύναται· τὰ δὲ
πραχθέντα ἐπαναρθοῖ, ἐπειδὴν τοὺς ἀδικοῦντας τοῖς δικασταῖς παραδιδῶ. ^[25]

55 τί οὖν εἰ Ἀρχέλαος τὸν αὐτοῦ δεσπότην καὶ θεῖον ἀποκτείνας κατέσχε τὴν ἀρχὴν, ἢ τὸν
ἐπταετῇ ἐκείνου παῖδα εἰς τὸ φρέαρ ἐμβαλὼν ἔφη πρὸς Κλεοπάτραν διώκοντα τὸν χῆνα
ἐμπεσεῖν, ἢ μανία τινὶ παρελήρησεν ἐπὶ τῆς μύλης, τί ταῦτ' ἐστὶ πρὸς ῥητορικὴν, ὧ πάντα
λόγον καὶ μονονοῦ τοὺς λίθους κεκινηκῶς ὡς ἀληθῶς αὐτούς; τί βούλεται σοὶ τὰ μηδὲν
προσέκοντα ἐπεισόδια; οὐ γὰρ ἔγωγε ταῦτ' ἔπειθον, φήσειεν ἂν ἡ ῥητορικὴ. οὐδ' εἴ τις ἐπείθετο
ἐμοὶ σφάττων καὶ ἀποπνίγων, οὔτε ταῦτα οὔτ' ἄλλ' οὐδ' ὅτιοῦν ἂν διεπράττετο, ἀλλὰ πείσας
καὶ φανερώς ἀποδείξας ὅτι τῶν αὐτῶ προσηκόντων ἀντιποιεῖται. ἐπὶ γοῦν τῶν βραχυτέρων,
φησὶ, τοῦτ' ἰσχυρῶς καὶ τοὺς κλήρους οὐ τοῖς ἀρπάσασιν, ἀλλὰ τοῖς ἀποδείξασιν δίδωμι. καὶ τὸν
Ἀρχέλαον αὐτὸν, φησὶν, οὐχ ὅπως τούτων ἂν ποτε ἠξίωσα, ἀλλ' εὐθύς ἂν εἰσέγαγον οὐ δίκην
ἂν ἔδωκε καλὴν καὶ πρὶν τὸν παῖδα ἴσως ἀποπνίξαι, ἔτι τῶν πρώτων φόνων ὄντων ἐν χερσὶν,
εἴ τινα εἶχεν ἡ ῥητορικὴ χώραν ἐν Μακεδονίᾳ· νῦν δ' ἀπούσης ἐμοῦ ὁ μὲν ἠδίκηκε, οἱ δ'
ἠτύχησαν οἱ τε διαφθαρέντες καὶ οἱ τοιοῦτον ἄρχοντα δεξάμενοι. ὥστ' εἰ μηδαμὸθεν ἄλλοθεν,
ἔκ γε τῶν Ἀρχελάου κακῶν γινώθι ὡς καλὸν ῥητορικὴ καὶ ἀναγκαῖον καὶ πόλει καὶ ἔθνει
παρεῖναι μέλλοντι σωθήσεσθαι καὶ μὴ τοῖς ἐναγέσι κακῶς δουλεύειν. ^[25]

56 ταυτὶ μᾶλλον ἂν, οἶμαι, πείθοι λέγουσα ῥητορικὴ, οἰκεῖά τε καὶ δίκαια καὶ προσόντα ἑαυτῇ
λέγουσα. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ Πλάτων οἶται τούτοις ἐλέγχειν αὐτὴν, ὥρα καὶ τὰ Γύγου τοῦ Λυδοῦ
προσεγκαλεῖν αὐτῇ οἶμαι—ταῦτα μὲν ἐστὶ καὶ ἀτοπώτερα—ὅτι τὸν δεσπότην ἀποκτείνας ἔσχε
τὴν ἀρχήν· ἢ δὲ συνήδει καὶ συνέπραττεν ἢ τοῦ μὲν γυνή, τοῦ δὲ δέσποινα. τί οὖν οὐ κάκεῖνα
λέγομεν, ὅτι Κῦρος τὸν Ἀράξην διαβάς Μασσαγέταις συνέβαλε, Δαρεῖος δὲ τὸν Βόσπορον
ζεύξας ἐπὶ Σκύθας διέβη, Ξέρξης δὲ τὸν Ἑλλήσποντον ζεύξας ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, Νίνος δὲ ὑπὸ
Μήδων ἐάλω, ὁ δὲ Σαρδανάπαλλος ἐκαύθη ζῶν ἀναβάς ἐπὶ τὴν πυρὰν αὐτός. καὶ τί ταῦτ' ἐστὶ
πρὸς ἔπος; ἢ πότ' ἂν σταίη τις κατηγορῶν ῥητορικῆς, εἰ πάνθ' ὅσα πώποτε ἡ ἰδιώταις ἢ πόλεσι
συνέβη κατὰ συμφορὰς, ταῦτα ῥητορικῇ λογίζοιτο; καίτοι γε περὶ Ἀρχελάου καὶ τοῦτ' ἔχοι τις
ἂν εἰπεῖν, ὅτι Σωκράτην οὗτος ἦν ὁ καλῶν ὡς αὐτὸν, οὐ τῶν ῥητόρων οὐδένα· ἀλλ' ἐῷ τοῦτο.
ἀλλ' οἶμαι γέλως ἐστίν. ἔως γὰρ ἂν τις μὴ δείξῃ τούτων αἰτίαν τὴν ῥητορικὴν οὔσαν, μηδὲ τῇ
ταύτης φύσει ταῦτα συμβαίνοντα, οὐ ῥητορικὴν δίδωσιν ἀμαρτῆσαι, τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐλέγξει τὸ
ζητούμενον. πρὸς δὲ κάκεῖνο εὔηθες, εἰ αὐτῶ μὲν νομίζοι πᾶσαν ἄδειαν καὶ ἃ μὴ ταύτης ἔστιν
ἔργα ῥητορικῇ προσάπτειν ἐξεῖναι, τὸν δ' ἀντικείμενον λόγον οὐχ ὀρᾷ, οὐδ' οἰήσεται καὶ τὸν
ὑπὲρ ταύτης λέγοντα καὶ σεμνύνοντα πάνθ' ὅσα πώποτ' ἐπράχθη χρηστὰ κατ' ἀνθρώπους ἐπὶ
ῥητορικὴν ἄγειν δυνήσεσθαι. ^[20]

57 ἡμεῖς τοίνυν ἀποδείκνυμεν οὗ χάριν εὐρέθη ῥητορικὴ, ἵν' εἰ μὲν εἴη τοῦτο καλὸν, καὶ τὴν
ῥητορικὴν χρηστὸν ἠγώμεθα, εἰ δ' αἰσχρὸν καὶ φευκτὸν, τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι καὶ λογισμοῖς καὶ
περὶ τῆς ῥητορικῆς χρώμεθα. φαίνεται τοίνυν ἐξ ἀρχῆς ὑπὲρ τοῦ δικαίου συστάσα καὶ
νομισθεῖσα, ὥσπερ ἀφ' ὧν, ὅπερ εἶπον, τοῦτο ἴσχυσεν ὄνομα οἱ νόμοι. ἔδει γὰρ τοῖς ταῖς χερσὶν
ἐλαττουμένοις λόγου καὶ νόμου βοηθοῦ. οὐκοῦν ὅς' ἂν τις ἐκλέξας ἀδικήματα εἰς τὸ μέσον
φέρῃ, πρὸς τῷ μηδὲν προὔργου πράττειν εἰς τοὺς κατ' αὐτῆς ἐλέγχους καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς
λόγους κοιμῇ. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ὥστε μισεῖν καὶ κωλύειν εὐρέθη. νῆ Δί' ἀλλὰ
συκοφαντοῦσί τινες τῆς ῥητορικῆς προῖσταμένοι. καὶ κατ' αὐτό γε τοῦτο σεμνότερον ἢ
ῥητορικὴ. πῶς; ὅτι καὶ τῶν ἱατρικῆς, οἶμαι, τινὲς προῖσταμένων ἀπέκτειναν φαρμάκῳ τινὰς
ἤδη καὶ τιν' ἴσως ἄλλον τρόπον, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο πονηρὸν ἢ ἱατρικὴ, ἢ τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ
κτείνειν ἀνθρώπους ὥστ' ἐστὶ θανάτου φάρμακον ὡς εἶπεῖν τό γε ἐφ' ἑαυτῇ. οὐκοῦν ὅστις
μάλιστα μισεῖ καὶ δυσχεραίνει τοὺς ἀποκτινύνοντας, οὗτος μάλιστα τοὺς σώζοντας ἀσπάζεται
καὶ τιμᾷ. οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τῆς ῥητορικῆς εἰ μὲν πέφυκεν ὥστε ὑβριστὰς καὶ κόλακας ποιεῖν, ἐξ

ἀνάγκης αἰσχρὸν καὶ ἀγεννὲς καὶ ἀνελεύθερον καὶ οὐ πρέπον ἀνδρὶ καλῷ κάγαθῷ· εἰ δὲ ὑπὲρ τοῦ λόγῳ σώζειν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ δίκαιον, ὑπὲρ τούτου κατεδείχθη, ὅπερ κατὰ σῶμα ἱατρικὴ, τοῦτ' ἐν ψυχῇ ῥητορικὴ προϊόντος ἐξῆς τοῦ λόγου πέφηνεν ἡμῖν οὕσα, ἐῷ γὰρ τὰ νῦν γυμναστικὴν. ^[25]

58 ὥσθ' ὅστις μάλιστα τοὺς συκοφαντοῦντας ἢ κολακεύοντας δυσχεραίνει, τούτῳ μάλιστα προσήκει τὴν ὑπὲρ τοῦ βελτίστου νομισθεῖσαν καὶ τούτων οὕσαν φάρμακον τιμᾶν. ὥσπερ γὰρ ὅστις ἀποκτιννύει ἱατρικὴν ὑπισχνούμενος οὐχ ἅμα ἱατρός τέ ἐστι καὶ ἀποκτιννυσιν, ἀλλ' ἔως μὲν ἱατρός, οὐδαμῶς συμπράξει ταῦτα, ἀλλὰ κἂν ἄλλου πατάξαντος αὐτὸς ἰῶτο, ἅμα δὲ ἀποκτιννυσί τε καὶ τὴν τέχνην συνδιέφθαρκεν, οὕτω κἀνταῦθα οὐχ ἅμα ῥήτορες τέ εἰσι καὶ συκοφαντοῦσι καὶ κολακεύουσιν, ἀλλ' ἔως μὲν ῥήτορες, οὐδέτερα τούτων, οὐδέ γ' ἄλλο τι αἰσχρὸν οὐδὲν ἐστι παρ' αὐτοῖς οὐδὲ παρὰ πολὺ, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀδικοῦντας ἐξελέγχουσι, τοὺς δ' ἀγνοοῦντας διδάσκουσι περὶ τῶν πραγμάτων, ἅμα δ' ἔξω τούτων τε καὶ τῆς ῥητορικῆς ἔσσονται. οὐκ οὖν ὄνειδος ποιήσουσι τῇ ῥητορικῇ, ὅποταν πλημμελῶσιν. ἀμαρτήσονται γὰρ τοσοῦτον αὐτῆς ὅσον περ τοῦ δικαίου, ἐπεὶ καὶ ἡ κυβερνητικὴ τοῦ σώζεσθαι δὴ που τοὺς ἐμπλεόντας ἐστὶ τέχνη, καὶ μὴν ἔχοι γ' ἂν τις τῶν ἐπὶ πρύμναν καθημένων ἀναγαγὼν εἰς τὸ πέλαγος καὶ καταδῶσαι καὶ ἄλλο τι χρῆσασθαι τοιοῦτον. ἀλλ' οὔτε τὴν κυβερνητικὴν δεῖ ψέγειν διὰ ταῦτα οὔτε λέγουσιν ἄνθρωποι ὅτι τῇ τῶν ἐμπλεόντων σωτηρίᾳ πάντων ἐναντιωτάτον ἐστὶ κυβερνήτης συνεμβάς, οὔτε τοὺς καταποντιστάς εἰς ἓν, οἶμαι, τοῖς κυβερνήταις οὐδεὶς τίθησιν. ἀνάγκη μὲν γὰρ, οἶμαι, καὶ τὰ βλάψοντα τὴν ναῦν καὶ τὰ διατηρήσοντα εἰδέναι τὸν γε κυβερνήτην, ὥσπερ οἶμαι καὶ τὸν ἱατρὸν ἀνάγκη καὶ τὰ σφαλερὰ τῷ σώματι γινώσκειν καὶ τὰ σωτήρια χρῆσθαι δ' ἑκατέρωθι τοῖς χρηστοῖς ἢ τέχνη βούλεται, εἰκότως καὶ κατ' ἐπωνυμίαν. καὶ τοσοῦτόν γ' ἀπέχει τοῦ περὶ ταῦτα κακουργῶν τις φυλάττειν τοῦνομα τῆς τέχνης, ὥστε κἂν ἄκων ἐξαμάρτη, φησὶν ὁ Πλάτων, οὐκ ἀκριβεῖ τῷ λόγῳ χρώμεθα, ἐπειδὴν φῶμεν ὅτι ὁ ἱατρός ἐξῆμαρτεν ἢ ὁ κυβερνήτης. ^[25]

59 ἔως γὰρ ἂν ἡ τέχνη κρατῇ, ἀμάρτημα οὐκ ἔστιν, οὐ γὰρ ἐστὶν ἀμαρτεῖν κατ' αὐτήν· τὸ γὰρ ἀμαρτεῖν οὐκ ἔστι τέχνη. κομιδὴ ἄρα ἔαν τις ἐξεπίτηδες τάναντία οἷς ἡ τέχνη βούλεται ποιῇ, τοῦτον ᾧ μετέχει τῆς τέχνης ἀδικεῖν φήσομεν, ἢ τῇ τέχνῃ ποιεῖν ὄνειδος, ἀλλ' οὐ τὴν τέχνην τούτῳ διπλοῦν ποιεῖν τοῦνειδος. καὶ τί δεῖ παραδειγμάτων ἐτέρων ἀλλ' οὐ μικρῷ πρόσθεν ἡμεῖς τε ἐμемνήμεθα καὶ Πλάτωνα σύμψηφον ἐδείκνυμεν; οἱ νόμοι σωτηρίας δὴ που τῶν πόλεων ἔνεκα καὶ τοῦ τὰ δίκαια βεβαιοῦν ἅπασι τίθενται, καὶ ἡ νομοθετικὴ καὶ κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον καὶ καθ' ἡμᾶς καὶ κατὰ πάντας ἀνθρώπους χρηστὸν καὶ καλὸν καὶ σὺν δικαιοσύνῃ καταριθμεῖσθαι τοῦτ' αὐτὸ δὴ που τὸ δικαίως οὐκ ἐκπεφευγὸς, Πλάτων δὲ αὐτὸ καὶ πρότερον τίθησιν. ἔαν οὖν τις ἡμᾶς ἔρηται λέγων ὠδὶ, Πόσοι δὲ ἤδη νόμους ἤνεγκαν οὐδὲν ὑγιὲς καὶ πάντ' ἔχοντας τὰ δεινότετα; πόσοι δ' ἐν γραφαῖς ἐάλωσαν παρανόμων; ἢ πόσοι τῶν κυρίων ὄντες νόμων ἐλύθησαν ὥς οὐκ ἄμεινον αὐτοῖς χρῆσθαι; τί οὖν; πότερον τὴν νομοθετικὴν οὐ πάντῃ καλὸν φήσετε διὰ τοὺς τοιοῦτους νόμους, ἢ πάντας τοὺς πώποτε γραφέντας ἢ μέλλοντας γραφήσεσθαι νόμους εἶναι καλοὺς καὶ δικαίους, ἐπειδὴ δεῖ πάντως καλὸν εἶναι τὴν νομοθετικὴν; ἄρ' ἄφυκτα ἐρωτᾶν αὐτὸν φήσομεν καὶ συγκαλυψόμεθα; ἢ τίνος ἐστὶν εὐπορῆσαι μετρίας ἀποκρίσεως καὶ ἢ τὴν νομοθετικὴν καὶ τοὺς τῷ ὄντι νόμους καλόν τε καὶ δίκαιον εἶναι φήσει; τούτου γὰρ χάριν ἐλθεῖν εἰς ἀνθρώπους τὸ πρῶτον, τὰ δὲ τοιαῦτα οὐ νόμους εἶναι μᾶλλον ἢ τὸ τοῦ Δημοσθένους ἀνομίαν, καὶ ἃ κωλύουσιν οἱ νόμοι καὶ ὑπὲρ ὧν εὐρέθησαν ὅπως μὴ γίγνοιτο. ^[30]

60 προσθεῖην δ' ἂν ἔγωγε ὅτι ὦ ὠδὶ σὺ ἐρωτῶν οὐ φοβεῖ με τοῦτο, ὅτι ἐάλωσαν παρανόμων νόμους ἤδη τινὲς γράψαντες. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐμοὶ μαρτυρεῖ. τοὺς γὰρ παρανόμων ἀλόντας οὐκέτ' εἶναι νόμους τό γε ἀκριβές· οὐ γὰρ ἂν εἶεν νόμοι τε ἅμα καὶ παρὰ τοὺς νόμους. ὥστε

παρανόμοις ἀκούειν οὐ νομίμοις προσήκει γράμμασιν αὐτοῖς. ταῦτά μοι καὶ ὑπὲρ ῥητορικῆς ἔστω πρὸς Πλάτωνα. ἦν δ' ἂν τότε κοινὴν ἐποιησάμεθ' ἀπόκρισιν, αὕτη νῦν ἐμοὶ πρὸς τὸ παρὸν γιγνέσθω. οὐκ ἂν ὁμοῦ κόλακές τε καὶ ῥήτορες εἶεν, οὐδὲ ὁμοῦ συκοφάνται καὶ ῥήτορες, εἴπερ ὄντως ἡ ῥητορικὴ τοῦ δικαίου χάριν εἰσῆλθε καὶ σωτηρίας τοῖς ἀνθρώποις, ὥσπερ οἱ νόμοι. ἀλλ' ἕως ἂν ἰατρικὴ σῶζῃ τοὺς κάμνοντας καὶ κυβερνητικὴ σῶζῃ τοὺς πλέοντας καὶ νόμοι τοὺς χρωμένους, οἱ ῥητορικῆς λόγοι σῶζουσιν οὐς χρή καὶ τὸ δίκαιον φυλάττουσιν· ἐπεὶ καὶ τὴν ὑφ' ἡμῶν ταύτην κληθεῖσαν φιλοσοφίαν, εἴ τις βούλοιτο κακίζειν, πόλλ' ἂν ἔχοι παράγειν ἐν τοῖς λόγοις· οἷον εἰ Διαγόρου κατηγοροῖ καὶ Ἀναξαγόρου καὶ τινὰς ἄλλους ἐκλέξας ὕστερον ἢ καὶ τὸ πρότερον γενομένοις ἀτόπους ἀνθρώπους· ὧν οἱ μὲν διέφθειραν δὴ πού τινάς, οἱ δ' ἐβλασφήμησαν περὶ θεοῦς, οἱ δὲ λόγους ἄλλους τινὰς εἶπον, οὐς οὐκ ἄμεινον ἦν ὅλως, οἱ δὲ αὐθαδεῖας πλέον ἢ φρονήσεως εἰσηνέγκαντο. ἀλλὰ μὴ οὕτω βέλτιον ἢ λέγειν, ὅτι οὐκ, εἴ τινας φιλοσοφίας προβλήματι χρώμενοι φαῦλοι καὶ μηδὲν βελτίους τῶν πολλῶν γεγονάσιν, ἢ νῆ Δία καὶ δεινότεροι κακουργεῖν, οὐ διὰ ταῦτα ἀτιμαστέον φιλοσοφίαν, ἕως ἂν φιλοσοφία μὴ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἢ, ἀλλ' αὐτοῖς τούτοις τεκμηρίοις χρηστέον κατ' ἐκείνων, ὅτι διημαρτήκασιν φιλοσοφίας. οὐδὲ εἴ τινας, οἷμαι, κολακεύουσιν ἢ συκοφαντοῦσι, χεῖρω τοῦτο ποιεῖ ῥητορικὴν, ἀλλ' ἡμαρτηκότας αὐτοὺς ῥητορικῆς ταύτη γε ταῦτα δεῖ δοκεῖν, ὥσπερ ἐκείνους φιλοσοφίας, ἐπὶ τῷ τοῦ καλλίστου προσχήματι τὴν τοῦ κακουργεῖν ἄδειαν ἑαυτοῖς ἐκπορίζοντας. ^[5]

61 ἄτοπον δ' ἂν εἴη, εἰ τὰ μὲν τῶν σκυτοτόμων καὶ τῶν τεκτόνων ἔργα μὴ ἐξ ὧν ἂν διαμάρτωσι κρινοῦμεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν ὡς δυνατόν· μάλιστα τύχῃ, ῥητορικὴν δ' οὐ μόνον οὐκ ἐκ τῶν κάλλιστα αὐτὴν ἀποτελεσάντων κρινοῦμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν αὐτὰ τάναντία πραττόντων οἷς ἡ ῥητορικὴ βούλεται. ναί. ἀλλ' ἀδικεῖσθαι βέλτιον ἢ ἀδικεῖν. ἔστω ταῦτα. ἄρ' οὐν ὥσπερ βέλτιον, οὕτω καὶ καθάπαξ αἰρετόν; οὐ. φησὶ γοῦν οὐδέτερον βούλεσθαι, δηλὸν ὅτι καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι κακὸν ἡγούμενος, ὀρθῶς, οἷμαι, καὶ γινώσκων καὶ λέγων. οὐκοῦν εἰ Πλάτων αὐτὸς ἡμῖν ἀποκρίναιτο, πλείστου γένοιτ' ἂν ἄξιον τῷ λόγῳ. ὑπάρχει δὲ καὶ τοῦτο. πῶς; ὡς αὐτῷ Σωκράτης ἀποκρινόμενος πεποίηται. ἔστι γὰρ καὶ αὐτὸ οὕτως διακείμενον. ἐρωτᾷ Πῶλος Σωκράτη, Σὺ δ' ἄρα ἀδικεῖσθαι βούλοιο ἂν μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν; καὶ ὃς ἀμείβεται, Βουλοίμην μὲν ἂν ἔγωγε οὐδέτερον, εἰ δὲ ἀναγκαῖον εἴη ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν, ἐλοίμην μᾶλλον ἀδικεῖσθαι. οὐκοῦν ὅποτε μηδέτερόν φησι βούλεσθαι, δηλὸν ὅτι καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι κακὸν ἡγούμενος οὐ φησι βούλεσθαι, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀδικεῖν ἄμεινον τὸ ἀδικεῖσθαι, οὐ μὴν ἐκείνου γε τοῦ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι, ὀρθῶς, οἷμαι, καὶ γινώσκων καὶ λέγων. εἰ μὲν τοίνυν ἡ ῥητορικὴ ἀδικεῖσθαι μὲν ἐκώλυεν, ἀδικεῖν δὲ προσηνάγκαζεν, οὐδ' οὕτω μὲν ἴσως ἂν καθάπαξ πονηρὸν ἦν, πονηρὸν γε ὃν κωλύουσα τὸ ἀδικεῖσθαι, χεῖρον δὲ ἂν ἴσως βελτίονος, εἴπερ ἀδικεῖσθαι κρεῖττον ἢ ἀδικεῖν. ^[25]

62 εἰ δ' οὕτ' ἐκεῖνο ἐπαναγκάζει καὶ τοῦτο κωλύει, κατ' ἐκεῖνο μὲν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν πω, δῶμεν γὰρ ὡς ἐν τῷ παρόντι, κατὰ τοῦτο δὲ κυρίως ἀγαθὸν καὶ τοσοῦτ' βέλτιον ἢ χεῖρον, ὅσω τοῦ βελτίονος μετεῖληφεν, ἀλλ' οὐ τοῦ χείρονος, εἴπερ βέλτιον τὸ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι, ἢ δυοῖν ἐκείνοι τὸ ἕτερον. καὶ μὴν ὁ μὲν μὴ ἀδικεῖν ἐγνωκώς οὐχ ἅμα αὐτός τε τοῦ κακουργεῖν ἀπέχεται καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι πέφευγεν. αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἦν ἀδικεῖν τὸ κακῶς ὃν οὐ προσήκει ποιεῖν. ὥσθ' ἕως ἂν ἐν ἀνθρώποις ἢ τὸ κακουργεῖν, ἀδικήσεται. ὁ δὲ τὴν τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι φυλακὴν ἔχων ἅμα καὶ τὸ ἀδικεῖν που κωλύει. ὥσπερ γὰρ ἅμα τε ἡδίκηται καὶ ἡδίκηκεν ἕτερος, οὕτως ὁ τὴν τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι δύναμιν ἔχων τὴν αὐτὴν τοῦ μὴ ἔαν ἀδικεῖν ἔχει. ὥστε εἰ τὸ μὲν μὴ ἀδικεῖσθαι τῆς ῥητορικῆς τίθησι, τὸ δὲ μὴ ἀδικεῖν τῆς φιλοσοφίας, τοσοῦτ' χείρων φιλοσοφία ῥητορικῆς, ὅσω τοῦ ἀδικεῖσθαι τὸ ἀδικεῖν. ὅποτε δ' αὖ πρὸ τούτου τίθησι τὸ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι, τούτῳ βελτίων αὖ γίνεται ῥητορικὴ φιλοσοφίας, ἐπειδὴ γε ὁμοῦ τῷ ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ ἀδικεῖν ἀναιρεῖ. ἐπεὶ καὶ οἱ νόμοι κωλύοντες ἀδικεῖσθαι,

ἅμα καὶ ἀδικεῖν δὴ που κωλύουσιν. οὐ γὰρ ἔστιν οὐκ ὄντων τῶν ἀδικουμένων τοὺς ἀδικοῦντας εἶναι, μηδενὸς ὄντος ἐφ' ὃν τοῦτ' ἔρχεται. ὥσθ' ἡ ῥητορική τὸ ἀδικεῖσθαι κωλύουσα συγκωλύει καὶ τὸ ἀδικεῖν αὐτῷ τούτῳ ὥπερ τὸ ἀδικεῖσθαι. εἰ δὲ δὴ καὶ ὅλως βοηθείας ἔνεκα τῷ δικαίῳ τὴν ῥητορικὴν δείκνυμεν εὐρεθεῖσαν καὶ τὴν αὐτὴν καθαρῶς τάξιν ἔχουσιν τοῖς νόμοις, οὐ μόνον, ὡς ἔοικεν, ὁ ῥήτωρ οὐ τὸ μὲν ἀδικεῖσθαι φεύζεται, τὸ δ' ἀδικεῖν βεβαιώσῃ, ἀλλ' οὐδὲν οὕτως ὡς τὸ ἀδικεῖν κωλύσει. οὐ γὰρ μόνον τῶν εἰς αὐτὸν σχήσει πρόνοιαν, ἀλλ' ὅπως μὴδ' ἄλλος πείσεται κακῶς, εἴπερ ὧν τοὺς νόμους χάριν, τούτων καὶ τὴν ῥητορικὴν εὐρέσθαι νενίκηκεν. ἀλλὰ μὴν ὅ γε ἐτέρους τὰ δίκαια πράττειν ἐπαναγκάζων πολὺ που πρῶτον αὐτός γε παρεσκεύασται. [30]

63 οὐ γὰρ ἐγχωρεῖ βοηθεῖν μὲν τῷ δικαίῳ, τοῦ δὲ καταλύειν τὸ δίκαιον αὐτὸν πρῶτον ὑπάρχειν. οὐκοῦν ὁ ῥήτωρ οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἀδικήσει, ἀλλ' οὐδ' ἕτερον ἐάσει· οὐδ' αὖ μόνον αὐτὸς οὐκ ἀδικηθήσεται, ἀλλ' οὐδ' ἕτερος τό γε τούτου μέρος. εἰ δὲ μήτ' ἀδικήσει μήθ' ἕτερον ἐάσει, κατὰ πάντας τοὺς τρόπους ἡ ῥητορική καλὸν κάγαθόν καὶ καθ' ὃν αἰσχροὺς τὸ ἀδικεῖν καὶ καθ' ὃν κρεῖττον τὸ ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν καὶ καθ' ὃν ὅλως βέλτιστον μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι, καὶ πέφηνεν ὁ τῷ ὄντι ῥήτωρ ἀνδρὸς ἀπλῶς εἰπεῖν ἀγαθοῦ τοσούτῳ κρείττων, ὅσω ὁ μὲν τὸ καθ' αὐτὸν μόνον παρέχεται, ὁ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὅπως τοιοῦτοι γενήσονται παρασκευάζει. ὁ μὲν γὰρ καλὸς τε κάγαθος οὐ πάντῃ ῥήτωρ, ὁ δὲ ῥήτωρ καλὸς κάγαθος, ὅς γε καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ ταῦτ' ἄγει. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ τούτῳ Πλάτων ἰσχυρίζεται ὡς οὐ πολλήν τινα οὐδ' ἀξίαν σπουδῆς οὐδὲ λόγου χρεῖαν ἡ ῥητορική παρέχεται, ὅτι οὐ τηλικούτον ἐστὶ τὸ ἀδικεῖσθαι κακὸν ἢ λίγον τὸ ἀδικεῖν, τί κωλύει καὶ τοὺς νόμους αὐτὸν ἄταντας τοῖς αὐτοῖς τούτοις διαγράφειν; οὐ γὰρ ἄλλο γ' οὐδὲν ἢ τοῦτο βούλονται, μάλιστα μὲν μηδὲνα μηδὲ ὑφ' ἑνὸς πάσχειν κακῶς, εἰ δὲ μὴ, δίκην τοῖς παθοῦσι παρὰ τῶν πραξάντων ἢ τῶν αἰτίων γίνεσθαι. ὥστ' οὐ μόνη ἄπεισιν ἐκ τῶν πόλεων ἐκκηρυχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, ἀλλ' ὥσπερ ἐταιρείας καταγνωσθείσης μετὰ τῶν ταῦτά συμβουλομένων νόμων ἐξελαθήσεται· καὶ τότε ῥητορικὴν ἐκπέμψομεν καὶ προπηλακιοῦμεν, ὅταν καὶ τοὺς νόμους συνεκπέμψαι καλῶς ἡμῖν ἔχη. πότ' οὖν τοῦτ' ἂν γένοιτο; τίς ὁ καιρὸς αὐτοῦ; τῶν Πλάτωνος ἐταίρων ἀποκρινάσθω τις, ἐπειδήπερ αὐτὸν οὐκ ἔχομεν παραστήσασθαι. [25]

64 καὶ μὴν οὐδ' ἐνταῦθα ἔξω μαρτυρίας ἡμῖν παντελῶς στήσεται, ἀλλὰ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τούτοις ἢπερ ἐν οἷς ἄρτι διέξεισι φαίνεται μαρτυρῶν. οὐ γὰρ περὶ τῶν ἄλλων νόμων οὐδὲ πολιτειῶν διαλέξομαι, οὐδ' οὐς ὁ δεῖνα ἔθηκεν, ἀλλ' εἴ τις αὐτὸν ἔροιτο, ὧ δαιμόνιε καὶ πάντα σὺ θαυμαστὰ εὐρίσκων, εἰ μηδὲν ἐστὶ πρᾶγμα τὸ ἀδικεῖσθαι, μὴδ' ἡ τοῦτο κωλύουσα δύναμις μηδενὸς ἀξία λόγου, μὴδ' ὅποσα ἐστὶ καὶ γίγνεται μὴδὲν χρηστὸν, ἀλλ' οὕτως ἄτιμον καὶ ἀνελεύθερον ὥστ' εἶναι μόριον κολακείας καὶ σκιᾶς, τοῦ χάριν οἰκίζων ταύτην τὴν ἐν τῇ βίβλῳ πόλιν καθίστης αὐτῇ πολιτείαν, ἀφ' ἧς μὴδ' ὅτιοῦν πείσεται, καὶ τὸ μάχιμον χωρὶς τῶν ἄλλων ἰδρύσθαι κελεύεις, τιμὴν τὴν πρώτην ἀποδοῦς, ἵνα μή τι πάθῃ, μὴδὲ ὑπὸ ποίων ἀδικηθῇ πολεμίων; εἰ γὰρ ἐξήρκει μὴ ἀδικεῖν, τί δέδοικας, εἰ πρὸς τοῦτό γ' αὐτὴν παρεσκεύακας; εἰ δὲ δὴ καὶ χεῖρον τοῖς ἀδικοῦσιν ὅταν μὴ διδῶσι δίκην καὶ χρή δὴ κατὰ σὲ καὶ αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ὅταν ἀδικήσῃ γίνεσθαι καὶ παιδίων καὶ πατρὸς αὐτοῦ, τοὺς δ' ἐχθροὺς ἔαν, τί οὐ συνεύχει τοῖς πολεμίοις ἐπελθεῖν καὶ λαβεῖν τὴν πόλιν καὶ νῆ Δία τοὺς μὲν ἐν ἡλικίᾳ πάντας κατακόψαι καὶ ταῦτα πρὸς τοῖς βωμοῖς, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἐξανδραποδίσασθαι πέρα, εἰ βούλει, Γαδείρων, τὰ δὲ ἱερὰ συλήσαντας κατασκάψαι πάντα, μὴ λιπεῖν δὲ μὴδὲ τοὺς τάφους ἀθώους τῆς ἑαυτῶν πλεονεξίας, ἵν' ἀδικήσαντες τὰ μέγιστα ἐν τοῖς μεγίστοις δὴ κακοῖς ὧσι μὴ δόντες δίκην, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχεις τοῦ ταῦτα συμπράττειν ὥστε κωλύεις, προσκόπτεις, βίον ἐν τοῖς ὅπλοις εὖρηκας, ἵνα μή τι τοιοῦτον γένηται· κἂν τις ἐγγένηται προδότης, τοῦτον οὐ στεφανοῦν κελεύεις οὐδὲ κηρύττειν, ἀλλὰ ταῦτα τοῖς ἄλλοις περὶ τούτων νομίζεις. καίτοις

κατὰ τούτους τοὺς λόγους τίνας μᾶλλον ἢ τοὺς προδότας ἔδει τιμᾶν, ὅτι τοὺς οἰκείους καὶ τὴν χώραν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ πάντα τὰ ὄντα ὅπως ὑπὸ τοῖς πολεμίοις ἔσται παρασκευάζουσιν, ἴν' ἐκεῖνοι τὰ μέγιστα ἀδικήσαντες τοῖς μεγίστοις ἐνέχωνται κακοῖς; εἶπε πρὸς Διὸς τεραστίου, τί χρὴ περὶ τούτων ἡμᾶς νομίζουσιν; εἶεν, ὧ γενναῖε, νόμους δὲ δὴ τοῦ χάριν ἡμῖν ἐτίθης χωρὶς αὐτοσούτους τὸ πλῆθος, οἱ τοῖς τ' εὖ βεβιωκόσι τιμὰς ὀρίζουσι καὶ τοὺς ὀτιοῦν ἀδικοῦντας ἅ δεῖ πάσχειν λέγουσι· καὶ ῥητορεύεις καθ' ἕκαστον αὐτῶν σπουδῇ καὶ τιμᾷ τὰ προοίμια, καὶ παραδείγματα διττὰ ὥσπερ οἱ πλάσται προτίθης, ὁ τῶν λόγων καταφρονῶν. ^[10]

65 εἰ γὰρ, ὧ τᾶν, τὸ δίκην λαμβάνειν καὶ τὸ μὴ ἔαν ἀδικεῖν οὐχ ἔν τι τῶν σπουδαίων ἦν, τοῦ χάριν ταῦτα πραγματεύει καὶ σκοπεῖς ὅπως μηδεὶς ἀδικήσεται; οὐκοῦν ἢ ταῦτα πάντα τοσαῦτα τὸ πλῆθος ὄντα ἡμαρτήσθαι δεῖ τούτου ἐνὸς ὀρθῶς ἔχοντος αὐτῶν, ἢ τὰδ' ἐκείνοις ἐξελέγχεται. καὶ μὴν ἐν μὲν οἷς ἡμεῖς λέγομεν καὶ τοῖς ἄλλοις συνδοκοῦν ἐστι καὶ τῷ Πλάτῳ πρόσεστιν· ἅ δ' οὗτος ἐνταῦθα εἶρηκεν, οὐ μόνον τοῖς τῶν πραγμάτων λόγοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτοῦ Πλάτωνος ἐξελέγχεται καὶ λόγοις καὶ βουλήμασιν. ἐκείνων μὲν οὖν ὀρθῶς ἔχειν συγχωρουμένων καὶ ἢ παρὰ τῶν ἄλλων μαρτυρεῖ δόξα καὶ ψήφος ὀρθή· ταῦτα δ' εἰ δοίμεν κρατεῖν, ἅπεστι τὸ ὀτρωοῦν συνδοκεῖν τῶν ἄλλων. ἰσχυρότερον δὲ τὸ καὶ ἅπασι καὶ Πλάτῳ τοῦ μηδενὶ καὶ μηδὲ Πλάτῳ συνδοκεῖν, ὡς οὗτος ἀλλαχοῦ. οὐκοῦν οὐ τὴν παρὰ τούτου μαρτυρίαν διὰ τὴν παρὰ τῶν ἄλλων φευξόμεθα, ἀλλὰ τῇ τῶν ἄλλων τὴν παρὰ τούτου προσθήσομεν. ἡγοῦμαι μὲν τοίνυν κἂν τούτοις τὴν ἔργῳ μαρτυρίαν παρέχεσθαι. ^[25]

66 τὸ γὰρ δὴ λόγοις πρὸς λόγους ἀγωνιζόμενον λόγοις ἐτέροις σπουδαίοις μαρτυροῦντα ἀποφαίνειν τὸν ἀντίπαλον τὴν ἔργῳ παρέχεσθαι μαρτυρίαν ἐστίν. οὐ μὴν ἀλλ' ἔτι καὶ προσωτέρω προελθεῖν βούλομαι, ἵνα ἐπειδὴ τιμὰ τὸ ἕνα ἐπιψηφίζουσιν καὶ αὐτὸν, πρὸς ὃν ἂν οἱ λόγοι γίνωνται, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ σύμψηφον ὄντα αὐτόν μοι δείξω. φέρε δὴ προσέστω κἂν τούτοις ἐρώτησις, οἷον εἴ τις ἤρετο αὐτόν, ἥνικα εἰς Σικελίαν ἔπλει τὸ δεύτερον ἢ τρίτον, ἥτοι σύμπλους ἢ καὶ αὐτὸς ὁ κυβερνήτης, σὺ δὲ δὴ τοῦ χάριν ἡμῖν ὧ Πλάτῳ εἰς Σικελίαν πλεῖς; ἢ εἰ μὴ τότε, ἀλλ' εἴ τις οἴκαδε αὐτόν ἐπανελθόντα ἤρετο τὰς τῆς ἀποδημίας καὶ πλάνης αἰτίας καὶ τί δὴ παθὼν τὸ τρίτον αὐθις περὶ τὴν Χάρυβδι ἐπραγματεύσατο, περὶ ἣν Ὀδυσσεὺς οὐ πλέον ἢ δις, τί ἂν ἀπεκρίνατο αὐτῷ; εἰ γὰρ τὸ βέλτιστον ἀληθὲς εἶναι δοίμεν, ἔφη Δημοσθένης, ὥσπερ ἀνάγκη δοῦναι Πλάτωνί γε, ἐτέραν αὐτῷ περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν οὐ λείπει τοῦτο ἀπόκρισιν. διὰ τί; ὅτι, οἶμαι, ** φῆσαι, μᾶλλον δ' εἶπεν ἂν, Δίῳνος χάριν ἀνδρὸς ἐταίρου καὶ ξένου πλεῦσαι, θέσθαι βουλόμενος τὰ πρὸς Διονύσιον αὐτῷ καὶ μὴ περιδεῖν. εἴτ' ὧ πλέων καλῶς καὶ δικαίως ἀποδημῶν, σὺ μὲν ξένου Συρακοσίου κοινοῦ τῆς πατρίδος ἐχθροῦ τῆς σεαυτοῦ, —οὐ γὰρ προεδρία γ' ἦν Ἀθηναίοις ἐν Συρακούσαις, ἀλλ' ἅ μὴδ' εἶπεῖν ἔστ' ἀδακρυτὶ, ταῦθ' ὑπὸ τῶν Δίῳνος ἐταίρων καὶ πολιτῶν ὀλίγοις πρότερον χρόνοις ἐπεπόνθεσαν—ἀλλ' οὖν ἐπειδὴ γε ἅπαξ αὐτόν ἐδέξω φίλον νομίσας, ἔπλεις ἐκείνου χάριν ἐν γήρᾳ πέλαγος τοσοῦτον, καὶ ταῦτα πρὸς ἄνδρα παρ' ᾧ πάλιν κινδυνεύειν ἔδει καὶ οὐ συμμαχίαν ὑπισχνουμένου συνήδεις οὐ δεξαμένην τὴν σαυτοῦ πατρίδα· καὶ τὸ τυράννῳ συνεῖναι δοκεῖν οὐκ ἔφευγες, ὡς ἔχων παραμυθίαν τὸ σχῆμα τῆς διατριβῆς, ὃ Δίῳνα μένειν οἴκοι καὶ τῆς οὐσίας κρατεῖν ἦν. τὴν δ' αὐτοῦ τις οἰκῶν καὶ τοῖς αὐτοῦ πολίταις καὶ γονεῦσι καὶ ἀδελφοῖς εἰ τὴν ὅπως μὴ ἀδικήσονται φυλακὴν ἔχοι καὶ σώζοι καὶ τούτους καὶ ἑαυτὸν, καὶ νῆ Δία γε, εἰ τοῦτ' αὐτὸ τυράννον ἔσεσθαι μέλλοντα καὶ Διονυσίῳ προσόμοιον οἶός τ' εἴη κωλύσαι καὶ παρελέσθαι λόγῳ τὰς πράξεις καὶ τὴν ἐκ τῶν νόμων ἄδειαν ἅπασι βεβαιῶσαι, ἔπειτ' οὐδὲν σπουδαῖον τοῦτ' εἶναι φήσομεν, οὐδ' ἐπαινεῖν ἐχρῆν τὴν τοιαύτην εἴτε τέχνην εἴτε μὴδὲ τέχνην εἶπεῖν δεῖ, ὅτι νῆ Δί' ἐν μέγα τοῦτ' ἦν κακὸν τὸ ἀδικεῖν, τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι πρᾶγμα οὐδέν; ἄρά γε καὶ μειζόνως τις ἀμύνεται τὸν ἐχθρὸν ἑὼν ἀδικεῖν, καὶ σκοπούμενος ἐξ ὅτου τρόπου μὴδ' ἄλλος δίκην παρ' αὐτοῦ λήψεται; καὶ μὴν ἄχρι μὲν τούτων τῶν λόγων αἰνίγματ' ἂν εἴποι τις ταῦτ' εἶναι, ἐπηγμένων δὲ τούτων [καὶ ὑπὸ τοῦ

Πλάτωνος] καὶ ἐξεληλέγχθαι καὶ λελύσθαι γ', οὐ τὸν εἰωθότα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἄλλοις αἰνίγμασι δῆλα ἐξ ἀδήλων γεγονότα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς δῆλα οὗ τὸ σαθρὸν ἦν αὐτῶν. ^[15]

67 Φέρε δὴ καὶ ταῦτα σκεψώμεθα. οἶμαι γὰρ ἡμῖν ὥσπερ ἀπόντος ἐκμαρτυρίαν εἶναι. ἔστι δ' ἐκ τῆς μακρᾶς ἐπιστολῆς. „Ταύτη μὲν τῇ διανοίᾳ τε καὶ τόλμῃ ἀπῆρα οἴκοθεν, οὐχ ἢ τινὲς ἐδόξαζον, ἀλλ' αἰσχυρόμενος μὲν ἑμαυτὸν τὸ μέγιστον μὴ δόξαιμί ποτε ἑμαυτῷ παντάπασι λόγος μόνον ἀτεχνῶς εἶναί τις, ἔργου δὲ οὐδενὸς ἄν ποτε ἐκὼν ἀνθάψασθαι, κινδυνεύειν δὲ προδοῦναι πρῶτον μὲν τὴν Δίῳ ξενίαν τε καὶ ἐταιρίαν ἐν κινδύνῳ ὄντως γεγονότος οὐ μικροῖς, εἴτ' οὖν πάθοι τι εἴτ' ἐκπεσὼν ὑπὸ Διονυσίου καὶ τῶν ἄλλων ἐχθρῶν ἔλθοι πρὸς ἡμᾶς φεύγων καὶ ἀνέροιτο εἰπὼν, ὦ Πλάτων, ἦκω σοι φυγὰς οὐχ ὀπλιτῶν δεόμενος οὐδὲ ἱππέων ἐνδεῆς γενόμενος ἀμύνεσθαι τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ λόγων καὶ πειθοῦς, ἢ σὲ μάλιστα ἠπιστάμην ἐγὼ δυνάμενον ἀνθρώπους νέους ἐπὶ τὰγαθὰ καὶ δίκαια προτρέποντα εἰς φιλίαν τε καὶ ἐταιρίαν ἀλλήλοις καθιστάναι ἐκάστοτε. ^[25]

68 ὦν ἐνδεία κατὰ τὸ σὸν μέρος νῦν ἐγὼ καταλιπὼν Συρακούσας ἐνθάδε πάρειμι. καὶ τὸ μὲν ἔλαττον ὄνειδος σοὶ φέρει φιλοσοφία δὲ, ἣν ἐγκωμιάζεις ἀεὶ καὶ ἀτίμως φῆς ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων φέρεσθαι, πῶς οὐ προδέδοται τὰ νῦν μετ' ἐμοῦ μέρος ὅσον ἐπὶ σοὶ γέγονε; καὶ Μεγαροῖ μὲν εἰ κατοικοῦντες ἐτυχάνομεν, ἦλθες ἂν δὴ πού μοι βοηθὸς ἐφ' ἃ σε παρεκάλουν, ἢ πάντων ἂν φαυλότατον ἡγοῦ σαυτόν· νῦν δ' ἄρα τὸ μῆκος τῆς πορείας καὶ τὸ μέγεθος δὴ τοῦ πλοῦ καὶ τοῦ πόνου ἐπαιτιώμενος οἶε δόξαν κακίας ἀποφευγεῖσθαι ποτε; πολλοῦ γε καὶ δεήσει. λεχθέντων δὲ τούτων τίς ἦν μοι ἂν πρὸς ταῦτα εὐσχήμων ἀπόκρισις; οὐκ ἔστι.“ ταῦτα οὐχ ἕτερος περὶ αὐτοῦ γέγραφε, οὐδὲ εἰκάζων τὴν ἐκείνου γνώμην, ἀλλ' ὁ κάλλιστα εἰδὼς αὐτὸς περὶ αὐτοῦ τούτων φησὶ χάριν ἔλθεῖν, τοὺς ὑπὸ τοῦ Δίῳ ἂν λεχθέντας τούτους λόγους πρὸς αὐτὸν αἰσχυνθείς. καὶ ἔγωγε πιστεύω. μαινοίμην γὰρ ἂν, εἰ μή. οὐκοῦν ἐν τούτοις ἐστίν, ἦκω σοι, ὦ Πλάτων, οὐχ ὀπλιτῶν δεόμενος οὐδ' ἱππέων ἔρημος γενόμενος, ἀλλὰ λόγων καὶ πειθοῦς· ταῦτα δ' ὥμην παντὸς μᾶλλον εἶναι παρὰ σοί. καλῶς γε, ὦ Πλάτων, αὐτὸς τε λέγων καὶ τὸν Δίῳ ταῦτ' εἰπεῖν ἂν νομίζων πρὸς σέ. οὐκοῦν εἰ τὸ μὲν ἐκπεσεῖν ἢ παθεῖν τι Δίῳ δεινὸν περιφανῶς, τὸ δ' ὅπως μὴ ἐκπεσεῖται πράξαι καλὸν καὶ δίκαιον, οὕτω δ' ἔχων λόγων καὶ πειθοῦς ἐδεῖτο, σὺ δὲ τῷ ταῦτ' ἔχειν ἔπλεις, ὠμολόγηκας ἅπαντα, καὶ δεῖν σπουδάζειν ὅπως τις ἐκ τῶν δυνατῶν μὴ ἀδικήσεται, καὶ τὴν τῶν λόγων τοῦ πείθειν δύναμιν οὐ φαύλην εἶναι, καὶ τοὺς πείθοντας ὑπὲρ τούτων οὐ μόνον παρ' ἀνθρώποις ἐπαίνων ἀξίους, ἀλλὰ καὶ παρὰ θεοῖς ἀμέμπτους, εἴπερ τοὺς ἐλλείποντας οὐδὲ ὀσίους. ^[30]

69 ἔτι δ' αὖ τὸ πλέον τῷ παντὶ πεποίηκας, εἴ γε μὴ μόνον δῆμον μηδὲ δικαστὰς, ἀλλὰ καὶ τυράννους ὑπὲρ τούτων μὴ δεῖ φεύγειν μεταπεῖθειν καὶ τοσοῦτον ὑπερορίου. αὐτὴν τοίνυν ὅλως τὴν ἐπιστολὴν τοῦ χάριν ἢ πειθοῦς γέγραφε; καὶ μὴν αὐτὸ γε δηλοῖ τὸ πρᾶγμα καὶ τῆς ἐπιστολῆς αὐτὸς πολλαχοῦ. καὶ γὰρ τὸ ὦν χάριν ἦλθε διεξιέναι καὶ προσομολογεῖν ὅτι διὰ τοῦτο διεξέρχεται ὅπως τὴν ἀληθῆ δόξαν περὶ αὐτοῦ παραστήσειε πείθοντός ἐστιν. οὐκοῦν καὶ ἵνα πείσῃ γέγραφε καὶ γράφων τοῦ πείσαι χάριν φησὶν ἀπελθεῖν, μὴ τι πάθοι Δίῳ ἔρημος λόγων. πῶς οὖν αἰσχρὰ ποιοῦσιν οἱ ῥήτορες; ἢ καθ' ὁπότερον τούτων φαῦλον ἢ ῥητορικὴ; πότερον καθ' ὃ τοῖς ἀδικουμένοις πέφυκε βοηθεῖν, κἂν ἀδοξία τις καὶ κίνδυνος προσῇ; ἀλλ' ὅτι τοῦ γε λόγῳ πείθειν καταφρονητέον; ἀλλ' αὐτὸς ὡς λόγῳ πείσων, ἔργῳ φῆς κινδυνεῦσαι. καὶ Μεγαροῖ μὲν εἰ κατοικοῦντες ἐτυχάνομεν, ὁ Δίῳ σοι λέγει, ἦλθες δὴ πού μοι βοηθὸς ἐφ' ἃ σε παρεκάλουν, ἢ πάντων ἂν φαυλότατον ἡγοῦ σαυτόν· νῦν δ' ἄρα τὸ μῆκος τῆς πορείας καὶ τὸ μέγεθος δὴ τοῦ πλοῦ καὶ τοῦ πόνου ἐπαιτιώμενος οἶε δόξαν κακίας ἀποφευγεῖσθαι ποτε; πολλοῦ γε καὶ δεήσει. τί οὖν; εἴ τις μεταστρέψας ὡδὶ φαίη πρὸς αὐτόν σε, Καὶ πλεῖν μὲν εἰς Σικελίαν καὶ πάσχειν ὅτι οὖν οἶε δεῖν ὑπὲρ τοῦ τινὰ πείσαι ὡς χρή τινα τῶν ἐπιτηδείων οἴκοι μένειν· εἰ δέ τις μὴδ' ὅσον Ἀθήνηθεν Μέγαράδε, ἀλλὰ μὴδ' ἐλθεῖν ποι τὸ παράπαν δέον, ἀλλ'

οἵκοι μένοντα τοὺς ἑαυτοῦ σῶσαι, τὴν ἐπὶ τούτῳ δύναμιν μεταχειρίζεται, οὐκ οἶει τοῦτον δόξαν κακίας ἀποπεφευγέναι πᾶσαν; πάλαι γε καὶ παρ' αὐτῷ σοι, εἴπερ γέ τι τῶν προειρημένων ὄφελος. πῶς οὖν ὁμοῦ μὲν ὁ μὴ βοηθῶν τῷ λόγῳ δόξαν κακίας ἐξοίσεται, ὁμοῦ δ' ὁ βοηθῶν δόξαν κακίας οὐ φεύγεται; οὐ τοίνυν τοῦτο λέγεις ὅταν καλῆς κολακείαν τὴν ῥητορικὴν ἢ ταῦτα ἀνάκειται; τίς ἂν ἦν μοι, φησὶ, πρὸς ταῦτα εὐσχήμων ἀπόκρισις; πρὸς δ' ἃ νῦν ἡμεῖς ἐρωτῶμεν, τίς ὧ πρὸς θεῶν; μικρὸν δέ τι βούλομαι διαλαβεῖν, μή τις ὅλως οἰηθῇ με τοῖς λόγοις κατηγορεῖν Πλάτωνος, ἢ λέγειν κακῶς μετὰ ἀφορμῆς. ^[5]

70 ἐγὼ γὰρ οὐτ' αὐτὸς ἔγκλημα δὴ που τοῦτο ποιοῦμαι εἴ ποι καὶ ὅπως οὖν ᾤθηθαι δεῖν Πλάτων ἐλθεῖν ἡστινοσοῦν ἔνεκα αἰτίας οὐθ' ὅστις ἄλλος προσφέρει τι τοιοῦτον εὖ φρονεῖν ἡγοῦμαι, οὐθ' ὅλως ἔξω τῶν εἰς τὸν λόγον ἡκόντων οὐδὲν περιεργάζομαι, μὴ τοσοῦτου μηδὲν ἄξιον ἔστω νικητήριον, ἀλλ' ἃ αὐτὸς ἔπραξε καὶ τίνων ἔπραξε χάριν αὐτὸς καθαρῶς εἴρηκε, ταῦτα συμβαίνειν φημί τοῖς ὑπὲρ τῆς ῥητορικῆς λόγοις· καὶ τοσοῦτῳ δέω κακίζειν ἐκεῖνον τούτοις, ὥστ' εἰ δεῖ καὶ τοῦτ' εἰπεῖν, καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις σεμνύνειν αὐτὸν ἡγοῦμαι, εἰ τούτων ἐκείνοις ὑπεναντίως ἐχόντων μὴ τὰ ἔργα μηδὲ τὰς πράξεις αὐτοῦ διαβάλλω, ἀλλ' ἐκ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων ἃ μεθ' ἡμῶν καὶ ὧν ἡμεῖς ἀξιούμεν εἶναι τίθημι, ταῦθ' ἐτέρως ἔχοντα ἢ ὥς τις πιστεύσειεν ἀποφαίνω. ὅτε τοίνυν ἑώρα Δίωνα παρασκευαζόμενον καὶ πράττοντα ὅπως δίκην ὧν ἔπαθε λήψεται, πότερον ποτε ἔαν καὶ παρ' οὐδὲν ἄγειν ἐπιστέλλων αὐτῷ φαίνεται καὶ ὥς, εἰ μισεῖ τὸν Διονύσιον καὶ κακόνουν εἶναι ὑπολαμβάνει, χρή περιορᾶν καὶ συγχαρεῖν ὅπως τὰ μέγιστ' ἀδικῶν ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἢ κακοῖς, ἢ πολὺ τὸνναντίον προτρέπων καὶ θεραπευτικὸν ἀξιῶν εἶναι ὅπως ὥς πλείστους τοὺς συμπράττοντας ἐπ' αὐτὸν ἔχοι· καὶ τὸν μὲν Διονύσιον πάντως ἐχθρὸν τιθεῖς, τὸ δὲ ὅπως ἀμυνεῖται συμβουλευῶν σκοπεῖν καὶ τό γ' ἐφ' αὐτῷ συμπράττων, τὸ συμπλεῖν καὶ συστρατεύειν μόνον ἐξαρνούμενος· ὥς ἐπειδήπερ αὐτὸν ἔχων ὁ Διονύσιος ἠδέσθη τότε καὶ οὐκ ἀπέκτεινεν, οὐχὶ καλῶς ἔχον ἐλθεῖν ἐπ' αὐτόν; καίτοι εἴ γε τοὺς ἐχθροὺς καὶ οὓς καθ' ὑπερβολὴν μισεῖ τις ἐατέον ἦν ἀδικοῦντας, καὶ ἡ ῥητορικὴ φαῦλον καὶ ἄχρηστον ἢ δίκην ποιοῦσα παρ' αὐτῶν εἶναι λαμβάνειν καὶ μὴ ἐῷσα προχωρεῖν ὥς ἐπὶ πλείστον, χρήν δὴ πουθεν αὐτὸν μάλιστα μὲν διακωλύειν τὸν Δίωνα, ἐταῖρόν γε αὐτοῦ καὶ μαθητὴν ὄντα, καὶ ὑπομιμνήσκειν ὧν ποτ' ἤκουσεν, εἴπερ ἤκουσεν, εἰ δὲ μὴ, τότε ἐπὶ τῶν ἔργων διδάσκειν ὅτι χρή φέρειν σιγῇ καὶ σκοπεῖν ὅπως μὴ μόνον αὐτὸς στερήσεται τῆς πατρίδος καὶ τῶν αὐτοῦ ὑπὸ Διονυσίου, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα πείσονται διὰ τέλους καὶ μὴ διαλείψει πάντας ἀνθρώπους ἀδικῶν Διονύσιος· καὶ ὅπως γε μὴ μόνον Σικελίας ἔσται τύραννος, ἀλλὰ καὶ Καρχηδόνας καὶ Λιβύης, εἰ οἶόν τε, καὶ συμπάσης νῆ Δία τῆς γε Εὐρώπης, εἰ δέ τις εἴη μηχανή, καὶ τῆς Ἀσίας συνεύξασθαι· καὶ μὴ μόνον αὐτὸν μηδὲν ἐνθυμεῖσθαι περὶ καταλύσεως τοῦ τυράννου, ἀλλ' ὅπως μηδ' ἄλλος μηδεὶς ἐπιθήσεται μήτ' ἐπ' ἀναιρέσει μήθ' ὥστ' ἐκβαλεῖν, ἀλλὰ τὸνναντίον φυλακὴν τοῦ σώματος Διονυσίῳ φροντίσαι, ὅπως ἀθάνατος ἢ πονηρὸς, καὶ πάντας πάντ' ἀδικῶν ἐν ἅπασι τοῖς χρόνοις ἐν ἅπασι τοῖς κακοῖς ἦ. ^[20]

71 μάλιστα μὲν ταῦτ' ἐχρὴν προιδάσκειν τὸν Δίωνα καὶ νοθετεῖν, εἴπερ τούτοις τοῖς λόγοις ἐπίστευεν, εἰ δὲ μὴ, σκοπούμεν γε περὶ τιμωρίας μὴ συμπράττοντα φαίνεσθαι· ὁ πολλοῦ δεῖ ποιήσας, ἔργῳ μάρτυς ἡμῖν περὶ ὧν ἀπιστοῦμεν γεγένηται τοῦ μὴ ληρεῖν. βούλομαι τοίνυν αὐτὸν καὶ πανοικησίᾳ τρόπον τινὰ μαρτυροῦντα ἐπιδείξει. ὁ γὰρ ἐν Ποτιδαίᾳ παραταττόμενος Σωκράτης καὶ πάλιν γ' ἐπὶ Δηλίῳ καὶ τῆς τροπῆς συμβάσης ἀναχωρῶν, δῆλος ὧν παντὶ καὶ πάνυ πόρρωθεν ὅτι εἴ τις ἄψεται τούτου τοῦ ἀνδρός, μάλα ἐρρωμένως ἀμυνεῖται, πῶς οὐ σαφῶς οὐτοσί μαρτυρεῖ τοῖς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦσι μὴ δεῖν ἐπιτρέπειν; οὐδεὶς ἀντερεῖ δὴ πουθεν.

^[30]

οὐ γὰρ ἂ καὶ τελευτᾶν ὥραϊον ἤδη νομίζων εἶναι καὶ χαλεπὸν τὰς πολλὰς διαβολὰς ἐξελεῖν ἐκ πολλοῦ καὶ ὑπὸ πολλῶν συνειλεγμένας ὕστερον εἶπεν, οὐ ταῦτ' ἐστὶν ἰσχυρὰ τεκμήρια τῆς ἐκείνου γνώμης, ἀλλ' ἂ κωλύειν ἢ μὴ κύριος ὢν ἐφαίνετο ποιῶν. διὸ δὴ καὶ ἀσφαλῶς, φησὶν, ἀπῆει καὶ οὗτος καὶ ὁ ἐταῖρος· σχεδὸν γάρ τι τῶν οὕτω διακειμένων οὐδὲ ἄπτονται ἐν τῷ πολέμῳ, ἀλλὰ τοὺς προτροπάδην φεύγοντας μᾶλλον διώκουσι. τουτὶ γὰρ προσέγευε πλέον ἐκ τούτων αὐτῷ, πάλιν σὺν τῷ Σωκράτει Πλάτωνος Πλάτωνα αὐτὸν συμμαρτυρήσαι τῷ λόγῳ· τῶν οὕτω διακειμένων οὐ πάνυ τι ἄπτονται, ἀλλὰ τοὺς προτροπάδην φεύγοντας μᾶλλον διώκουσι. δηλονότι κἂν ταῖς πολιτείαις τῶν μὲν οὕτω διακειμένων ὡς ἀμύνεσθαι οὐ πάνυ τι ἄπτονται οἱ τὰ τοιαῦτα τηροῦντες, τοὺς δ' ὑπέικοντας διώκουσιν. ὥστ' εἰ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις ἀνδρείους ἐπαινεῖν εἰκὸς, καὶ τοὺς ἐνταῦθα τοιούτους. ὥστ' εἰ μὴδὲ δι' ἕν ἄλλο, διὰ τοὺς συκοφάντας ἢ ῥητορικὴ καλὸν. καὶ μὴν εἰ μὴ θαρροῦσι τοὺς τοιούτους ἀδικεῖν, ἄμφω χρηστὰ συμβαίνει καὶ τοῖς ἄρτι λόγοις ἀκόλουθα, μήτ' αὐτὸν ἀδικεῖσθαι μήθ' ἕτερον ἀδικεῖν ἔαν. ὁ τοῖνυν καὶ μέχρι τοῦ Βαβυλωνίου πεδίου Κύρῳ συνανιῶν Ξενοφῶν ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ στρατεύοντι ἀδικήσαντα πρότερον, πῶς οὐ καὶ οὗτος οἴκοθεν ὢν Πλάτῳ μάρτυς ἡμῖν ἐστὶν εἰς τοὺς παρόντας τουτουσὶ λόγους; οὐ γὰρ ἐκεῖνό γε ἔστιν εἰπεῖν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὅπλοις καὶ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων εἰκὸς ἐστὶν ἀμύνεσθαι τοὺς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας, εἰ δέ τις λόγῳ ταυτὸν τοῦτο ποιοίῃ, φαυλίζειν, κἂν ὑπὲρ ὧν αὐτὸς πέπονθεν ἐπεξίῃ· οὐδέ γ' ἐκεῖνο μᾶλλον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὡς τὸ μὲν τοῖς ὅπλοις ἀμύνεσθαι τοῖς ἐν τοῖς λόγοις βεβιωκόσι τῶν προσηκόντων ἐστὶ, τὸ δὲ αὐτοῖς τοῖς λόγοις ἀμύνεσθαι ἐν ἀλογίᾳ θετέον. ^[5]

73 οὐδ' ἂν εἰς εἴποι ταῦτα. καὶ μὴν ὅσω κάλλιον φρόνησις ἀνδρείας, τοσούτῳ ῥητορικὴ τῆς κατὰ πόλεμον εὐψυχίας. εἰ γὰρ δεῖ συνελόντα εἰπεῖν, οὐδέν ἐστιν ἄλλο ῥητορικὴ ἢ φρόνησις λόγων δύναμιν προσειληφυῖα, ὡς μὴ μόνον αὐτὸς ἔρδειν τὰ βέλτιστα, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πείθειν ἔχοι. ἡγοῦμαι μὲν τοῖνυν καὶ ταῦτ' ἔχειν πίστεως ἱκανὰς τῆς ἀληθείας, εἰ μὴ καὶ πλείους ἄρα τῶν ἱκανῶν. Εἴμι δ' ἐπ' αὐτὸν ἤδη τὸν κολοφῶνα τῶν Πλάτωνος, ὡς ἂν τις εἴποι, ῥημάτων. οὐ γὰρ μόνον ἐξ ὧν ἐλέγχεται βούλομαι φανῆναι μαρτυροῦντ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ὥσπερ ἂν εἰ παραστὰς αὐτὸς ἐμαρτύρει τῇ ἑαυτοῦ φωνῇ „Τοῖς δὲ εὐδαιμόνως ζῶσιν ὑπάρχειν ἀνάγκη πρῶτον τὸ μῆτε ἀδικεῖν ἄλλους μῆτε ὑφ' ἑτέρων αὐτοὺς ἀδικεῖσθαι. τούτοις δὲ τὸ μὲν οὐ πάνυ χαλεπὸν, τοῦ δὲ μὴ ἀδικεῖσθαι κτήσασθαι δύναμιν παγχάλεπον· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτὸ τελέως ἔχειν ἄλλως ἢ τελέως γενόμενον ἀγαθόν.“ ἰοῦ ἰοῦ τῆς μαρτυρίας. τούτων ἐδεόμην. ταῦτα λέγει Πλάτων, ὁ τοῦ ἐπιγράμματος μετέχων καὶ δι' ὃν τὸ Ἀρίστωνος γένος θεῖον ὡς ἀληθῶς. τελέως ἄρα, ὦ δαιμόνιε, ῥητορικὴ καλὸν καὶ οὐ πρὸς παντὸς οὔτε λαβεῖν οὔτε κεκτηῖσθαι. φαίνει γὰρ καὶ σὺ τοῦτό γε συγχωρῶν, ὅτι ἐπὶ τῷ μὴ ἀδικεῖσθαι τέτακται. οὐκοῦν ὅτ' ἀδικεῖν μὲν οὐκ ἐπιανάγκαζεν, ἀδικεῖσθαι δ' οὐκ ἔα, ὡς δ' ἐκ τοῦ λόγου συνέβαιεν, οὐδέτερον τούτων ἔα, οὔτ' ἀδικεῖν οὔτ' ἀδικεῖσθαι, εἰ μὲν καὶ τῆς φιλοσοφίας ὁ αὐτός ἐστιν ὅρος, φιλοσοφία τις οὐσα ἢ ῥητορικὴ φαίνεται. ^[25]

74 εἰ δ' ἐξαρκεῖ τῇ φιλοσοφίᾳ μὴ ἀδικεῖν, ἢ ῥητορικὴ τελεώτερον· τὸ γὰρ χαλεπώτερον κτήσασθαι καὶ μεῖζον ἤδη προστίθῃσιν, ὅπως μὴδ' αὐτὸς ὑπ' ἄλλων ἀδικήσεται. πῶς οὖν τὸ αὐτὸ ἅμα μὲν τελέως ἀγαθὸν καὶ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, ἅμα δ' ἔσχατον τῶν κακῶν καὶ κολακεία; καὶ πῶς ἐλάχιστον οἱ ῥήτορες δύνανται, εἴ γε οὐ παγχάλεπον κτήσασθαι δύναμιν, τοῦτ' αὐτοῖς περίεστιν; ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω συμβαλεῖν. εὐδαίμονες ἄρα, οὐκ ἄθλιοι, κατὰ τὸν Πλάτωνος λόγον οἱ ῥήτορες, εἴ γε ὁ μὲν τελέως ἀγαθὸς εὐδαίμων, τὸ δ' οὐκ ἔστι κτήσασθαι μὴ τελέως ἀγαθὸν γενόμενον. εἴτ' ἐλέγχῃ μὲν βούλεται ῥητορικὴν, κατηγορεῖ δὲ τῶν τυράννων καὶ δυναστῶν, τὰ ἅμικτα μιγνύς, ὥσπερ ἂν εἰ ὁ Ἡρακλῆς, ἴλεως δ' εἴτ' τῷ παραδείγματι, προσταχθὲν αὐτῷ τὸν ἐν τῇ Νεμέᾳ ἀνελεῖν λέοντα, εἴτ' ὄνῳ συμπλακεῖς καὶ πνίγων τὸν λέοντα ἄγχειν ᾤετο καὶ τοῦθ' ὅπερ προὔθετο πράττειν. τοσοῦτον δὲ λείπεται τὸ παράδειγμα ὅσον οὗτός γε οὐχ ἕτερον ἀνθ'

έτέρου ποιεί τοῦτον τὸν τρόπον τῷ λόγῳ χρώμενος, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐναντίοις περιπίπτει. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ῥητορικὴ καὶ τυραννὶς τοσοῦτον ἀλλήλων κεχώρισται ὅσον τὸ πείθειν τοῦ βιάζεσθαι; ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε οὐδεὶς ἐστὶν ὅστις ἂν τὴν ἐναντίαν φύσιν εἰπὼν ἔχειν αἰσχυρθείη. ὥστ' εἰ δεινὸν τὸ βιάζεσθαι καὶ πλεονεκτεῖν, τό γε πείθειν καὶ τοῦ δικαίου προεστάναι καλὸν καὶ προσήκον. οὐκοῦν οὐχ οὕτω ῥητορικὴ κακὸν ὡς τυραννὶς, ἀλλ' εἰ κακὸν ἡ τυραννὶς, ἡ ῥητορικὴ χρηστὸν ἐκ τῶν αὐτῶν· ἡ μὲν γὰρ βιάζεσθαι πανταχοῦ ζητεῖ, ἡ δὲ τὸ πείθειν τετίμηκεν. ὥστ' ὅμοιον ποιεῖ τούτοις ἐκεῖνὸ γ' ἐλέγχειν νομίζων ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν ἐν τῇ νυκτὶ σκότον καταμεμφόμενος καὶ τὰς ἄλλας ἀτοπίας τῆς ἡμέρας ἡγοῖτο κατηγορεῖν. ^[30]

75 καὶ τοτὲ μὲν κολακείαν εἶναί φησι τὴν ῥητορικὴν, πάλιν δ' εἰς ταυτὸν τοὺς δυνάστας καὶ τοὺς ῥήτορας τίθησιν, οὐ μόνον οὐδέτερον προσὸν τῇ δυνάμει ταύτῃ λέγων, πρὸς δὲ τῷ μὴ προσεῖναι καὶ παντελῶς ἀλλότριον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἐναντιώτατα δύο συντιθεῖς ἐγκλήματα. πῶς γὰρ ὁμοῦ μὲν κολακεύουσιν οἱ ῥήτορες, ὁμοῦ δ' ἐν τοῖς δυνάσταις εἰσίν; οἱ μὲν γὰρ κόλακες οἱ μέγιστοι δὴ πού καὶ τελεώτατοι αὐτῶν εἰσὶ τῶν τυράννων πάντῃ θεραπευταί· εἰσὶ δ', οἷμαι, καὶ τῶν τυχόντων τινές· ὥστ' ὅπερ δοῦλος πρὸς δεσπότην, τοῦτο κόλαξ πρὸς τύραννον συμβαίνει· οἱ δ' αὖ τύραννοι τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ κολακεύειν ὥστε βία πάντας ὠθοῦσι καὶ οὐδὲ τῶν μετρίων οὐδενός ἐστι παρ' αὐτῶν τυχεῖν, μή τί γε δὴ τῆς ὑπὲρ τὸ προσήκον θεραπείας· ὥστ' ὁ τύραννος μικροῦ δεῖν καὶ τὸ τοῦ δεσπότης μέτρον παρελήλυθε. κόλακος μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστὶ ταπεινότερον οὐδ' ὅ τι μᾶλλον ἡρῆσθαι δουλεύειν, τυράννου δὲ οὐδὲν ἂν εἴποις ἀγριώτερον οὐδ' ὅ τι μᾶλλον πρὸς τὸ δεσπόζειν ἐθέλειν ἐστίν. ὥστ' εἰ μὲν κολακεία ἡ ῥητορικὴ, τὰ τῶν τυράννων ἐγκλήματα οὐ πρὸς αὐτὴν ἐστίν, εἰ δ' ὁμοῦ τῇ τυραννίδι, τὴν κολακείαν μεγάλοις τοῖς ὀρίοις παρελήλυθεν. οὐκοῦν τά γε ἕτερα πάντως ἤδη ψευδῆ. ἐμοὶ μὲν τοίνυν, εἰ καὶ μηδὲν ἔχοιμι χρηστὸν εἰπεῖν περὶ αὐτῆς, ἱκανὸν τοῦτο, εἰ δείκνυμι καὶ οὕτως μὴ τάληθ' ἔλεγοντα· τῷ δὲ, εἰ καὶ θάτερα ὀρθῶς ἐγκέκληκε, περὶ τῶν ἐτέρων λόγος οὐ λείπεται. ἀλλὰ μὴν ὡς οὐκ ὀρθῶς ἅμα ἀμφοτέρω ὑπὸ τῶν αὐτῶν λόγων ἐλέγχεται συγκρουόντων, ὡς δ' οὐδέτερον ὀρθῶς ἡμεῖς ἀρτίως ἐπεδείξαμεν, ἰδίᾳ μὲν ὡς οὐ κολακεία δείξαντες, πάλιν δ' ὡς οὐ κοινωνεῖ τῇ τυραννίδι. πῶς οὖν οὐ τρεῖς ἡττάται, τῷ τε τοῦ συναμφοτέρου λόγῳ καὶ τῷ καθ' ἕτερον χωρὶς; ταυτὸν δὲ ἡμῖν ἐν ἅπασιν σώζεται. ^[30]

76 περὶ τε γὰρ ἀμφοτέρων ὁμοῦ τοῖς αὐτοῖς αὐτοῦ λόγοις περιωθεῖται καὶ πάλιν καθ' ἕτερον αὐτὸς αὐτὸ μαρτυρεῖ, τῷ τε τὸ πείθειν φανῆναι τῶν χρησίμων ἓν τι παρ' αὐτῷ καὶ τῷ τῶν βιαζομένων καὶ ὑβριζόντων κατηγοροῦντα παρ' ὅλον τὸν λόγον φαίνεσθαι. τοσοῦτον γὰρ ἡ ῥητορικὴ κεχώρισται δυναστείας ὅσον, εἰ καὶ τοῦτ' εἰπεῖν δεῖ, Πλάτων Διονυσίου. ἔστι τοίνυν μαθεῖν καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος καὶ τῶν συμπεπτωκότων ὅσον τὸ διάφορον τούτων ἐκατέρου, καὶ καθ' ὅσῃν τινα τὴν ἀνάγκην ἐστί. φανήσεται γὰρ οὐθ' ὅπου ῥητορικὴ σώζεται τύραννος ἐγγιγνόμενος, μέχρι ἂν σώζεται λόγῳ, οὐτ' αὖ ῥητορικὴ περιουσα ἔνθα τυραννὶς κρατεῖ, ἀλλ' ὅ τε ῥήτωρ πάντα πράττων ὅπως μηδεὶς τύραννος ἐγγένηται τό τε αὐτοῦ καὶ τὸ κοινὸν ὁμοῦ προορῶν, ὅπως μηδεὶς αὐτὸν τὸ λόγῳ πείθειν παρελόμενος αὐτὸς ἄγῃ κατ' ἀρχὴν τὰ πράγματα, οἳ τε τύραννοι σκοποῦντες καὶ φοβούμενοι τῶν πάντων οὐδὲν μᾶλλον ἢ μή τις ἐγγένηται λέγειν καὶ πείθειν δυνατὸς, ὅστις συναγαγὼν τὰ πλήθη καὶ σύμβουλος καὶ μηνυτὴς τοῦ προσήκοντος γενόμενος ὁμοῦ τῆς τε ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξουσίας ἀκύρους καταστήσει. διόπερ τὴν ἔχθραν ἀλλήλοις ἀναγκαίως ἔχουσιν· ἡ γὰρ τῶν ἐτέρων σωτηρία καὶ δύναμις μὴ εἶναι τοὺς ἐτέρους ἐστὶ τὴν ἀρχήν. ὥστε πόσου ποτ' ἂν πρίαιντο οἱ ῥήτορες, εἰ οἷόν τ' εἰπεῖν, φανῆναί τινα ὥσπερ ἐν μάχῃ σφίσιν, ἢ Πλάτωνα λέγω, ἢ καὶ ὄντινοῦν ἐπίκουρον καὶ βοηθὸν, τὰ τῶν τυράννων κακὰ εἰς μέσον οἷσοντα καὶ δείζοντα καὶ μηδὲ νύκτωρ ἀνήσοντα λέγοντ' αὐτοὺς κακῶς. σχεδὸν γὰρ ἤδη τοὺς τῆς ῥητορικῆς αὐτῆς ἀναλώσει καὶ δείξει λόγους ὁ ταῦτα δεικνὺς, καὶ τινα τρόπον οἴκοθεν τοῖς ῥήτορσιν ἡ βοήθεια ἀφίξεται. οἱ δ' αὖ τυραννεῖν ἐπιθυμοῦντες

πόσου ποτ' ἂν πρίαιντο ἀπιστηθῆναι τὸ τῶν ῥητόρων ἔθνος ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κόλακας καὶ μαγείρων οὐδὲν βελτίους ὑποληφθῆναι, τοὺς τῷ λόγῳ πείθειν ἐπιχειροῦντας, ἵνα μὴ μάτην ἢ παροιμία τὰς ἐρήμους τρυγᾶν ἀγορεύῃ. ^[30]

77 εἴθ' ἂν τοῖς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦσι λυσιτελεῖ, πῶς ταῦτα συγχωρητέον τοῖς τὰ δίκαια τιμῶσι; πῶς οὖν τάναντία λέγουσιν ἀλλήλοις οἱ ῥήτορες; —ἔστι μὲν οὐκέτι τοῦτ' ἐν τοῖς εἰρημένους ὑπὸ Πλάτωνος, ὅμως δὲ ὑπὲρ τοῦ πανταχῇ διακαθᾶραι τὸν λόγον μηδὲ τοῦθ' ἡμῖν ἀνεξέταστον ἀφείσθω, καὶ ταῦτ' ἰσχυρότατον πάντων ὃν σχεδὸν ὡς ἐν ψεύδεσιν ὧν ἐκεῖνος εἴρηκεν. —ὅτι, οἶμαι, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς λόγοις, αὐτὸ τοῦτο ὃ καὶ νῦν πεποίηκα· ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον ὅ γ' ἐξ ἀρχῆς λόγος διαφθείρεται, ἐπεὶ καὶ οἱ φιλοσοφεῖν οὕτω λεγόμενοι οὐ τοῖς αὐτοῖς λόγοις ἀπαντες δὴ που χρῶνται, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐναντιωτάτοις ἀλλήλοις. ἀλλ' οὐδὲν κωλύει κατὰ τοὺς τυγχάνοντας τῆς ἀληθείας φιλοσοφίαν εἶναι καλὸν, οὐ δὴ που διπλοῦν ἐστὶν οὐδ' ἐναντίον αὐτὸ ἑαυτῷ. πῶς οὖν ἂν φαίη τις; ἢ φιλοσοφεῖν ἀμφοτέρους φήσομεν τάναντία λέγοντας; ἢ τὸ φιλοσοφεῖν εἶναι καλὸν οὕτως ὡς ἔφη; ἴδοις δ' ἂν καὶ κυβερνήτας ἐναντία ἀλλήλοις ναυμαχοῦντας, ἀλλ' ὅμως τῆς κυβερνητικῆς ἐστὶ σῶζειν τὴν ναῦν. οὕτω τοῖνυν καὶ ὅταν οἱ ῥήτορες ἐναντία ἀλλήλοις, ὡς ἂν τις φαίη, λέγωσιν, οὐ κωλύεται τὸ ἐξ ἀρχῆς κεφάλαιον τῆς ῥητορικῆς, ἀλλὰ τὸ συμβαῖνον τῷ λόγῳ χρή σκοπεῖν μεμνημένους ὧν ἔνεχ' εὐρέθη. ὁ μὲν οὖν ὑπὲρ ῥητορικῆς λόγος οὗτος. Ἐπεὶ δὲ καὶ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους κατήψατο καὶ Κίμωνος καὶ Περικλέους, οὐ πρὸς τὸ βέλτιστον φάσκων προστεῖναι τῆς πόλεως, ἔστι μὲν οὐδὲν ἴσως κατεπεῖγον περὶ τούτων νῦν διαφέρεισθαι. ^[20]

78 οὗτοι μὲν γὰρ, εἰ δίκαια Πλάτων αὐτῶν κατηγορήκε, δικαίως ἂν φαῦλοι νομίζοντο· ῥητορικὴ δ', εἰ καὶ πάντων μοχθηροτάτους τούτους θείημεν, οὐδὲν μᾶλλον ἐλέγχεται. συγχωρούντων μὲν οὖν ἡμῶν ὅ γε ὑπὲρ ῥητορικῆς οὐκ ἀπόλωλε λόγος. εἰ δὲ δὴ καὶ περὶ τούτων ἐλέγχοντο οὐ παντάπασι εὐγνωμόνως τῷ λόγῳ κεχρημένος, πανταχῇ δειχθήσεται φιλονεικῶν. τοῦτ' ἔστι προὔργου τὸ καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν. φέρε δὴ πρὸς Διὸς, εἴ πως ἀναστάντες ἢ λαβόντες αἴσθησιν, ὥσπερ Πλάτωνι Δίων ὑπόκειται πρὸς Συρακοσίους λέγων, ταυτὶ πρὸς αὐτὸν εἴποιεν, ἡμεῖς, ὦ Πλάτων, ἄλλο μὲν οὐδὲν χρηστὸν τὴν Ἀθηναίων πόλιν εἰργασάμεθα οὐ γὰρ ἤμεν τῆς σῆς ἀρετῆς καὶ σοφίας ἐπιστήμονες, πάντα δ' οὐ πᾶσι οἱ θεοὶ διδόασιν· ἃ δ' εἰς ἡμᾶς ἤκεν, εὐνοία, προθυμία, πίστις, ἀνδρεία, τὰ τοιαῦτα παρεσχόμεθα, ὥσθ' ὑπερβολὴν ἐτέρῳ μὴ λιπεῖν, ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς, ὦ Πλάτων, ἐν οἷς ἦν ἐν μὲν τῷ κρατεῖν ἅμα δόξα καὶ σωτηρία καὶ τὰ ἐκ τῶν εὐχῶν, ἡττηθέντας δὲ μὴδ' εἶναι τὸ παράπαν. λαβόντων δὲ ἡμῶν τούτους τοὺς λογισμοὺς καὶ τῶν θεῶν εὐμενῶς συναιρομένων ἐλευθέρα μὲν ἡ σὴ καὶ ἡμετέρα πατρίς καὶ σῶα καὶ ἀθῶος τῆς τῶν βαρβάρων ὕβρεως καὶ παρανομίας, ἐλευθέρα δὲ καὶ πᾶσα ἡ Ἑλλάς, ἐξουσία δὲ καὶ σοὶ φιλοσοφεῖν καὶ τοῖς σοῖς ἐταίροις ἐγένετο καὶ πλεῖν ἐλευθέρως ὅποι ἐβούλεσθε καὶ ἔχειν ἡμῶν μνησθῆναι, καὶ ἔπειτα, εὐγνωμον δ' ἦν, ὡς ἐπὶ τὰ βελτίω. ὡς εἰ τότε ἡμεῖς ἀπειπόντες παρεδώκαμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τοῖς βαρβάροις ἀμαχητὶ, τίς ἂν ἡμῶν λόγος κατ' ἀνθρώπους ἐγένετο; ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ τοιοῦτον οὐδὲν ἐπάθομεν οὔτε τοὺς ἄλλους ἠνεσχόμεθα, οὐδ' ἐκολακεύσαμεν οὐδετέρους, οὔτε τὸν βασιλέα δι' οὐδέτερον τούτων, ἢ φόβον, ἢ κέρδους ἐλπίδα, οὔτ' αὖ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. ^[30]

79 οὐ γὰρ ἦν, εἰ κολακεύειν ἐβουλόμεθα, αὐτοὺς σῶσαι, οὐδ' ὅπως τι πρὸς ἡδονὴν ἀκούσονται παρεδίδου τόθ' ὁ καιρὸς, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπείχομεν τοῦ κόλακες τοῦ πλήθους εἶναι ὥστ' οὐδὲ βουλομένοις ἡμῖν κολακεύειν ἐνῆν. ἀλλ' οὔτε προηρούμεθα οὔτ' ἦν δυνατόν οὔθ' οὕτω τὴν Ἑλλάδα ἐσώσαμεν χαριζόμενοι καὶ ψυχαγωγοῦντες, ὥσπερ ὧν σὺ μέμνησαι τῶν κιθαρωδῶν, ἀλλ' ἐπεγείροντες, διδάσκοντες, αὐτοὶ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γινόμενοι τοῦ πῶς δεῖ καρτερεῖν ἐν αὐτοῖς τοῖς δεινοῖς καὶ ταῖς ἀκμαῖς τῶν κινδύνων, τὴν ἡμετέραν αὐτῶν, εἰ συγχωρεῖς εἰπεῖν, ἀρετὴν ἐπιδεικνύμενοι. τί οὖν ἡμῖν προφέρεις κολακείαν καὶ διακονίαν, καὶ

τοὺς ἰδίᾳ τροφεῖα μὴ ἐκτίνοντας φαύλους ἂν εἶναι συμφήσας αὐτὸς ἡμῖν οὐ καλὴν χάριν ἐκτίνεις τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων σωτηρίας καὶ τροφῆς, ἣν σύ τε καὶ οἱ ἄλλοι δι' ἡμᾶς ἐν ἐλευθερίᾳ τέθραφθε; εἰ ταῦτα λέγοιεν οἱ ἄνδρες, ποίους λαβυρίνθους σοφίας ἀνελίττων ἢ τί λέγων τῶν πάντων οἷός τε γένοιτ' ἂν ἀντειπεῖν; πᾶσι τοίνυν προτέροις ἐστὶ λόγος πρὸς ταῦτα ἢ Πλάτωνι. διὰ τί; ὅτι ἐν αὐτοῖς τούτοις ἂ πρὸς τοὺς Δίῳ γέγραφεν ἐταίρους καὶ ἐν οἷς ὁ Δίῳ αὐτῷ τετελευτηκῶς ὑπόκειται λέγων ὡς ἔμπνους ἔνεστι ταυτὶ „Δεξάμενοι δὲ τοὺς τοιούτους νόμους, ἐπειδὴ κατέχει κίνδυνος Σικελίαν, καὶ οὔτε κρατεῖτε ἱκανῶς οὔτ' αὖ διαφερόντως κρατεῖσθε, δίκαιον ἂν ἴσως καὶ συμφέρον γένοιτο ἡμῖν πᾶσι μέσον τεμεῖν τοῖς τε φεύγουσι τῆς ἀρχῆς τὴν χαλεπότητα ὑμῖν καὶ τοῖς τῆς ἀρχῆς πάλιν ἐρῶσι τυχεῖν· ὧν οἱ πρόγονοι τὸ μέγιστον ἔσωσαν ἀπὸ βαρβάρων τοὺς Ἑλληνας, ὥστ' ἐξεῖναι περὶ πολιτείας νῦν ποιῆσθαι λόγους· ἔρρουσι δὲ τότε οὔτε λόγος οὔτ' ἐλπίς ἐλείπετ' ἂν οὐδαμῇ οὐδαμῶς. [5]

80 “ ἡμῶν δέ γε οὐχ οἱ πρόγονοι, φαῖεν ἂν, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοὶ τοῖς ἡμετέροις αὐτῶν ἔργοις καὶ βουλευμασι καὶ λόγοις ἀπὸ τῶν βαρβάρων τοὺς Ἑλληνας ἐσώσαμεν, οὐ τὸ ἐν Σικελίᾳ κατοικοῦν μέρος αὐτῶν, ἀλλὰ τοὺς σύμπαντας καὶ τοὺς τῆς ἀπάσης οἰκουμένης τὸ ἕτερον μέρος νομισθέντας, ἐξ οὗ τότε τοῖς βαρβάρους ἀντάραντες ἐώσαντο, ὥστ' ἐξεῖναί σοι περὶ πολιτείας νῦν ποιῆσθαι λόγους, καὶ περὶ αὐτῶν ἡμῶν, ἔρρουσι δὲ τότε οὔτε λόγος οὔτ' ἐλπίς ἐλείπετ' ἂν οὐδαμῇ οὐδαμῶς. „Νῦν οὖν“ φησὶν ὁ Δίῳ „τοῖς μὲν ἐλευθερία γιγνέσθω μετὰ βασιλικῆς ἀρχῆς, τοῖς δὲ ἀρχὴ ὑπεύθυνος βασιλικῆ, δεσποζόντων νόμων τῶν τε ἄλλων πολιτῶν καὶ τῶν βασιλέων αὐτῶν, ἃν τι παράνομον πράττωσιν. ἐπὶ δὲ τούτοις ξύμπασιν ἀδόλῳ γνώμῃ καὶ ὑγιεῖ μετὰ θεῶν βασιλέα στήσασθε, πρῶτον μὲν τὸν ἐμὸν υἱὸν χαρίτων ἔνεκα διττῶν, τῆς τε παρ' ἐμοῦ καὶ τῆς παρὰ τοῦ ἐμοῦ πατρός· ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ βαρβάρων ἡλευθέρωσεν ἐν τῷ τότε χρόνῳ τὴν πόλιν, ἐγὼ δὲ ἀπὸ τυράννων νῦν δις, ὧν αὐτοὶ μάρτυρες ὑμεῖς γεγόνατε. δεύτερον δὲ δὴ ποιῆσθε βασιλέα τὸν τῷ μὲν ἐμῷ πατρὶ ταυτὸν κεκτημένον ὄνομα, υἱὸν δὲ Διονυσίου, χάριν τῆς τε δὴ νῦν βοήθειας καὶ ὁσίου τρόπου· ὃς γενόμενος τυράννου πατρός ἐκὼν τὴν πόλιν ἐλευθεροῖ, τιμὴν αὐτῷ καὶ γένει αἰδίδιον ἀντὶ τυραννίδος ἐφημέρου καὶ ἀδίκου κτώμενος. τρίτον δὲ προκαλεῖσθαι χρὴ βασιλέα γίγνεσθαι Συρακουσῶν, ἐκόντα ἐκούσης τῆς πόλεως, τὸν νῦν τοῦ τῶν πολεμίων ἄρχοντα στρατοπέδου, Διονύσιον τὸν Διονυσίου, ἐὰν ἐθέλῃ ἐκὼν εἰς βασιλέως σχῆμα ἀπαλλάττεσθαι, δεδιὼς μὲν τὰς τύχας, ἐλεῶν δὲ πατρίδα καὶ ἱερῶν ἀθεραπευσίαν καὶ τάφους, μὴ διὰ φιλονεικίαν πάντως πάντα ἀπολέσῃ, βαρβάρους ἐπίχαρτος γενόμενος. [30]

81 “ Εἰ τοίνυν καὶ τοιαῦτα γέρα τοὺς τῶν ἡλευθερωκότων τὴν πόλιν ἐκγόνους λαμβάνειν εἰκὸς, ὥστ' αὐτοὺς γίγνεσθαι δυνάστας καὶ βασιλέας ἀντὶ τῶν προτέρων ἐκείνων, ἣ που τοὺς γε αὐτοὺς ἐλευθέρωσαντας ἅπαν τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος οὐχὶ δίκαιον πρὸς τῷ μηδενὸς πλείονος ἀξιοῦν μῆδ' ἐλευθέρους τὸ κοινὸν ἔαν εἶναι δοκεῖν. εἰ δὲ δὴ καὶ τὸν τοῦ τῶν πολεμίων ἄρχοντα στρατοπέδου δίκαιον βασιλέα ποιῆσθαι, ἐὰν ἐθέλῃ πατρίδα καὶ ἱερῶν ἀθεραπευσίαν καὶ τάφους ἐλεῆσαι, καὶ ὅπως μὴ διὰ φιλονεικίαν πάντως πάντα ἀπολέσῃ βαρβάρους ἐπίχαρτος γενόμενος, τοὺς γε οὐ μετὰ πολεμίων ταξαμένους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐξ ἀπάσης γῆς πολεμίους ἀντιταξαμένους, ποῦ θήσομεν, οἱ πρὸς τῇ σφετέρᾳ πατρίδι καὶ ἄλλοις πολλοῖς ὥρθωσαν τὰς πατρίδας, καὶ ἱερὰ καὶ τάφους διετήρησαν, καὶ οὔτε αὐτῶν οὐδὲς βαρβάρους ἐπίχαρτος ἐγένετο οὔθ' ἢ Ἑλλὰς δι' αὐτούς; ἄρα γε φαῦλα ἢ φαύλης χάριτος ταῦτ' ἄξια τοῖς ἀνδράσιν; εἴθ' οὐς, εἰ δεῖ πείθεσθαι τοῖς Πλάτωνος λόγοις, τιμῶν ἀξιοῦν δεῖ καὶ πολὺ μειζόνων ἢ κατὰ τὰς συνήθεις, τούτους τοῖς Πλάτωνος λόγοις πεισθέντες κόλακας καὶ διακόνους καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίου προσερούμεν; οὐ μέντ' ἀνδ' δίκαια ποιοῖμεν. τὸ δὲ πάντων ἀτοπώτατον, ὅτι χρῆται μὲν τούτοις ἐν ἐλέγχῳ τοῦ κολακεῖαν εἶναι τὴν ῥητορικὴν, ὡς δὴ τούτους ὄντας ῥήτορας, πάλιν δ' αὐτὸς αὐτοὺς ἀφίησι τῆς κολακείας. οὐκ οὖν φησὶ γ' αὐτοὺς ταύτη χρῆσθαι ἐν οἷς περὶ ὧν ἔπαθον

λέγει. κὰν τούτοις οὖν ἀνάγκη θάτερον ἐψεῦσθαι. εἰ μὲν γὰρ ἡ ῥητορικὴ κολακεία, πάντως κόλακας δεῖ τούτους εἶναι, ῥήτοράς γε ὄντας, ὡς φησιν· εἰ δὲ οὐδὲν οὗτοι κολακεῖα προσήκουσι, ποῦ ῥητορικὴ κολακεία διὰ τούτους ἢ τί τούτων ἔδει τῶν παραδειγμάτων; ὥμην δὲ οὐδὲ τοῦτο τῶν δικαίων εἶναι, τὰς προαιρέσεις τὰς ἐκείνων ἐξετάζοντας τὰς συμφορὰς αἷς ἐχρήσαντο ὑπολογίζεσθαι. ^[5]

82 οὐ γὰρ εἰ μὴ κατὰ νοῦν ἀπῆλλαξαν, φαῦλοι γεγόνασιν, ἀλλ' εἰ μὴ τὰ βέλτιστα ἐβουλεύοντο τοῖς πράγμασιν. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐστὶ τῆς τύχης κατηγορεῖν, τοῦτο δὲ τὴν γνώμην ἐλέγχειν. φέρε γὰρ σὺ πρὸς τὸ βέλτιστον, ὦ Πλάτων, πρὸς τὴν Ἀθηναίων ἢ τινος ἄλλου δήμου τῶν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἢ τοῖς βαρβάροις; ἐκείνων φαίη τις ἂν ἡδέως. οὐκ ἔχοις ἂν εἰπεῖν· οὐδὲ γὰρ πρὸς τὴν ὁλως. τί δὲ ὁ σὸς διδάσκαλος καὶ ἐταῖρος Σωκράτης; οὐδ' οὗτος. τί δὲ Σπεύσιππος ἢ Χαιρεφῶν; οὐκ ἂν φαίης. πότερον οὖν ἔστι δῆμον καθάπαξ ἀποφῆναι χρηστὸν καὶ ἄμεμπτον καὶ δίκαιον, ἢ τοῦτο μὲν οὐδ' ἐπ' ἀνδρὸς οἷόν τε δισχυρίζεσθαι; καὶ μὴν εἰ μὲν ἐγχωρεῖ, τί παθὼν οὐκ ἀπέδειξας αὐτὸς, οὐδ' ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐφάνης βελτίων πολίτης ἡμῶν; εἰ δ' ἀμήχανόν ἐστι, τί προφέρεις ἡμῖν εἴ τι καὶ προσεκρούσαμεν, φαῖεν ἂν αὐθις ἐκεῖνοι, καὶ τί τῶν ἀδυνάτων αἰτεῖς εὐθύνας; τοσούτῳ γὰρ ἡμεῖς λυσιτελέστεροι σοῦ τῷ δήμῳ γεγόναμεν ὅσῳ σὺ μὲν οὔτε χεῖρον οὔτε βέλτιον οὐδὲν οὔτ' εἶπας οὔτ' ἔπραξας, ἀλλ' ἀπώκνησας ἀπλῶς, ἡμεῖς δ' ὅσον ἦκεν ἐφ' ἡμᾶς οὐ καθυφείκαμεν, ἀλλ' ὥσπερ χρημάτων εἰσφορὰν πλήρη τὴν ἀπὸ τῶν λογισμῶν καὶ τῶν λόγων παρεσχόμεθα τῇ πατρίδι, καὶ οὔτε πλῆθος τῶν τάναντία ἐρούντων ὠκνήσαμεν οὔτ' ἰσχὺν πλουσίων κατεδείσαμεν, οἷς ἀναγκαῖον ἦν τὸν ὑπὲρ τῶν κοινῶν πράττοντα προσκρούειν, οὔτε δικαστὰς οὔτε κινδύνους οὔτε τοὺς οἴκοι οὔτε τοὺς ἔξω πρὸς τοὺς πολεμίους οὔθ' ὁλως τὰ τῆς τύχης καὶ τοῦ μέλλοντος ἄδηλα. ^[25]

83 ἅ φυγεῖν μὲν δὴ που ῥᾶον ἢ ὑποστῆναι παντί. τοῦτο δ' εἰ πάντες ἐν ταῖς ἀνάγκαις λογίσαιντο, οἷχεται τὰ τῶν πόλεων πράγματα. ταῦτ' ἂν, οἶμαι, φαῖεν, μετρίως, ὡς ἐγὼμαι, λέγοντες. εἶεν. τί δ' εἰ βελτίστους μὲν μὴ ἀπέφηναν καθάπαξ Ἀθηναίους, βελτίους δ' ἔστιν ἢ; τί δ' εἰ μείζω καὶ περὶ τούτους καὶ περὶ ἄλλους ἐξήμαρτον ἂν, εἰ μὴ τοῖς ὑπ' ἐκείνων λόγοις κατεείχοντο; ἔπειτα τὸν μὲν ἱατρὸν φῆς λιμῶ ἂν ἀποθανεῖν, εἰ πρὸς τὸν ὀψοποιὸν ἀγωνίζοιτο ἐν παισὶν ἢ τοιούτοις ἀνθρώποις, οἳ μὴ δύνανται γινῶναι τάληθές· εἰ δὲ Μιλτιάδης καὶ Κίμων καὶ Περικλῆς πρὸς τὸ βέλτιστον ἄγοντες τὰ πράγματα ἔσθ' ἃ καὶ προσέπταισαν, τοῦτο θαυμάζεις; Ἐνθυμοῦμαι δ' ἔγωγε πῶς ἀνέχεσθαι χρὴ ὅτ' Ἀλκιβιάδην μὲν καὶ Κριτίαν Σωκράτει συγγενομένους, οἳ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας αἰτίας ἐσχέκασιν καὶ ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν, ὥστε Κριτίου γε οὐδ' ἐπινοῆσαι ῥᾶδιον ἐξωλέστερον, ὃς ἐν τριάκοντα τοῖς πονηροτάτοις τῶν Ἑλλήνων πρῶτος ἦν, τούτους μὲν οὐ φασι δεῖν ἐν τεκμηρίῳ ποιεῖσθαι ὅτι Σωκράτης τοὺς νέους διέφθειρεν, οὐδ' εἶναι τὰκείνων ἀμαρτήματα οὐδ' ὅτι οὖν πρὸς Σωκράτη τὸν οὐδὲ αὐτὸν ἔξαρνον ὄντα τὸ μὴ οὐ διαλέγεσθαι τοῖς νέοις· εἰ δ' Ἀθηναίων δῆμος ἐν πολλοῖς καὶ μεγάλοις οἷς καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων διεχείρισεν ἔσθ' ἃ μὲν ὀρθῶς καὶ προσηκόντως ἐβουλεύσατο, ἔστι δὲ ἃ καὶ ἐξήμαρτεν εἰς τοὺς προεστηκότας, ταῦτ' ἀξιοῦσιν αὐτοῖς τοῖς προστάταις λογίζεσθαι. καὶ Λεσβίους μὲν Τέρπανδρος οὐχ οἷός τ' ἐγένετο πάντας ποιῆσαι μουσικοὺς, οὐδ' Ἀρίων, οὐδ' εἴ τις ἄλλος ἐν Λέσβῳ μουσικὴν ἐποιήσατο· εἰ δὲ Θεμιστοκλῆς καὶ Περικλῆς μὴ καθάπαξ ἐπαίδευσαν Ἀθηναίους τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν, ταῦτ' ἐκείνους, ὡς ἔοικεν, ἐλέγχει τοῦ μηδενὸς ἀξίους ὄντας, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ θεῶν κατηγοροῖ τοῖς αὐτοῖς λόγοις, ὅτι χρῆν αὐτῶν τὴν πρόνοιαν εἶναι τοιαύτην ὥστ' ἀδικίαν καὶ ἀγνωμοσύνην ἀνελεῖν παντάπασιν ἐξ ἀνθρώπων καὶ μηδὲν ἀμαρτάνειν μηδένας ἀνθρώπων μηδαμῇ. ^[30]

84 νῦν δὲ πῶς ἢ προνοεῖν αὐτοὺς χρὴ νομίζειν, ὅταν μὴ παύωνται πλημμελοῦντες ὧν ἄρχουσιν ἢ μὴ δικαίως ὑπ' ἐνίων ἀμελεῖσθαι; οὐκ οἶμαι γ' ἵπποι τοὺς μὲν οὐδεπώποθ' ἀψαμένους αὐτῶν γνωρίζουσι προσβλέποντες, τοὺς δ' ἐφεστῶτας μισοῦσι καὶ φεύγουσιν· ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς

ὅνοις ἀπέδωκεν ἢ παροιμία, τὸν ζύοντα ἀντιζύνει· ἄνθρωποι δ' ἄρα ὑπὸ θεῶν ἀγόμενοι θεοὺς οὐ νομίζουσιν, ἢ περὶ αὐτοὺς τι φαῦλον τοὺς θεοὺς λέγουσι καὶ πράττουσι. καὶ ὁ μὲν ἡνίοχος παραλαβὼν λακτίζοντας τοὺς ἵππους πραῦνει καὶ τιθασεύει καὶ τελευτῶν ἐπ' αὐτῶν ἀσφαλῶς καὶ κατὰ πολλὴν ῥαστώνην εἰσιν ὅποι βούλεται· οἱ θεοὶ δὲ οὐπω καὶ νῦν ἐξηρήκασιν ἐξ ἀνθρώπων ἀδικίαν ἐκ τοσούτου, καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος πολιτευόμενοι, καὶ προσέτι εἰς ἑαυτοὺς ἀμαρτάνοντας ὀρώντες ἔστιν οὕς αὐτῶν. ἀλλὰ μὴν ὅτε ταῦτα οὐδ' ἂν εἰς ὑγιαίνων εἴποι σπουδῇ πλὴν ὡς ἡμεῖς νῦν εἰς ἔλεγχον λόγου, πῶς οὐ κομιδῇ Πλάτων συκοφαντεῖ; εἰ γὰρ ἂ μὴδ' οἱ θεοὶ πῶποτε πεποιήκασιν, μὴδὲ παρ' αὐτῆς τῆς Ἀθηνᾶς τῆς πολιάδος εἶχεν ἀπαιτῆσαι, ταῦτα παρὰ Θεμιστοκλέους καὶ Περικλέους ἀπαιτεῖ, αὐτὸν ἐρωτῶ πῶς οὐ συκοφαντεῖ. ἀλλ' οἶμαι τὴν μὲν τοῦ δήμου φύσιν οὐκ ἡδυνήθησαν μεταποιῆσαι οὐδ' ἀφανίσαι· ἔστι δ' αὕτη μὴδέποτε γενέσθαι πάντα χρηστὸν μὴδ' ἀναμάρτητον· ὅσα δ' ἢ κινδυνεύοντας ἔδει προνοήσασθαι, ἐν οἷς ἅμα καὶ τῶν πολλῶν καὶ τῶν ἐπιεικῶν ἦν εὐεργέτας εἶναι, ἢ κατ' ἐξουσίαν πράττοντας ἀπάγειν ἀπὸ τῶν δυσχερεστάτων ἀεὶ καὶ ὡς ἐλάχιστον τρέπειν τὰ τῆς φύσεως ἀμαρτήματα, ταῦτ' οὐκ ἔστιν ὅπως οὐ παρὰ τούτοις ὄντα φανήσεται, καὶ ταῦτα πρὸς τῷ λόγῳ τῷ παρ' ἡμῶν καὶ ταῖς ἀποδείξεσι Πλάτων αὐτὸς ἐπισφραγίζεται καὶ ἔστιν ἡμῖν κἀνταῦθα μάρτυς ὑπὸ τῆς αὐτῆς δεξιότητος ἥσπερ κἀν τοῖς ἄνω κατὰ τὴν χρεῖαν ἀεὶ καὶ τὸ λοιπὸν, ἐὰν αὐτὸς αὐτοὺς ἐπαινῶν ἐπιδειχθῇ. ^[30]

85 πῶς οὖν ἂν τις περιφανέστερον ἢ λαμπρότερον τοὺς ἄνδρας ἐπήνεσεν ἢ ὡς οὗτος τὸν ἐπιτάφιον λόγον αὐτοῖς ποιήσας; ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἄλλοις προξενεῖν φησι καὶ προμνᾶσθαι, εἰς ᾧ δ' αὖτε καὶ τὴν ἄλλην ποίησιν θεῖναι, κοσμήσαντας ἀξίως τῶν πραξάντων, λέγω δὴ τὰ τούτων ἔργα. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ χαριέστατον, ὅτι καὶ πάντα τᾶλλα παρεῖς καὶ παριδὼν ἐπ' αὐτὰ τὰ τούτων ἴδια καὶ τὴν τούτων πολιτείαν ἐλήλυθεν, ὡς μάλιστα ἐκ τούτων ἐμφανῶν τὴν τῶν τετελευτηκότων ἀρετὴν, μέγιστον μὲν θεὶς ἀπάντων τῶν ἔργων τὸ Μαραθῶνι, δεύτερον δὲ τὸ Σαλαμῖνι, κεφάλαιον δ' ἐπιθεὶς ὡς τοῖς βαρβάροις ἐπέδειξαν ὅτι πᾶς πλοῦτος καὶ δύναμις ἀρετῇ ὑπέικει. Οὐκοῦν ὅτε τοὺς ταῦτα βουλευσαμένους καὶ πράξαντας ἐπαινεῖ, τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὸν Μιλτιάδην ἐπαινεῖ. οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ τούτων ἡγούμενοι. καίτοι πῶς οὐκ ἄτοπον ὦν τὰ ἔργα κοσμεῖ, τούτων τὴν πολιτείαν φαυλίζειν, καὶ ἂ τῆς τῶν πεισθέντων ἀρετῆς τίθεται δείγματα, ταῦτα μὴ τῆς τῶν πεισάντων πρῶτον ὑπάρχειν ἡγεῖσθαι; καὶ γὰρ ὅσοι μὲν ὑπὸ τῆς βουλῆς αἰρεθέντες ἐπὶ τοῦ πλήθους τοὺς ἐπιταφίους τούτους διεξέρχονται ἔχουσιν ἴσως ἀποφυγὴν ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐκόσμησαν καὶ οὐκ ἂν τις πρᾶγμα ποιοῖτο τοὺς λόγους αὐτῶν· ὅστις δ' ἐξεπίτηδες καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐποίησε περὶ αὐτῶν, εὐδελον ὡς οὐκ ἂν, εἰ μὴ καὶ αὐτοὺς ἀξιόους λόγου καὶ τὰ ἔργα ἡγοῖτο. οὐ γὰρ κολακεύων γε Ἀθηναίους ταῦτα εἰρηκέναι φησὶν, οὐδ' ἂν αὐτὸς λέγῃ πιστεύσομεν ἡμεῖς. εἰ γὰρ αὐτὸς λόγου χάριν καὶ δύναμιν δεικνὺς ἐνεχείρησε, πῶς ἔνεστιν αὐτῷ ῥητορικὴν ψέγειν ἐν ἧ ταυτὸν ἦν; περὶ μὲν τοίνυν τούτων τῶν ἀνδρῶν οὕτω μεμαρτύρηκεν, ὅτι οὐ πρὸς τὸ χεῖριστον ἦγον τοὺς πολίτας, οὐδὲ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν διετέλουν ἀποπληροῦντες, ἀλλὰ τοιούτων ἔργων ἡγεμόνες αὐτοῖς ἐγένοντο, ἃ καὶ Πλάτων οὐκ ἂν αἰσχυρθεῖη κοσμῶν, καὶ προστιθεὶς ἀρετὴν τοῖς εἰργασμένοις· οὐχ ὡς κατὰ Μίθαικον τὸν ὀψοποιὸν καὶ Θεαρίωνα τὸν ἀρτοποιὸν τὴν φύσιν γενομένων, ἀλλ' ὡς χαλεπὸν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰπεῖν πρεπόντως περὶ αὐτῶν. ^[10]

86 εἰς δὲ τὸν καθάπαξ λόγον πῶς αὖ καὶ ποῦ μαρτυρεῖ οὕτως; ἐν αὐτῷ Γοργία τούτῳ ἐν τοῖς Σωκράτους καὶ Καλλικλέους λόγοις. ἐλθὼν γὰρ ἐπ' αὐτὸ τὸ λῦον τὸν λόγον καὶ φανερὰς τῆς κρίσεως γενομένης σχίζεται περὶ αὐτὸ, καὶ ὁ μὲν οὕτως ἐρωτᾷ, ὁ δὲ ἀποκρίνεται ἀναμιξὺς ὡδὶ „Πότερόν σοι δοκοῦσι πρὸς τὸ βέλτιστον ἀεὶ λέγειν οἱ ῥήτορες, τούτου στοχαζόμενοι ὅπως οἱ πολῖται ὡς βέλτιστοι ἔσσονται διὰ τοὺς αὐτῶν λόγους, ἢ καὶ οὗτοι πρὸς τὸ χαρίζεσθαι τοῖς πολίταις ὠρμημένοι καὶ ἔνεκα τοῦ ἰδίου τοῦ αὐτῶν ὀλιγωροῦντες τοῦ κοινοῦ ὥσπερ παισὶ

προσομιλοῦσι τοῖς δήμοις, χαρίζεσθαι αὐτοῖς πειρώμενοι μόνον· εἰ δέ γε βελτίους ἔσονται ἢ χεῖρους διὰ ταῦτα οὐδὲν φροντίζουσιν; Οὐχ ἀπλοῦν ἔτι τοῦτο ἐρωτᾷς. εἰσὶ μὲν γὰρ οἱ κηδόμενοι τῶν πολιτῶν λέγουσιν ἅ λέγουσιν, εἰσὶ δὲ καὶ οἴους σὺ λέγεις. Ἐξαρκεῖ. εἰ γὰρ καὶ τοῦτό ἐστι διπλοῦν, τὸ μὲν ἕτερόν που τούτων κολακεία ἂν εἴη καὶ αἰσχροὶ δημηγορία, τὸ δὲ ἕτερον καλόν.“ οὐκοῦν καὶ παρ’ ἡμῶν ἐξαρκεῖ. εἰ γὰρ ἐστι διπλοῦν καὶ μὴ ἀεὶ μὲν τὰ βέλτιστα λέγουσιν οἱ ῥήτορες, ἔστι δ’ ὅτε καὶ τὰ βέλτιστα, ἢ νῆ Δί’ οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ ἐκείνως λέγουσιν, ὁ κολακείαν ὀριζόμενος τὴν ῥητορικὴν εἶναι λόγος ἐν βραχεὶ λύεται. ἔτι τοίνυν σαφέστερον ἐπὶ τελευτῆς τοῦ διαλόγου τὸ πᾶν ἀποκαλύψας ἐκπέφαγκεν· οὐ γὰρ ὑφ’ ἡμῶν γε ταῦτα παρεμβέβληται „Ἀλλὰ γὰρ, ὦ Καλλίκλεις, ἐκ τῶν αὐτῶν εἰσὶ καὶ οἱ σφόδρα πονηροὶ γιγνόμενοι ἄνθρωποι· οὐδὲν μὴν κωλύει καὶ ἐν τούτοις ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐγγίγνεσθαι, καὶ σφόδρα γε ἄξιον ἄγασθαι τῶν γιγνομένων. ^[5]

87 χαλεπὸν γὰρ, ὦ Καλλίκλεις, καὶ πολλοῦ ἐπαίνου ἄξιον ἐν μεγάλῃ ἐξουσίᾳ τοῦ ἀδικεῖν γενόμενον δικαίως διαβιῶναι· ὀλίγοι δὲ γίνονται οἱ τοιοῦτοι, ἐπεὶ καὶ ἐνθαδὶ καὶ ἄλλοθι γεγόνασιν, οἷμαι δὲ καὶ ἔσονται καλοὶ κἀγαθοὶ ταύτην τὴν ἀρετὴν τοῦ δικαίως διαχειρίζειν ἂν τις ἐπιτρέπη. εἷς δὲ καὶ πάνυ ἐλλόγιμος γέγονε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου· οἱ δὲ πολλοὶ, ὦ ἄριστε, κακοὶ γίνονται τῶν δυναστῶν.“ ἐνταῦθα τοσοῦτον αὐτὸν περαιτέρω προβέβηκεν, ὅσον οὐ μόνον ὡς ἐγχωρεῖ γίγνεσθαι προσωπολόγηκεν, ἀλλὰ καὶ ἕνα γε αὐτὸς ὠνόμακε, Γεγόνاسι δὲ, φησὶ, καὶ ἕτεροι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἄλλοθι. ἐγὼ τοίνυν ἀφαιρῶ τοῦτο τὸ καὶ ἕτεροι καὶ εἷς ἐτέρωθι· ὃν δὲ καὶ πάνυ ἐλλόγιμόν φησι γεγενῆσθαι καὶ οὐ μόνον εἰς τοὺς πολίτας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας, τοῦτον τίθημι μόνον. ἔγκειται μὲν γὰρ που ταῦτα μεταξὺ τοῦ μύθου οὐκ ἀσκέπτως ἐμοὶ δοκεῖν οὐδὲ φαύλως οὐδὲ ὡς ἐξέπεσεν, ἀλλ’ ὅπως συγκρυσθαίη τε ὡς δυνατόν μάλιστα, καὶ εἷς τῶν εὐρῶν χρῶτο, μὴδ’ αὐτὸς δοκοῖ παρελθεῖν, ἀλλ’ ἐνείη. οὕτω μέσῃ τινὰ τάξιν εὗρε, καὶ ἅμα πρὸς τῇ τελευτῇ τοῦ λόγου τοῦ παντὸς ἃ θεὸς ἐν ἀρχῇ τοῖς ἐφεξῆς οὐκ ἔμελλεν ἔξιν οἷμαι χρῆσθαι. οὐ μὴν τούτου γε ἕνεκα καὶ ἡμᾶς παρήσειν, ἕως ἂν τοῦ γε αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ὄντος τοῦ λόγου, προσθήσω δ’ ὅτι κἂν τοῖς αὐτοῖς τούτοις ἐνόντα φαίνεται. οὐκοῦν εἰ ὅτι μάλιστα ἕτερος μὲν ἐν τοῖς πᾶσι μὴτ’ Ἀθήνησι μὴτ’ ἄλλοθι μηδαμοῦ ῥήτωρ ἐλλόγιμος, μὴδ’ ἔξω τῆς τοῦ κολακεύειν αἰτίας, γεγένηται δὲ εἷς Ἀθήνησι, τί μᾶλλον τό γε πρᾶγμα κακιστέον ὡς ἀναγκαίως φαῦλον; οὐ γὰρ εἰ ῥάδιον ἢ μὴ τῷ ὄντι γενέσθαι ῥήτορα προὔκειτο σκοπεῖν, ἐπεὶ τοῦτό γε καὶ ἡμεῖς, εἰ βούλει, μαρτυροῦμεν, κἂν εἰ τὴν Στέντορος φωνὴν κτησαίμεθα, φθεγξαίμεθ’ ἂν ὡς οὐ ῥάδιον, κἂν ὁ Νεῖλος, ὦ μακάριε, τοῖς ἐπτά στόμασιν εἰ λάβοι φωνήν, ὥσπερ ὁ Σκάμανδρος κατὰ τὸν Ὀμηρον, ἀλλ’ εἰ δυνατόν ἢ μὴ καὶ φύσιν ἔστ’ ἔχον συμβῆναι, τοῦτ’ ἦν ἐκ τοῦ λόγου. ^[10]

88 φέρε γὰρ πρὸς Διὸς, εἰ πρὶν Ἀριστείδην γενέσθαι, τοὺς κατὰ τῆς ῥητορικῆς λόγους τούτους ἐποιεῖτο, προθυμούμενος ἐκ παντὸς τρόπου δεικνύναι φαῦλόν τι καὶ φυγῆς ἄξιον, λέγων ὡς ἀδύνατον χρηστὸν ποτε ἄνδρα ἢ δίκαιον γενέσθαι λόγων τοιούτων προσαψάμενον, οὐκ ἂν ἐψεύδετο; δηλοῖ τό γε Ἀριστείδην φανῆναι τοιοῦτον, εἴπερ μὴ ψευδῇ Πλάτων εἴρηκε περὶ αὐτοῦ. οὐκοῦν δεινὸν εἰ πρὶν μὲν Ἀριστείδην γενέσθαι προσδοκᾶν ἔδει γενήσεσθαι τινα καὶ μὴ νομίζειν καθάπαξ ἀδύνατον, ἐπεὶ δ’ οὗτος ἐμφανὲς παράδειγμα ὑπάρχει, μὴθ’ ὡς γενομένου τούτου μὴθ’ ὡς ἐγχωροῦν ὅλως ἐγκαλεῖν. καὶ μὴν οὐδ’ ἐκεῖνο ἴσον, μὴ γενομένου μὲν ὅλως χρηστοῦ μηδενὸς τοῦτ’ ἂν ποιεῖσθαι τεκμήριον κατὰ τῆς ῥητορικῆς ὡς ἄφυκτον, ὁμολογουμένου δ’ ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ κακῶς ἀγορεύοντος αὐτὴν καὶ γεγενῆσθαι τινας ἀξίους λόγου καὶ ἔσεσθαι, τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὑπερφυῆς τὸ καὶ περὶ τῶν μελλόντων προλέγειν ὡς ἔσονται, εἴτ’ οἶεσθαι μηδὲν εἶναι πλεον. ἕτερον τοίνυν, ὅπερ ἐστὶν ἐκ τῆς τελευταίας ταυτησὶ μαρτυρίας, ὅτι καὶ πολλῶν μειζόνων εἶναι τοὺς τοιούτους ἐπαίνων ἀξίους προσωπολόγηκεν αὐτός. χαλεπὸν γὰρ, φησὶν, ὦ Καλλίκλεις, — οὐκοῦν καὶ ὦ Πλάτων—ἐν μεγάλῃ ἐξουσίᾳ τοῦ ἀδικεῖν γενόμενον

δικαίως διαβιώναι. εἰ τοίνυν ῥητορεύειν μέν ἐστιν ἀδικεῖν δύνασθαι κατ' αὐτόν σε, δυνατόν δ' ἐστὶ καὶ δικαίως διαβιώναι ῥητορεύοντα, μείζον δὲ τεκμήριον δικαιοσύνης τὸ δυνάμενον ἀδικεῖν ἢ συχάζειν ἢ τὸ μὴ, πῶς οὐ πολὺ τῶν κολάκων ἀπέχουσιν οἱ τοιοῦτοι, οἳ γε καὶ τῶν ἀναγκαίως δικαίων τοσοῦτον προέχουσιν; ἔοικεν οὖν τὸ τοῦ Ὀμήρου συμβαίνειν Καί τι ἔπος προέηκεν ὅπερ τ' ἄρρητον ἄμεινον. ^[5]

89 τὸν γὰρ Ἀριστείδην οὐ μόνον οὐ κακῶς εἰπεῖν δυνηθεῖς, ἀλλὰ καὶ διαφέροντα ἀναγκαίως θεῖς, καὶ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους τοῦτο ὃ κατηγορήκεν αὐθὶς ἐστὶ διεφθορώς. ἀνδρῶν γὰρ ἂν εἴη τοῦτο γε ἤδη κατηγορεῖν, οὐ ψέγειν ῥητορικῇν, ὡς αἰτίαν τοῦ λέγειν ἢ πράττειν κακῶς. ὥσπερ τοίνυν αὐτὸς τὰ μὴ ἀναγκαῖα κατηγορήκεν ἐκείνων, τί κωλύει καὶ ἡμᾶς αὖ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ὑπὲρ αὐτῶν ἀντιθεῖναι; καίτοι διὰ γε τοῦτον ἐξ ἡμισείας ἀναγκαῖα. φανήσεται γὰρ οὐχ ἀπλῶς οὐδ' ὡς νῦν μόνον δείκνυμεν εἰς τοὺς ἐναντίους λόγους ἐληλυθὼς αὐτὸς αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ἐκείνους ἠτίεται τοῦτον ἐπαινεῖν οὐκ ἔχων, ἢ εἴπερ ὀρθῶς ἐπαινεῖ τοῦτον, δι' αὐτὸ τοῦτο οὐδ' ἐκείνους ἔχων αἰτιάσασθαι. πῶς; ὅτι σύμβολον οἶμαι ποιεῖται τοῦ κακῶς Ἀθηναίων ἐκείνους προστῆναι τὸ παθεῖν αὐτοὺς ὑπ' Ἀθηναίων κακῶς, ὡς οὐκ ἂν τοὺς γε βελτίους ὑπ' αὐτῶν γενομένους ἀμαρτόντας εἰς τούτους ὑφ' ὧν μὴδ' εἰς τοὺς ἄλλους ἀμαρτάνειν ἐπαιδεύθησαν. ταῦτα δ' οὕτω θεῖς καὶ ἡνιόχους καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπεισαγαγὼν ἐνταυθοῖ τὸν γε Ἀριστείδην οὐ μόνον οὐδὲν φλαῦρον εἴρηκεν, ἀλλὰ καὶ σαφῶς ἐξαίρετον τῶν ἄλλων πεποίηται. ^[20]

90 καίτοι εἰ τὸ παθεῖν κακῶς ὑπ' Ἀθηναίων δεῖγμα τοῦ μὴ καλῶς Ἀθηναίων προστῆναί ἐστιν, οὐδ' Ἀριστείδης προὔστη καλῶς· οὐδὲ γὰρ οὗτος ἀθῶος δὴ που διέφυγεν, ἀλλ' ἐξέπεσε, προσθήσω δ' ὅτι οὗτός γε οὐδὲ ἐν δικαστηρίῳ δυστυχήσας ὥσπερ Μιλτιάδης καὶ Περικλῆς οὐδ' ὑπὸ τούτων οἷς προσέκρουσεν ὑπὲρ τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐξοστρακισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δήμου. οὐκοῦν εἰ μὲν μὴδὲν ἐστὶ τοῦτο σύμβολον κακίας, εἴ τις ῥήτωρ ἡτύχησε πρὸς τούτους ὧν προὔστηκει, οὔτε Μιλτιάδης οὔτε Θεμιστοκλῆς, οὐδ' εἴ τις ἄλλος, ἅμα τ' ἔπταισαν καὶ δικαίως ἂν φαῦλοι νομίζοιντο· εἰ δ' ἐκείνοι τούτοις ἐξελέγχονται, τί κωλύει μὴδ' Ἀριστείδην ἐλλόγιμον μὴδ' ἔξω τῆς ἐκείνων αἰτίας τιθέναι; ὥστ' οὐ μόνον τοῖς κατὰ ῥητορικῆς λόγοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίᾳ κατὰ τῶν ἀνδρῶν, ὃ γε Ἀριστείδης ὑπεναντίως ὑπ' αὐτοῦ τιμηθεὶς ἐκείνοις οὐς κακίζει βοηθῶν φαίνεται, ὥσπερ ἐπεισὸδιον παρὰ δόξαν προχωροῦν. ἔπειτ' ἄγει τὸν κυβερνήτην, καὶ τίνος ἔνεκα, φησὶν, οὐ φρονεῖ μέγα οὐδὲ ἴσον τῷ ῥήτορι, σώζων ἐκ θανάτου καὶ οὗτος ἀνθρώπους καὶ αὐτοὺς καὶ χρήματα; ἐγὼ δὲ ὁρῶ μὲν κάκεῖνο ὑπάρχον ἀντερωτῆσαι, τίνος οὖν ἔνεκα οὐδὲ αὐτὸς τῷ κυβερνήτῃ παραχωρεῖς; εἰ γὰρ φιλοσοφίας ἔνεκα ἀτίμως ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀγομένης πλεῦσαι φῆς εἰς Σικελίαν τῷ Δίῳ βοηθός, οὐχ ἦττον ὁ κυβερνήτης ἐκείνον ἔσωζεν ὁ σὲ ἄγων, καὶ ταῦτα μέντοι διὰ τοῦ μεγίστου τῶν πελαγῶν, ἀλλὰ τοσοῦτω σοῦ πλεόν εἰπεῖν ἔχει, ὅσῳ καὶ αὐτὸν τὸν μέλλοντα σώζειν τὸν Δίῳνα ἔσωζεν. ἀλλ' ἐῷ ταῦτα. ἀλλὰ πῶς οὐκ ἄτοπον ὡς ἀληθῶς, εἰ αὐτὸς μὲν ὁ κυβερνήτης μὴ ἀξιοῖ τὸ ἴσον φρονεῖν τῷ ῥήτορι μὴδ' ἀμφισβητεῖ, σὺ δὲ χρῆ τούτῳ παραδείγματι, ὥσπερ ταπεινοτέρους τι ταύτῃ ποιήσων τοὺς ῥήτορας, εἰ πάντες εἴκουσιν αὐτοῖς. ^[30]

91 καὶ μὴν ὅτι γε οὐχ ὑπ' ἀνοίας ὁ κυβερνήτης ὑποχωρεῖ τῷ ῥήτορι οὐδὲ ἔχει τις ἂν αὐτὸν νοουθετῶν εἰπεῖν, ὥσπερ ἐν ἀγῶνι παρ' ἀξίαν εἴκοντα. ὦ οὗτος, ὅρα τί ποιεῖς ὁ ῥήτωρ οἰχίσεται τὸν στέφανον λάβων· οὐ μέγα ἀγώνισμα τῆς ῥητορικῆς τοῦτο ἐπιδείξαι. καὶ γὰρ οἶδε καὶ οὐ δεῖται τοῦ διδάζοντος, τοσοῦτόν γε νοῦ μετέχων, ὅτι αὐτὸς τῶν μὲν ναυτῶν ἐστὶν ἄρχων, τῶν δὲ ἐμπλεόντων διάκονος καὶ ὑπηρέτης. καὶ τῶν γε καιρῶν τοσοῦτον αὐτῷ μέτεστιν, ὅσον τοῖς ἐγνωκόσι πλεῖν σημῆναι, καὶ νῆ Δία ὁρμοῦντας ἐπ' ἀκτῆς ἀναστῆσαι προσάγοντος τοῦ πνεύματος· τὸ δὲ ὁπότε πλεῖν ἄμεινον καὶ ὁπότε οἴκοι μένειν καὶ ὅποι καὶ ὑπὲρ ὧν πλεῖν οὐδὲν οὔτε ἰδεῖν ὧν ἐτέρου μᾶλλον δυνατός οὔτε συμβουλευσαι κύριος, τὸ δὲ τοῦ ῥήτορος οὐ

τοιούτον ἐστίν, ἀλλ' ὥσπερ οἱ κυβερνῆται τῶν ναυτῶν ἄρχουσιν, οὕτως αὖ τῶν κυβερνητῶν οἱ ῥήτορες ἄρχουσιν, ὅταν τὰ κράτιστα δεῖσιν νεῶν. καὶ τοσούτῳ γέ τι τῶν κυβερνητῶν οἱ ῥήτορες κυριώτεροι ἢ τῶν ναυτῶν ἐκεῖνοι, ὅσον οἱ μὲν πλεόντων εἰσὶ κύριοι τῶν ναυτῶν, οἱ δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ πλεῖν ἢ μὴ τοὺς κυβερνήτας· μᾶλλον δὲ ἀμφοτέρων εἰσὶ κύριοι, καὶ τῶν κυβερνητῶν καὶ τῶν ἐμπλεόντων, οἱ ῥήτορες. διδάσκουσιν γὰρ καὶ πείθουσιν ἐξ ἀρχῆς πότε καὶ ποῖ πλευστέον· καὶ πάλιν ἡνίκα ἂν τούτου δέῃ κωλύουσιν. ὥστε οὐκ ἴσον μισθώσαντα ὑπηρετεῖν καὶ νικήσαντα ἀποστεῖλαι οὐδὲ τὸ σεσωκέναι τὴν ναῦν, οὐδὲ τοὺς ἐν τῇ νηὶ σκοπεῖν οἶεται δεῖν ὁ κυβερνήτης, ἀλλὰ τὸ σχῆμα προσεξετάζειν τοῦ πράγματος, ὥσπερ ὁ δήμιος οὐκ ἀξιοῖ μείζον τοῦ δικαστοῦ φρονεῖν οὐδὲ ἴσον, ὅτι δὴ αὐτὸς ἀποκτιννύει, εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς, ἀλλ' οἶδεν αὐτὸς μὲν ὑπηρετῆς ὦν, τοῦτο ἀνάγκη ποιῶν, τὸν δὲ μετ' ἐξουσίας κρίνοντα τὸ δίκαιον ἐξεπίτηδες. ^[25]

92 ἔτι δὲ ὁ μὲν κυβερνήτης ἐξ ἡμισείας τὴν ἰσχὺν ἔχει. τὸ γὰρ σώζειν μόνον ἐστὶν αὐτοῦ, ἀπέκτεινε δὲ οὐδεὶς οὐδένα πῶ λόγῳ τῆς τέχνης, ἀλλ' ἐάν τινες καὶ ναυαγίας συμβάσῃς διαφθαρώσι, παραιτεῖται καὶ οὐ σεμνύνεται. ὁ δὲ ῥήτωρ οὐ σώζειν οἶδε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποκτιννύειν καὶ ἐκβάλλειν οὓς ἄμεινον· ὥστε τέλειον ἐξ ἀμφοτέρων τὸ κράτος τῷ ῥήτορι. καὶ ὁ μὲν γὰρ κυβερνήτης οὐδὲ οὓς σώζει πρὸς ἀξίαν σώζει, ἀλλ' ὥσπερ καὶ τὸ παράδειγμα λέγει, οὐκ ἀπεικὸς ἡγεῖται τοιούτους ἐνεῖναί τινας οἷς τεθνάναι κρεῖττον ἢ ζῆν· ὁ δὲ ῥήτωρ καὶ τὴν τοῦ σώζειν μερίδα σὺν τῷ δικαίῳ πληροῖ. οὐκοῦν οὐχ ὅμοιον γίγνεται τὸ παράδειγμα, ὅταν δυοῖν ὄντοιν ὁ μὲν ἀμφοῖν ἢ σὺν τῷ δικαίῳ κύριος, ὁ δὲ καὶ θάτερον ἐξ ἡμισείας ἔχῃ. διὰ ταῦτα ὁ κυβερνήτης δύο ὀβολοὺς πραξάμενος, ἐὰν ἐξ Αἰγίνης, ἐὰν δὲ ἐξ Αἰγύπτου, φῆς, ἢ τοῦ Πόντου, δύο δραχμὰς, ἐὰν πάμπολυ, ἐκβὰς παρὰ τὴν θάλατταν καὶ τὴν ναῦν περιπατεῖ ἐν μετρίῳ σχήματι. λογίζεται γὰρ, φῆς, ὅτι ἄδηλόν ἐστιν οὐστίνας ὠφέληκεν αὐτῶν καὶ οὐστίνας ἔβλαψε, καὶ διὰ ταῦτα οὐ νόμος ἐστὶ σεμνύνεσθαι τὸν κυβερνήτην καίπερ σώζοντα ἡμᾶς. ὁρᾷς τί λέγεις; οὐ νόμος ἐστὶ, φῆς. ἀλλὰ τὸν γὰρ ῥήτορα νόμος, οὐκοῦν καὶ δίκαιον. ἀλλ' ὁ κυβερνήτης ἐκεῖνά τε οἶδε καὶ πρὸς ἐκείνοις εἰ μὲν καὶ ταῦτα λογίζεται οὐκ ἂν ἔχοιμι εἰπεῖν, ἔστι δὲ καὶ κυβερνήτης καὶ παντὶ συνιδεῖν ὅτι κυβερνήτης μὲν ὅστις πλείστους ἀθρόους οὐκ ἔσωσεν ὑπὲρ χιλίου, τὸ δὲ τοῦ ῥήτορος πλήρωμα ὃ σώζει οὐ κατὰ ναῦν ἐστὶν Αἰγυπτίαν, οὐδὲ γὰρ ὅλως μετρεῖται στόλῳ, ἀλλὰ καὶ λιμένες αὐτοὶ καὶ πόλεις, οὐ μυριάνδρῳ μόνον ἀντὶ τῶν μυριοφόρων, ἀλλὰ καὶ μετρησαὶ χαλεπαὶ τῇ τῆς ῥητορικῆς ὑποπίπτουσι τύχη τε καὶ προστασίᾳ. ^[5]

93 καὶ ὁ μὲν γὰρ κυβερνήτης κατάρας οὐκ ἔχει τί χρήσεται τῇ τέχνῃ, τοῦ δὲ ῥήτορος οὐδὲν ἐστὶ χωρίον ἐξαίρετον. καταχῶσει, φησὶν, ἡμᾶς ὁ μηχανοποιὸς τοῖς λόγοις. ποίοις, ὦ Γοργεῖα κεφαλῇ; μέχρι μὲν γὰρ ἀπλῶς μηχανοποιός ἐστι, μὴ ὅτι κοσμεῖν ἔχει λόγῳ τὴν τέχνην, ἀλλ' οὐδὲ τὰς τῆς τέχνης παρέχειν ἕως ἂν μὴ νικήσωσιν οἱ ῥήτορες· εἰ δὲ μέλλει καταχῶσειν τοῖς λόγοις, τίς ἢ τούτων προεστηκυῖα δύναμις; οὐκοῦν ὅτε καὶ μηχανοποιῷ ῥητορικὴ χρήσιμον, εἴ γέ τι μέλλει περὶ τῆς τέχνης ἔξιν εἰπεῖν, πῶς οὐ πανταχῇ ῥητορικὴ χρήσιμον; ἦττον μὲν οὖν ἴσως τούτων ἄτοπα, ἀκόλουθα δὲ ὅμως ποιεῖ καὶ παιδοτρίβας ἱατρῶν ἐντιμότερους ἄγων. εἰ μὲν γὰρ οὐ ταύτην λέγεις γυμναστικὴν, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν ὁπωσοῦν τὸ σῶμα κινουῖσαν, πάντες ἄνθρωποι μετέχουσι γυμναστικῆς· πάντες γὰρ ὁπωσοῦν κινουῦνται. καίτοι θαυμάσαιμ' ἂν εἰ πάντας ἀμείνους εἶναι συγχωρητέον τῶν ἱατρῶν καὶ τεχνικωτέρους χρῆσθαι σώματι. εἰ δὲ ἦς οἱ παιδοτρίβας προεστᾶσι περὶ ταύτης λέγει, πῶς γὰρ ἔνι ταύτην εἰς ταυτὸν ἄγειν ἱατρικῇ; πᾶσι γὰρ ὑπάρχει ἰδεῖν τοῦθ' ὅτι χωρὶς μὲν παιδοτριβῶν πολλὰ γένη τῶν ἀνθρώπων ἄγεται καὶ σώζεται, ἱατρικὴν δ' εἶναι καὶ μὴ πᾶσι τὸ πᾶν ὥς εἰπεῖν διαφέρει. ^[25]

94 ἀλλ' ἵνα μὴ λόγος ἡμῖν λόγον ἐκδέξηται, ἀγαπητὸν ὃν εἰ καὶ τοῖς ἐπικαίροις ἐξαρκέσαιμεν, ἐῷ τὸ νῦν εἶναι τὴν ὑπὲρ τούτου διαφορὰν. καὶ ἢ τοῦ νεῖν ἐπιστήμη, φησὶν, ἐκ θανάτου σώζει. ὥστε τί οὐ καὶ ταύτην σεμνύνομεν; ὅτι, ὦ βέλτιστε—οὐδὲν γὰρ οὐδ' ἡμεῖς ὑποστελούμεθα

αἰσχύνῃ τὸ περὶ τῶν φανερῶν λέγειν—ὁ μὲν κάλλιστα νεῖν εἰδὼς αὐτὸς ἀρκούντως ἔχει σωθεῖς. ἕτερον δ' οὐδεὶς πώποτε ἐπινέοντα ἔσωσεν αὐτῷ, ὅτι μὴ ὁ δελφὶς λέγεται τὸν Μηθυμναῖον Ἀρίονα. ὁ δὲ ῥήτωρ οὐχ αὐτὸν μόνον οὐδὲ ἄλλον ἓνα συσσωζειν, ἀλλὰ καὶ φίλους καὶ πόλιν καὶ συμμάχους δυνήσεσθαι μεμελέτηκε. καὶ ὅστις μὲν ἄριστος κολυμβητῆς, τριῶν καὶ τεττάρων πλέθρων οὐκ ἐπινεῖ περαιτέρω, πλὴν εἰ Σκύλλαν εἴποις· οὐδὲ ὅταν ἐκβῇ τῆς θαλάττης ἢ τῆς λίμνης ἢ τοῦ ποταμοῦ, χρησίμον οὐδὲν τὸ νεῖν αὐτῷ· τῷ δὲ ῥήτορι καὶ λίμνας καὶ πελάγη καὶ ποταμούς ἐπελθεῖν δυνατὸν τῇ τέχνῃ· καὶ μένων οἴκοι καὶ πλέων καὶ καθεζόμενος καὶ βαδίζων ὁ αὐτός ἐστιν. ἄρ' ἴσα πρὸς ἴσα ἀμειβόμεθα; καὶ οὕτω τὸ κυριώτατον εἴρηκα, ἀλλὰ νῦν προσαποκρινοῦμαι, ὅτι, ὦ θαυμάσιε, νεῖν μὲν καὶ σύες καὶ αἱ κύνες αἱ φαυλόταται πάντων ἐπίστανται, καὶ πολὺ γε ἱκανώτερον ἀνθρώπου, καὶ τὰς γε ἐλάφους φασὶν ἐπινεῖν ἐπὶ πλεῖστον τῆς θαλάττης ἔχομενας ἀλλήλων, πρώτην καὶ τελευταίαν ἀεὶ γιγνομένην τὴν αὐτὴν ἐκ διαδοχῆς. τὴν δὲ τοῦ λόγου φύσιν καὶ δυνάμιν οὐ λαγωαῖς καὶ πιθήκοις οὐδὲ ἐλάφοις ἐνέθηκεν ὁ πάντα δημιουργήσας θεός, οἶμαι δὲ οὐδὲ τοῖς λέουσιν οὐδὲ τῶν ἄλλων ζώων οὐδέσιν, οὐθ' ὅσα ἐν θαλάττῃ οὐθ' ὅσα κατ' ἡπείρον οὐθ' ὅσα ὑπερπέταται, ἀλλ' ἐν δυοῖν γένεσι μόνοις τοῦτο ἴδρυται, προτέρῳ μὲν καὶ τελεωτάτῳ τῷ πάντων ἀρίστῳ, δευτέρῳ δὲ τῷ πάντων τῶν λοιπῶν ἀρίστῳ, δι' ἐν τούτῳ ὁ ῥητορικὴ παραλαβοῦσα ἄγει καὶ κοσμεῖ τὸν ἔχοντά τε καὶ τοὺς χρωμένους αὖξουσα τὸ προσῆκον αὖξεσθαι κατὰ τὴν φύσιν ἀνθρώπων. ^[30]

95 καίτοι εἰ τοσαῦτα Πλάτων ἐπέδειξεν ὑπὲρ τοῦ κολακεῖαν εἶναι ῥητορικὴν, ὅσα νῦν ἡμεῖς ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἐναντίου δείκνυμεν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἄμεινον ἐπιστώσατο τὸν λόγον. εἰ δὲ οἷεται παραδειγμάτων φαυλότητι καταισχύνειν αὐτῆς τὴν ἀξίαν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ἔτι τὰπὶ τούτοις ῥητὰ δύναται δ' ἂν τις τὸ τοῦ Ὀμήρου σώζων ἔπος πρὸς ἔπος τὸ ὅμοιον ἀνταποδιδούς ὑπολαμβάνειν, τί δαί; οὐχὶ καὶ αἱ τιτθαὶ τοῖς παιδαρίοις ταῦτα λέγουσι καὶ οἱ γραμματισταὶ καὶ οἱ παιδαγωγοί; ὑπερεμπίπλασθαί σε οὐ χρή καὶ βαδίζειν ἐν ταῖς ὁδοῖς ὅτι χρή κοσμίως καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ὑπανίστασθαι καὶ τοὺς γονέας φιλεῖν καὶ μὴ θορυβεῖν μηδὲ κυβεύειν μηδ' ἴσχειν, εἰ βούλει, τὴν πόδ' ἐπαλλάξ· ἀλλ' ὅμως οὐ διὰ ταῦτα μέγα φρονοῦσιν αἱ τιτθαὶ οὐδὲ ἀξιούσι πρὸ τῶν φιλοσόφων εἶναι. ὥστε ἦν ἂν πλείστου θῆς ἀξία δυοῖν ἴσως ἢ τριῶν μνῶν. οἱ δὲ παιδαγωγοὶ καὶ ὑποβαρβαρίζοντες ταῦτα νουθετοῦσιν οἱ πολλοὶ καὶ φέρουσιν ἐνίοτε ἀντὶ παιδαγωγῶν θυρωροὶ γιγνόμενοι τοῖς αὐτῶν δεσπόταις, ὁπότεν καταλύσωσι τὴν τέχνην· καὶ οὐ μὰ Δία οὐκ εἰ τῶν ῥητόρων ἔλαττον ἔξουσι δυσκολαίνουσιν, οὐδὲ γε ἐκεῖνο λέγουσι, τί δή ποτε αὐτοὶ μὲν ὁσημέραι βοῶντες καὶ κονδυλίζοντές γε ἐνίοτε καὶ οὐχ ὅσον ἀφοσιώσασθαι νουθετοῦντες οὐκ ἀνεσπάκασιν τὰς ὁφρῦς, οὐδὲ εἰς τὴν προεδρίαν ὠθίζονται, οὐδὲ τὴν τὰ μέγιστα τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων ἐπίστασθαι δόξαν οὐδέπω καὶ νῦν εἰλήφασιν· οἱ δὲ φιλόσοφοι σεμνύνονται καὶ γαυριῶσι καὶ πρωτείων ἀντιποιοῦνται καὶ μεγάλους αὐτοὺς ἄγουσι καὶ ταῦτα λέγοντες ἐν αὐτοῖς, καὶ οὔτε τοῖς ῥήτορσιν ὑπείκουσιν οὔτε τοῖς παιδαγωγοῖς ἴσον οἶονται δεῖν φρονεῖν. ἀλλ' οὔτε ταῦτα ἔχει λόγον ὑγιᾶ κάκεῖνα τούτοις ἔοικεν. ^[30]

96 ἔγραφον δ' ἂν καὶ τὴν τέχνην, εἰ μὴ μεираκιῶδες, οὐ μὴν ἀλλ' ἐν γε τοῖς ἄνω λόγοις ἐπειρώμην δεικνύειν ὅτι ῥητορικὴ διὰ πάντων τῶν τῆς ἀρετῆς μορίων διήκει, φρονήσει μὲν εὐρεθεῖσα, εὐρεθεῖσα δὲ ὑπὲρ δικαιοσύνης, σωφροσύνης δὲ καὶ ἀνδρείας φυλαττομένη. τοῦτο δὲ καὶ κατὰ τούτους τοὺς λόγους αὐτῆς ἰδεῖν ἔστιν. ἔστι μὲν γὰρ δή που ῥητορεῦεν τὸ τὰ δέοντα ἐξευρεῖν καὶ τάξαι καὶ τὰ πρέποντα ἀποδοῦναι μετὰ κόσμου καὶ δυνάμεως. φαίνεται δὲ ἡ μὲν εὐρεσις κατὰ τὴν φρόνησιν ἔχουσα, εἴπερ ἀμήχανον φρονήσεως ἀπολειπόμενον τῶν χρησίμων εὐρεῖν ὀτιοῦν, ἡ δὲ σωφροσύνη κατὰ τὴν διαχείρισιν οὐσα καὶ τὴν τῶν ἡγουμένων τε καὶ εἰκότων συμφωνίαν· ἀντὶ δὲ αὗτῆς δικαιοσύνης τὸ πρέπον τίθει. τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁποῖα ἄττα καὶ ὁπόσα ἐκάστῳ προσήκει τῷ πράγματι σῶσαι. ἀλλὰ μὴν ἀνδρείας ἐκ τοῦ εὐθέος οὐδὲν οὕτω μετέχειν ὥς ὁ λόγος βούλεται. τὸ γὰρ ταπεινὸν καὶ ἀγεννὲς οὐδὲν οὕτως ὥς ὁ λόγος ἐξορίζει καὶ

ὑπερφρονεῖ. εἶεν. ἐχόντων δὴ τούτων οὕτως τίνος ὦν εἶπον λαβόμενον κακίζειν ἔνεστι τὴν ῥητορικὴν; ἢ τίς ἄμεινον καὶ καθαρώτερον ἐκ τῶν εἰκότων ἀνθρώπῳ προσφέροιτ' ἂν ἢ ὅστις δύναιτο ὁποίους χρή καὶ ὁπόσους καὶ πρὸς ὁποίους καὶ οὐστυνας δεῖ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, ἢ πῶς ἔξω τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἔνεστιν ἢ πολλοῖς ἢ ὀλίγοις ὀρθῶς διαλεχθῆναι; ἢ πῶς ἀδελφῷ προσομιλεῖν, νεωτέρῳ ἢ πρεσβυτέρῳ λέγω, ἢ πῶς γονεῦσιν, ἢ πῶς ἐταίροις, ἢ πῶς εἰδόσιν, ἢ πῶς ἀγνοοῦσιν, ἢ πολέμοις, ἢ συμμάχοις, ἢ τρυφῶσιν, ἢ δεομένοις, ἢ μυρία ἂν τις ἕτερα ἐπιδιαιροῖ; ὁ γὰρ τὸ πρέπον τῶν λόγων ἐξητακῶς πανταχοῦ καὶ τὸν καιρὸν εἰδῶς καὶ δυνάμενος ταῦθ' ὥσπερ οἶδε καὶ περαίνειν, οὗτός ἐστιν ὁ μόνος πᾶσιν οἷς εἶπον χρῆσθαι δυνάμενος, οὗτος ὁ νουθετῶν ἀνύτειν, οὗτος ὁ κατηγορῶν πιστεῦεσθαι, οὗτος ὁ πανταχοῦ κρείττων τοῦ κατὰ ταῦτα ἀπολειπομένου. καὶ μὴν ὅ γε εἰδῶς τί δεῖ λέγειν οἶδε τί δεῖ σιωπῆσαι καὶ πότ' ἄμεινον εἰπεῖν καὶ πότ' ἔἶσαι, ὥσπερ καὶ ὅστις οἶδε πότε πλεῖν καιρὸς, οὐκ ἀγνοεῖ καὶ πόθ' ὀρμεῖν· ὅστις δὲ λόγου καὶ σιωπῆς καιρὸν ἐπίσταται, κατ' οὐδέτερον τούτων ἀμαρτήσεται.

[30]

- 97 ὁ δὲ μήτε λέγων μήτε σιωπῶν οὐδέποτε ἐκ τῶν εἰκότων κατὰ γοῦν τὴν τέχνην. οὐκ ἄρα τοῦ φιλοσόφου μᾶλλον ἢ τοῦ ῥήτορος εἰδέναι πότε χρή σιωπᾶν. καὶ μὴν ὅστις γε ἂ προσήκει λέγειν οἶδεν οἶδεν ἂ πράττειν προσήκει. οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὅστις ἂ προσήκει πράττειν εἰπεῖν εἰδῶς ἂ προσήκει πράττειν ἀγνοεῖ, οὐδὲ ὅστις ἀγνοῶν ἂ προσήκει πράττειν εἰπεῖν ἔχει. καὶ μὴν ὅ γε εἰδῶς ἐτέρῳ τί πρακτέον οἶδε καὶ τί αὐτῷ δὴ που, ὥσπερ γε καὶ ὅστις διψῶντα ἕτερον παύειν ἑαυτὸν οὐκ ἀγνοεῖ. ὁ αὐτὸς ἄρα ἐκ τοῦ λόγου φαίνεται λέγειν τε ἂ δεῖ καὶ πράττειν δυνάμενος καὶ ὁ αὐτὸς περὶ ἀμφοτέρων κατὰ τὸ εἶκος ἀμαρτῶν. Ταῦτ' ἄρα καὶ οἱ παλαιοὶ συνῆπτον τὰς δυνάμεις καὶ οὐ διέκρινον. ἀλλ' Ὅμηρος μὲν ἔφη τὸν Φοῖνικα ὑπὸ τοῦ Πηλέως πεμφθῆναι τῷ Ἀχιλλεῖ μύθων τε ῥητῆρ' ἔμειναι πρηκτερά τε ἔργων, ὡς τὸν αὐτὸν εἰδότα ἅ τε δεῖ λέγειν καὶ ἅ πράττειν ἄμεινον. καὶ πρό γε τούτου πρότερον αὐτὸς συνῆψεν εἰπὼν οὕτω εἰδόθ' ὁμοίου πολέμοιο, οὐδ' ἀγορέων, ἵνα τ' ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέθουσιν, τὸ μὲν πρακτικὸν ἐξ ἑνὸς εἵδους τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον ἐμφανίζων, τὸ δ' αὖ λογικὸν ἐκ τοῦ κατὰ τὰς ἀγοράς, μνησθεὶς δὲ ὅμως ἀμφοτέρων τὸ „ἵνα τ' ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέθουσι“ ταῖς ἀγοραῖς προσέθηκεν, οὐ τῷ πολέμῳ, ὡς ἀμείνω τὸν ῥήτορα ὄντα ὅταν λέγῃ περὶ τῶν πρακτέων, ἢ ὅταν αὐτὸς πράττῃ τὴν πρᾶξιν. εἰκότως. ὅσῳ γὰρ βέλτιον ἄρχειν ἢ διακονεῖν, τοσούτῳ λέγειν τὰ δέοντα βέλτιον ἢ πράττειν. ὁ μὲν γὰρ οἶμαι πολλοῖς σύμβουλος γίγνεται, ὁ δὲ ἀνθ' ἑνὸς ἄλλου τινὸς γίγνεται. ὥσπερ οὖν τοὺς ἀρχιτέκτονας τῶν τεκτόνων ἀνάγκη προέχειν, ὄντας ὅμως περὶ ταῦτα ἂ τῆς τῶν τεκτόνων ἐστὶν ἐμπειρίας, οὕτω τοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ τοῖς λόγοις προέχοντας τῶν τούτοις ὑπηρετούντων βελτίους ὁ ποιητὴς ἔθηκε καὶ προσεῖπεν ἀριπρεπεῖς, μάλα ὀρθῶς προσειπὼν.

[30]

- 98 ὁ μὲν γὰρ ἐν πολλοῖς πράττων οὐκ ἔκδηλος γίγνεται· πολλοὶ γὰρ οἱ μετέχοντες· ὁ δὲ εἰς τὸ μέσον λέγων ἅπαντας ἐφέλκεται καὶ πάντες εἰς αὐτὸν ὀρώσιν· ὁ δ' ἀσφαλέως ἀγορεύει, αἰδοῖ μελιχίῃ, μετὰ δὲ πρέπει ἀγρομένοισιν. εἰς γὰρ ἕτερα αὖ παραπλήσια σχεδὸν αὐτομάτως ἔκει φέρων ὁ λόγος· ἐν οἷς Ὅμηρος σαφῶς μαρτυρεῖ ὅτι οὐ κολακεύων ὁ ῥήτωρ λέγει οὐδὲ ὑποπεπτωκῶς, οὐδὲ τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα θαυμάζων, οὐδὲ ἐπίκαιρον ἡδονὴν διώκων, ἄλλος ἄλλοθι γιγνόμενος, ὥσπερ οἱ ὀψοποιοὶ χάριν ἡδονῆς ἐτέρου, οὐδὲ σχηματιζόμενος ὡς δοῦλος τῶν αἰεὶ δυναμένων, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἀγορεύει, φησί. τὸ δὲ ἀσφαλῶς ἔστιν ἀπταιστως. ἀμήχανον δὲ ἀπταιστως λέγειν ὅστις μὴ ὑγιῶς λέγει. αἴτιον δὲ τούτου φησὶν ὅτι αἰδοῖ μελιχίῃ, οὐ τὸ ἀναιδέστατον ἦθος τὸ τοῦ κόλακος λαμβάνων ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἀναματτόμενος, ἀλλ' αἰδούμενος. τοῦ γὰρ τοιούτου καὶ τοὺς λόγους ἀνάγκη κοσμίους εἶναι, κόσμον δὲ καὶ τάξιν ἔχοντα κρατεῖν. Ἡσίοδος δ' αὖ φησι καὶ τοὺς βασιλέας θεῖα μοῖρα καὶ δόσει γίγνεσθαι λόγων μετόχους, λέγων ὅτι ἡ Καλλιόπη καὶ βασιλεῦσιν ἅμ' αἰδοίοισιν ὀπηδεῖ. ὄντινα τιμήσουσι Διὸς

κοῦραι μεγάλοιο, γιγνομενόν τ' ἐσίδωσι διοτρεφέν βασιλῆων, τῷ μὲν ἐπὶ γλώσση γλυκερὴν χεῖουσιν αἰοιδῆν, τοῦ δ' ἔπε' ἐκ στόματος ρεῖ μείλιχα· οἱ δέ τε λαοὶ πάντες ἐς αὐτὸν ὁρῶσι διακρίνοντα θέμιστας ἰθείησι δίκησιν· ὁ δ' ἀτρεκέως ἀγορεύων αἰψά τε καὶ μέγα νεῖκος ἐπισταμένως κατέπαυσε· σχεδὸν οὐ μόνον κατὰ ταῦτά, ἀλλὰ καὶ ταῦτά ἄντικρυς Ὀμήρῳ λέγων, μᾶλλον δὲ πολὺ κυριώτερον καὶ λαμπρότερον οὗτος τῇ ῥητορικῇ συναγορεύων, ὅπῳ οὐ μόνον πράττειν τὰ δέοντα τὸν αὐτὸν ὄνπερ λέγειν τὰ δέοντα τίθησιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρίστους τῶν βασιλέων ῥητορικῆς φησι μετουσίᾳ γίγνεσθαι τοιούτους. ^[35]

99 καὶ προστίθῃσι Τοῦνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὔνεκα λαοῖς βλαπτομένοις ἀγορῇφι μετὰτροπα ἔργα τελεῦσι, ῥηιδίως μαλακοῖσι παραιφάμενοι ἐπέεσσι· δὴ ἐν τούτοις μαρτυρῶν, ὅτι τε ἡ ῥητορικὴ συνέεδρος τῆς βασιλικῆς καὶ ὅτι περὶ τὸν αὐτὸν ἐστὶ τό τε τοῦ ἐχέφρονος πρόσρημα καὶ τὸ λέγειν καλῶς. ὁ γὰρ ἐν μὲν τοῖς ἄνω ποιήσας ὡς ἄρα ἡ Καλλιόπη τοῖς αἰδεσιμωτάτοις τῶν βασιλέων ἔπεται καὶ ποιεῖ δύνασθαι λέγειν, ἐνταῦθα δὲ προσθεῖς „Τοῦνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες,“ ὥστε διαιρεῖν τὰ τοῦ δήμου διάφορα, δεικνύει ἐν ἧ μοίρᾳ πρόσθεν ἔθηκε τοὺς λόγους, ἐν ταύτῃ τὴν σωφροσύνην, καὶ πάλιν αὐθις ὡς οὐχ ὑπ' ἀνοίας τοὺς ῥήτορας ὄντας καὶ ἐχέφρονες, ῥητορικῆς μὲν ἀρχὴν φρόνησιν καὶ σωφροσύνην τιθεῖς, ταύτας δ' αὖ συνάψας πρὸς ἀλλήλας, τὴν τε βασιλικὴν καὶ δικαστικὴν, ὀρθῶς ἀγορεύων Ἡσίοδος καὶ τὰς Μούσας ἀμειβόμενος δικαίως, παρ' ὧν καὶ τὸ δύνασθαι περὶ τούτων λέγειν παρεληφῶς ἦν. οὐκοῦν οἱ μὲν ἐχέφρονες περὶ τούτων λέγουσι τὰ δέοντα, οἱ δὲ βασιλεῖς λέγειν εἰδότες εἰσὶν ἐχέφρονες, οὐ μόνον ἴν' αὐτοὶ τὰ δέοντα πράττωσιν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἑτέρους παρασκευάζωσιν. ἔστιν ἄρα ῥητορικῆς ἔργον καὶ φρονεῖν ὀρθῶς καὶ μὴ μόνον αὐτὸν ἃ δεῖ πράττοντα, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πείθοντα ἃ δεῖ πράττειν παρέχεσθαι, καὶ ὅλως εἶναι βασιλικόν. οὐκ ἀποστατεῖ δὲ οὐδὲ ἡ παροιμία τούτων ἡ λέγουσα οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν λόγον· καὶ πάλιν τὸ ἕτερον ὡσαύτως. οὕτω καὶ τοῖς παρ' ἡμῶν λόγοις, μᾶλλον δὲ οἷς αὐτὸς ὑποτίθῃσιν ὁ λόγος, καὶ τῇ παρὰ τῶν πραγμάτων μαρτυρίᾳ καὶ τῇ παρὰ τῶν ἐντιμοτάτων ποιητῶν καὶ τῇ τῶν παροιμιῶν πίστει παρ' ἡμῖν τάληθές ἐστιν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ μῦθον λέγειν, δέδοικα μὲν ἐγὼ μὴ καὶ ταῖς γραυσὶν ἡμᾶς ἐξούλης ὀφλεῖν ἐπισκώπτων φῆ τις ἀνὴρ κωμικός. ἐρῶ δὲ οὐ μῦθον ἄλλως αὐτὸν εἰς αὐτὸν τελευτῶντα, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ παρὰ τῶν πραγμάτων προσέσται πίστις, ἵν' ὡς ἀληθῶς καὶ τὴν τοῦ Ἀμφίονος ῥῆσιν ἀνταποδῶ καὶ τὸν Ζῆθον ἀναμνησθῶμεν εἰπεῖν, εἰ μὴ κατὰ τὸν Εὐριπίδην εἷς ἀμφοτέρους ποιήσει τοὺς λόγους, ἀλλὰ κατ' αὐτοὺς ἐκείνους διελῶμεθα. ^[35]

100 νεωστὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων γεγονότων καὶ τῶν ἄλλων ζώων θόρυβος πολὺς ἦν κατὰ τὴν γῆν καὶ ταραχή. οὔτε γὰρ αὐτοὶ σφισιν εἶχον ὅ τι χρήσονται, οὐδὲ γὰρ ἦν οὐδὲν τὸ συνάγον, ἀλλ' οἱ μείζους τοὺς ἐλάττους ἦγον, οὔτε τοῖς ἄλλοις ζώοις εἶχον ἀνταρκεῖν· πᾶσι γὰρ πάντων ἀπελείποντο ἄλλοτε ἄλλων, τάχει μὲν τῶν πτηνῶν ἀπάντων—ὅπερ οὖν Ὀμηρὸς ἔφη τοὺς Πυγμαίους πᾶσχειν ὑπὸ τῶν γεράνων, πᾶσι τοῖς τότε ὑπὸ πάντων συνέβαινε τῶν ἀλκίμων ὀρνίθων—κατ' ἰσχύν δ' αὖ πόρρω καὶ τῶν λεόντων καὶ τῶν κάπρων καὶ πολλῶν ἄλλων ἦσαν· ὥστ' ἀπώλλυντο σιγῇ. καὶ μὴν τῇ γε κατασκευῇ τοῦ σώματος οὐ μόνον τῶν προβάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν κοχλιῶν ἀπελείποντο, οὐδεὶς αὐτῶν ὑπάρχων αὐτάρκης. φθειρομένου δὲ οὕτω τοῦ γένους καὶ κατὰ μικρὸν ὑπορρέοντος κατιδὼν ὁ Προμηθεὺς αἰεί πως ὦν φιλόανθρωπος ἀνέρχεται πρεσβευτὴς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, οὐχ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων πεμφθεὶς, οὐδὲ γὰρ πρέσβεις πέμπειν ἦν πῶς τότε εἰδέναι, ἀλλ' αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ. ὁ δὲ Ζεὺς τοῦ τε Προμηθέως ἀγασθεὶς δίκαια λέγοντος καὶ ἅμα καθ' ἑαυτὸν εἰληφῶς λογισμὸν τοῦ πράγματος, τῶν αὐτοῦ παίδων Ἑρμῆν κελεύει ῥητορικὴν ἔχοντα ἐλθεῖν εἰς ἀνθρώπους. ὁ μὲν οὖν Προμηθεὺς καθ' ἕκαστον ἅπασι τάς τε αἰσθήσεις καὶ τᾶλλα μέλη τοῦ σώματος ἦν συμπεπλακῶς πρότερον, τὸν δὲ Ἑρμῆν οὐχ οὕτως ἐκέλευσεν ὥσπερ θεωρικοῦ διάδοσιν διελεῖν, ἵνα πάντες ῥητορικῆς

ἐφεξῆς μετέχοιεν, ὥσπερ ὀφθαλμῶν καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν, ἀλλ' ἐπιλεξάμενον τοὺς ἀρίστους, καὶ γενναιοτάτους καὶ τὰς φύσεις ἐρρωμενεστάτους, τούτοις ἐγχειρίσαι τὸ δῶρον, ἵν' ὁμοῦ σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους σώζειν ἔχοιεν. ^[30]

101 ἀφικομένης δὲ ῥητορικῆς εἰς ἀνθρώπους οὕτως ἐκ θεῶν ἡδυνήθησαν μὲν οἱ ἄνθρωποι τὴν μετὰ τῶν θηρίων δίαιταν χαλεπὴν ἐκφυγεῖν, ἐπαύσαντο δὲ ἐχθροὶ πάντες ὄντες ἀλλήλοις ἐν κύκλῳ, κοινωνίας δ' εὖρον ἀρχήν. καταβάντες δὲ ἐκ τῶν ὀρῶν ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης ἐπλησίασαν, τό γε πρῶτον ὕπαιθροι, μετὰ δὲ τοῦτο ἤδη λόγου νικήσαντος πόλιν τε κατεσκευάσαντο καὶ διεκρίθησαν οὐχ ὥσπερ πρότερον ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' εἰς τε συντάξεις κοινωνιῶν καὶ τοὺς πόλεων ἡγεμόνας νόμους ἔθεντο καὶ ἄρχοντας καὶ πολιτεῖαν ἐνόμισαν, καὶ θεοὶς χαριστήρια ἀνήγαγον, πρῶτας ἀπαρχὰς ποιησάμενοι τὰς ἀπὸ τῶν λόγων, αἷς ἔτι καὶ νῦν χαίρειν μάλιστα τοὺς θεοὺς λόγος αἰρεῖ, ὅτι καὶ γνωρίσαι πρῶτον αὐτοῖς τοὺς θεοὺς ὑπῆρξεν ἐντεῦθεν. οὕτως ἄνθρωπος ἦρθη μέγας ἐξ ἀσθενοῦς καὶ σαθοῦ τοῦ κατ' ἀρχὰς, καὶ πρόσθεν καταφρονούμενος ὡς οὐδὲν πρᾶγμα κύριός ἐστιν ἐξ ἐκείνου τοῖς ἐν τῇ γῇ, τοῦτο ὅτι βούλεται χρῆσθαι, πρόβλημα ποιησάμενος ἀντ' ἄλλου φυλακτηρίου τὸν λόγον. καὶ ὁ μὲν μῦθος ἡμῖν ταύτην ἐχέτω τὴν τελευτήν, οἶμαι κεφαλὴν οὐδὲν ἄτιμον εἰληφώς. ὅτι δ' οὐκ ἄλλως μῦθος ταῦτα οὐδ' ὄναρ, ἀλλ' ὕπαρ, καὶ ὁ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐστὶ λόγος δηλὸν ἐξ αὐτῶν. οὐκοῦν οὐ μόνον ἐξ ἀρχῆς ῥητορικῆς δύναμις διώρισε ταῦτα καὶ κατέστησεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκ πλείστου τῶν πόλεων οἰκουμένας ἔτι καὶ νῦν ῥητορικὴ συνέχει τε καὶ κοσμεῖ, πρὸς τοὺς παρόντας ἀεὶ κόσμους ζητοῦσα τὸ πρόσφορον. ὥσπερ γὰρ ἔφην ἀρτίως, ἡ μὲν νομοθετικὴ θεῖσα τοὺς νόμους εὐθὺς ἀπήλλακται, καὶ ἡ δικαστικὴ μετὰ τὴν ψῆφον οὐδὲν πολυπραγμονεῖ, ἡ δὲ ὥσπερ τις ἄγρυπνος φρουρὸς οὐ καταλύει τὴν φυλακὴν, ἀλλ' ἐκείναις τε συνῆν ἐξ ἀρχῆς ἡγουμένη τε καὶ προδιδάσκουσα καὶ καθ' αὐτὴν αὐθις ἕκαστα ἐπέρχεται, εἰσηγουμένη, πρεσβεύουσα, ἀεὶ τὸ παρὸν συντιθεμένη· καὶ οὐδ' ἂν πάντα τὰ δικηήματα καὶ ἀμαρτήματα ἐξ ἀνθρώπων ἀπέλθῃ, οὐδὲν μᾶλλον ἐστὶν ἄχρηστον, ὥσπερ νόμων οὐδὲ δικαστῶν οὐδὲν ἂν που δέοι τούτου συμβάντος· ἀλλὰ ἕως ἂν ἢ τὸ χρῆσθαι καὶ καθ' αὐτοὺς ἀλλήλοις καὶ τοῖς ἄλλοις, τὰ ἔργα τῇ ῥητορικῇ σώζεται. ^[5]

102 οὐ μόνον δὲ τῶν ἄλλων ζώων τῇ τοῦ λόγου φύσει προέχοντες τοσοῦτον ἐσμέν πρότεροι, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων ζώων οὐδὲ τῶν ὁμοφύλων τοσοῦτον διαφέρει παρ' οὐδὲν τῶν ἰδίων ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπου παρὰ τὸν λόγον. οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐν ἀνθρώποις αἶ γε ἄλλαι δυνάμεις τοσοῦτον παραλλάττουσιν ἢ διαρκοῦσιν. ὁ μὲν γὰρ χρήμασι νικῶν ἓνα καὶ δύο ἴσως νικᾷ, τριῶν δὲ ὁμοῦ καὶ τεττάρων ἀναμιζάντων τὰς οὐσίας οὐκ ἂν εἴη πλουσιώτερος· εἰ δὲ καὶ τεττάρων, ἀλλ' οὐ δις τοσοῦτων· εἰ δέ τοι καὶ πολλαπλασίων, ἀλλ' οὐ πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει· εἰ δὲ καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐ δὴ που καὶ τῶν ἀστυγειτόνων· εἰ δὲ κάκείνων, ἀλλ' οὐκ ἄμφοϊν γε ὁμοῦ, πολὺ δὲ οἶμαι καὶ μᾶλλον οὐ τῶν κατὰ πᾶσάν γε ὁμοῦ τὴν Ἑλλάδα, παντάπασιν δὲ ἀμήχανον τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν ἡπειρον. ὁ δὲ δὴ λόγῳ νικῶν ὁμοίως καθ' ἕκαστον καὶ πάντων ἀθροισθέντων ἐστὶν ἔμπροσθεν, καὶ ὅσον κρατεῖ, μένει διηνεκὲς αὐτῷ, καὶ οὐκ ἀπόλλυσιν. οὐ γὰρ δὴ συνεισενεγκεῖν γε ἔστιν ὥσπερ χρήματα, οὐδὲ ἐράνῳ τὸ ἔλλειμμα ἀναπληρῶσαι. καὶ ὁ μὲν γε κατ' ἰσχὺν προφέρων εἰ καὶ ἐνὸς εἴη κρείττων, ὑπὸ δυοῖν γ' ἂν αὐτὸν κατείργεσθαι φησι καὶ Ἀρχίλοχος καὶ ἡ παροιμία. εἰ δ' οὖν καὶ ἀμφοτέρων ὑπερέχοι, ῥάδιον εὐρεῖν ὅποσοι κρείττους περιφανῶς γένοιτο. „Συμφορτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν“ ἔφη Ὅμηρος, τὴν κατ' ἰσχὺν ὀνομάζων. ἀλλ' οὐχὶ λόγους γ' ἂν ἀμείνους σύμπαντες παράσχοιντο ἐνὸς τοῦ καθ' ἕκαστον ὑπερφέροντος, οὐδὲ συμφορτῇ ἀρετῇ τοῦτο κρίνεται, ἀλλ' εἰς καὶ πολλοὶ τὸ ἴσον δύνανται, τὸ ἐπιβάλλον τῆς ἡττης σώζων ἕκαστος ὥσπερ ἐν κάλλει. ^[30]

103 ἕως γὰρ ἂν μὴ παρ' αὐτοῦ τὸ κρεῖττον παρέλθῃ, ἢ γε κοινωνία καὶ τὸ πλῆθος οὐδενὸς ἄξιον, οὐδ' ἂν τὴν Δαρείου στρατιὰν ἄγῃς. ὧ καὶ μεγίστῳ δέικνυται ὅση τις ἡ τῷ λόγῳ πρὸς τὸ καλὸν

συγγένεια, καὶ ὅτι τοῦτ' ἐν ψυχῇ λόγοι, ὅπερ κάλλος ἐν σώματι. καίτοι καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν ὅτι κάλλος μὲν χρόνος ἐξελέγχει ῥαδίως, ἀμέλει καὶ τὸ τῆς ὥρας ὄνομα αὐτῷ συγκεκλήρωται· οἱ δὲ λόγοι τῷ χρόνῳ συμπροβαίνουν, καὶ τοὺς γε βελτίστους αὐτῶν οὐδὲν οὕτως ὥς χρόνος δείκνυσιν, ὥσπερ τὸν δίκαιον ἄνδρα ἔφη Σοφοκλῆς μόνῳ τῷ χρόνῳ φαίνεσθαι· τὸ τῆς προσθήκης ἀφαιρῶ, ὅτι οὐ μόνον τῷ χρόνῳ οἱ γε δὴ λόγοι, ἀλλὰ καὶ παραχρῆμα ἄπτεσθαι πεφύκασιν, καὶ μόνων τούτων τὴν ὥραν ἀθάνατον εἶναι συμβέβηκε. καὶ ὁ μὲν χρήματα κεκτημένος οὐκ ἂν εὖ ποιεῖν οἴηται δεῖν, ἀφαιρῶν ὧν ἔχει ποιεῖ, ὥστ' ἐλάττω τὰ λοιπὰ καθίστησι τοῖς προειμένους· εἰ δὲ δὴ καὶ συνεχῶς ἐμμεῖναι τῇ τοιαύτῳ φιλονεικίᾳ, ταχὺ δὴ που τοῦ ταῦτα ἐπικουρήσοντος αὐτῷ προσδεῖσεται· ἡ δὲ τῶν λόγων κτήσις καὶ δύναμις παρὰ τὴν χρῆσιν οὐκ ἀναλίσκεται, ἀλλ' εἰ οἷόν τε εἰπεῖν, καὶ μάλιστα τούτῳ αὖξεσθαι πέφυκε. τὸ δὲ αἴτιον ὅτι χρήματα μὲν κάτωθεν λαμβάνομεν ἐκ τῶν μετάλλων καὶ λιθοτομιῶν καὶ παρὰ σκυθρωπῶν τῶν ἔργων, λόγοι δὲ ἡμῖν παρὰ τῶν οὐδὲν ἀπολλύντων δι' ὧν ἡμᾶς εὖ ποιοῦσιν ἤκουσι. τῆς οὖν θείας φύσεως εἰκότως μετέχουσι μόνοι. καὶ μὴν νόσους μὲν εἴ τις ἐξ ἀνθρώπων ἀνέλοι τῷ λόγῳ, μὴδὲν δεῖν ἱατρικῆς ἔστ' εἰπεῖν, ὥσπερ μὴδὲν δεῖν κυβερνήτου μὴ πλέοντι· ῥητορικῇ δὲ οὐ μόνον εἰ καὶ πάντα τὰ τῶν ἰδιωτῶν ἀμαρτήματα, ἀλλ' εἰ καὶ πόλεμοι πάντες ἐξ ἀνθρώπων ἀπέλθοιεν, οὐκ ἄπορα τὰ πράγματα, οὐδὲ πέπτωκεν αὐτῆς ἡ δύναμις ὥσπερ ῥίζης ὑφαιρεθείσης. ^[30]

104 ἔτι γὰρ μᾶλλον αἱ πανηγύρεις καὶ τὰ τῆς εἰρήνης χαρίεντα τοῦ παρ' αὐτῆς κόσμου προσδεῖται, καὶ νῆ Δία αἶ τε θεῶν τιμαὶ καὶ ἡρώων καὶ ὅσαι τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἀνδρῶν ὀφείλονται δικαίως εὐφημίαι. πάντα γὰρ ταῦτα ἐπέρχεται καὶ κοσμεῖ καὶ πᾶσιν αὐτὴ πρέπουσα ὁμοίως φαίνεται. εἰ δὲ δὴ καὶ κοινωνήσῃ τι τῶν ἄλλων τεχνῶν καὶ δυνάμεων, Ἡράκλεις, ὥς οὐδ' εἰπεῖν ἔστιν ὥς ἐκφαίνει τὸ παρ' αὐτῆς. οἷον ἱατρὸς εἰ προσλάβοι ῥητορικὴν, τῆς ἱατρικῆς αὐτῆς μάλιστα οὕτω τὴν χάριν εἴσεται. εἰ γὰρ προσέλθοι τὸ δύνασθαι πείθειν τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ κατὰ τὴν τέχνην, τί κωλύει προθεραπεύειν τὰ πολλὰ τῇ ῥητορικῇ, πρὶν τῶν τῆς ἱατρικῆς ὀργάνων ἄψασθαι, τῷ σοφωτάτῳ τῶν φαρμάκων, ἔφη τις, χρώμενον; μετὰ τοίνυν τῆς στρατηγικῆς γενομένη πολλῶ μᾶλλον σώζειν αὐτὰ τὰ τῆς στρατηγικῆς πέφυκεν· ἃ δὴ καὶ Ὅμηρος πανταχοῦ σαφῶς δηλοῖ· Ὡς εἰπὼν ὠτρυνε μένος καὶ θυμὸν ἐκάστου καὶ Ὡς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα μᾶλλον ἐπ' Ἀργείοισιν ὄρουσαν καὶ τοῖσι δ' ἄφαρ πόλεμος γλυκίων γένετ' ἢ νέεσθαι ἐν νηυσὶ γλαφυρῇσι φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν. τοιαῦτ' αἰεὶ τοῖς λόγοις προστίθησιν. ἐκφανέστατα δὲ αὐτὸ καὶ μόνον οὐκ ὑπὸ κήρυκος βεβαιοῖ, ποιήσας τὸν Ἀγαμέμνονα τῶν μὲν ἀσπίσι καὶ κορύθεσσι καὶ ἔγχεσι πεφρικυίας τὰς τάξεις παρεχομένων Αἰάντων ἅπαντας λαβεῖν τὸν θυμὸν εὐχόμενον τοῖος πᾶσιν θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι γένοιτο· τοῦ δὲ τὰ βέλτιστα συμβουλευσάντος τῷ στρατοπέδῳ Νέστορος δέκα τοὺς πάντας συμβούλους μὴ χείρους λαβεῖν. τοιοῦτοι γὰρ, ἔφη, δέκα μοι συμφράδμονες εἶεν, Ἀχαιῶν· τῷ κε τάχ' ἡμύσειε πόλις Πριάμοιο ἄνακτος χερσὶν ὑφ' ἡμετέρησιν ἀλοῦσά τε περθομένη τε· θεῖς τὴν ῥητορικὴν τῆς στρατηγικῆς τοσοῦτω κυριωτέραν, ὅσω δέκα ἄνδρες δέκα μυριάδων ἐλάττους ἀριθμῶ· εἰκότως. ^[35]

105 οὐ γὰρ πόρρωθεν εἰλήφει τὸν ἔλεγχον, ἀλλ' εἰ τότε ὠρμημένους Ἀχαιοὺς ἀνίστασθαι καὶ ὑφαιροῦντας ἤδη τὰ ἔρματα τῶν νεῶν καὶ τὴν θάλατταν ὑπερβοῶντας μὴ κατέσχον οἱ δύο οὗτοι ῥήτορες, τί πλέον τῶν τακτικῶν ἦν, τί δὲ ἀσπίδων καὶ δοράτων καὶ νεῶν πλήθους καὶ χρημάτων καὶ σκευῶν; ἀλλ' ὥς ἀληθῶς ὅπερ οἱ σκευοφόροι τοῖς ὀπλίταις εἰσὶ, τοῦτ' ἐφάνη τότε πᾶσα οὖσα παρασκευὴ πρὸς τὴν ἐπιστατοῦσαν ἅπασιν τούτοις ῥητορικὴν. κυβερνήτης δ' αὖ προσλαβὼν μόριον ταύτης τῆς δυνάμεως, εἰδὼς καὶ φοβεῖν ἡνίκα καιρὸς καὶ πάλιν θαρρεῖν παρασκεύαζειν, πόσῳ προφέρει πρὸς αὐτὰ τὰ τῆς κυβερνητικῆς πράγματα; οὐκοῦν ἰδίᾳ τε πανταχοῦ θαυμαστὴ καὶ οἷς ἂν προσγένηται ῥοπὴν τοσαύτην παρέχεται; φημὶ δ' ἔγωγε καὶ κάλλος τε καὶ ῥητορικὴν συνελθόντα τῇ ῥητορικῇ κριθήσεσθαι, καὶ οὐδένα τὸν τοιοῦτον

ἡδέως ὄψεσθαι μᾶλλον ἢ ἡδέως ἀκούσεσθαι λέγοντος. ἔοικε δὲ καὶ τοῦτο Ὅμηρος μαρτυρεῖν. Οὐ τότε γ' ὥδ' Ὀδυσῆος ἀγασσάμεθ' εἶδος ἰδόντες, ὡς ἔφη, τὴν πυκνότητα τῶν νοημάτων καὶ τῶν ῥημάτων καὶ τῆς φωνῆς τὴν μεγαλοπρέπειαν, διοσημία παρεικάζων τὴν ῥητορείαν αὐτοῦ. μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἐν οἷς ἀρτίως ἐλέγομεν Ἄλλος μὲν γάρ τ' εἶδος ἀκιδνότερος πέλει ἀνὴρ, ἀλλὰ θεὸς μορφήν ἔπεισι στέφει· οὐκ ἀργῶς οὐδ' ἀπλῶς εἰπὼν τὸ στέφει, ἀλλ' ἐνδεικνύμενος ὅτι οὐ μόνον τὰ ἐλαττώματα ἀναπληροῖ, ἀλλὰ καὶ προσέτι νικᾶν ποιεῖ, ἐπειδὴ γε καὶ ὁ στέφανος νίκης ἐστὶ σύμβολον. τὸν οὖν αἰσχρὸν καλῶς δυνάμενον λέγειν ὅτε τοῦ καλλίστου, λέγειν δὲ ἀδυνάτου, πρότερον τίθησι, τὸν ἅμα καλὸν καὶ ῥήτορα εἰκότως καὶ ἀκολούθως φησὶ μᾶλλον θαυμασθῆναι παρὰ τοὺς λόγους. ^[30]

106 Πίνδαρος δὲ τοσαύτην ὑπερβολὴν ἐποιήσατο ὥστε ἐν Διὸς γάμῳ καὶ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς φησιν ἐρομένου τοῦ Διὸς εἶ του δέοιντο αἰτῆσαι ποιήσασθαι τινὰς αὐτῷ θεοὺς, οἵτινες τὰ μεγάλα ταῦτ' ἔργα καὶ πᾶσάν γε δὴ τὴν ἐκείνου κατασκευὴν κατακοσμήσουσι λόγοις καὶ μουσικῇ. καὶ ταῦτα οὐ ποιηταὶ μόνοι, ἀλλὰ καὶ πάντες ἄνθρωποι προσομολογοῦσιν· ὡς τὰ μὲν ἄλλα ἢ ψυχαγωγίαν ἢ χρεῖαν ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν ἔχει, μόνον δὲ τοῦτο μάλιστα γε ἄμφω πληροῖ καὶ μετὰ τῶν ὠφελειῶν τὴν χάριν θαυμαστὴν ἔχει, ὥστε καὶ ὅταν εἰς πολέμους ἀλλήλοις ἔλθωσιν ἄνθρωποι, τοὺς παρὰ τῶν αὐτοχειρῶν πρέσβεις ἀφικνουμένους δέχονται καὶ ἀποπέμπουσιν, ἐνθυμούμενοι τὸ τῶν ῥητόρων φῦλον, ὑπεξαιρούμενοι τὴν τοῦ λόγου φύσιν, αἰδούμενοι ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ κοινῇ χρεῖᾳ τοῦ γένους εἰσῆλθε. καὶ ἡ μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις ἕξις ἄχρηστος ἐπ' εἰρήνης, ἡ δ' ἐν τοῖς λόγοις δύναμις ἐν τοῖς πολέμοις οὐκ ἄτιμος, ἀλλὰ καὶ πολίταις χρήσιμος καὶ πολεμίοις αἰδέσιμος, καὶ τῶν ὅπλων πολλάκις ἐν τῷ τῶν ὅπλων καιρῷ περιγίγνεται. δοκοῦσι δ' ἔμοιγε καὶ τὸν Ἑρμῆν οἱ ποιηταὶ τὸν τῆς σοφίας ταύτης ἡγεμόνα καὶ προστάτην τούτου χάριν τῷ κοινῷ τῶν θεῶν μόνον καλεῖν ὀνόματι. κοινῇ μὲν γὰρ ἅπαντας δωτῆρας ἐάων ὀνομάζουσιν, ἰδίᾳ δ' οὕτως μόνον τοῦτον· καὶ ἀκάκητά γε καὶ ἐριούνιον, ὅτι κακὸν μὲν οὐδὲν ἢ παρ' αὐτοῦ δωρεὰ, ἀγαθὰ δ' ἐξῆς ἅπαντα πορίζει τοῖς ἀνθρώποις, ἐν πολέμοις, ἐν εἰρήνῃ, ἐν γῇ, ἐν θαλάττῃ, ἐν δυσκολίαις, ἐν εὐφροσύναις πανταχοῦ. δοκεῖν δ' ἔμοιγε καὶ τὸ τῶν δαιμόνων γένος, εἰ δεῖ Πλάτωνι πιστεύειν, διαγγέλλον τε τοῖς θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ θεῶν ταύτη κεχρησθαι φημί. ὥστε καὶ σύνδεσμον τὴν ῥητορικὴν τοῦ παντὸς ὀρθῶς ἂν καὶ κατὰ τοῦτο εἴποι τις. μέγιστον δὲ καὶ τοῦτ' ἔστιν εἰπεῖν ὑπὲρ ταύτης τῆς δυνάμεως, ὅτι οὐδὲν ὁμοῦ τοῖς τε πολλοῖς οὕτω κοινόν ἐστι καὶ τοσοῦτον αὖ τὴν τῶν πολλῶν ἕξιν καὶ φύσιν ἐκπέφευγεν· αἰεὶ δὲ ὃν ὡς εἰπεῖν ἐν ἀνθρώποις χαλεπώτατα εὐρίσκεται τό γε παντελές. ^[5]

107 ὥσπερ γὰρ οἱ λέοντες καὶ ὅσα ἐντιμότερα τῶν ζῴων σπανιώτερα τῶν ἄλλων ἐστὶ τῇ φύσει, οὕτω καὶ κατ' ἀνθρώπους οὐδὲν οὕτω σπάνιον ὅσον ἄξιον προσεῖπεῖν ῥήτορα· εἷς δὲ ἀγαπητῶς καὶ δεύτερος ὥσπερ ὁ Ἰνδικὸς ὄρνις ἐν Αἰγυπτίοις ἡλίου περιόδοις φύεται. οἱ δὲ πολλοὶ μορίοις τισὶ τῆς τέχνης περιτυχόντες Ὀμήρου δέονται προσαγορεύοντος αὐτοὺς, ὥσπερ ἐκεῖνος „ἔσκεν ὑφηνίοχος“ φησὶ καὶ πάλιν „Ποσειδῶνος ὑποδμῶς.“ τὸ μὲν ἀρχὴ που, τὸ δὲ ἀκροτελεύτιον ἔπους ἐστίν. οὕτω πολλοὺ δέουσι κατὰ Μίθαικον καὶ Θεαρίωνα οἱ τῷ ὄντι ῥήτορες εἶναι τὴν φύσιν. καὶ ὅσα τοίνυν εἶδη λόγων ἕτερα, ἵνα μὴδὲ τοῦτο παρέλθωμεν, ταυτὸν πέπονθα πρὸς τοὺς τῆς ῥητορικῆς λόγους ὃ τί περ τὰ πέμματα πρὸς τὰ τῷ ὄντι σιτία καὶ κρέα. ὥστε καὶ τῶν περὶ ἕκαστα οὗτοι μάλιστα εὐδοκιμοῦσιν οἵτινες ἂν πλεῖστον ῥητορικῆς εἰσενέγκωνται, καὶ τούτων αὐτῶν μάλιστα ὃς ἂν ἐγγύτατα ἦκη ῥητορικῆς. Ὅμηρος καὶ τῶν Ὀμήρου ταῦτα, Σοφοκλῆς καὶ τῶν Σοφοκλέους ταῦτα. Πλάτων δὲ αὐτὸς ἡμῖν τί φησιν; ἡμεῖς μὲν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἀγνοοῦμεν, ἀλλ' ἐν τῷ καλλίστῳ τοῦ χοροῦ τάττειν ἔτοιμοι. τί δῆτα αὐτὴ γε καθ' ἑαυτὴν ἡ ῥητορικὴ καὶ ὁ ῥήτωρ; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ ἀποκνήσαιμ' ἂν φάναι τοῦτον ἄριστον εἶναι περὶ λόγους ὅστις ἀνὴρ ἄριστος. ^[25]

108 εἰ τοίνυν τις καὶ τοιοῦτος ἐγγένοιτο οἷος ῥητορικὴν ἔχων εἰς μὲν δῆμους ῥαδίως μὴ εἰσιέναι, μηδὲ περὶ πολιτείας ἀμφισβητεῖν ὁρῶν ἑτέρως ἔχοντα τὰ πράγματα, καὶ ταῦτα οὐκ ἐν ὑστάτοις ὦν δόξης ἔνεκα καὶ τιμῶν καὶ τῶν ἐπικαίρων φιλοτιμιῶν, αὐτὸς δὲ ἐφ' ἑαυτοῦ τοῖς λόγοις χρῶτο, τὴν αὐτῶν φύσιν καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς καλὸν τετιμηκῶς, καὶ θεὸν ἡγεμόνα καὶ προστάτην ἐπιγραψάμενος τοῦ τε βίου καὶ τῶν λόγων, οὐδὲ τούτῳ χαλεπὸν πρὸς Πλάτωνα ἀντειπεῖν, ἀλλ' οὗτος ἂν καὶ πολὺ καλλίστων καὶ δικαιοτάτων εὐπορήσειε λόγων, ὅτι, ὦ θαυμάσιε, ἐγὼ ταύτην τὴν δύναμιν ἐξ ἀρχῆς ἐτίμησα καὶ περὶ πλείστου πάντων κερδῶν καὶ πραγμάτων ἐποίησάμην, οὐχ ἵνα τὸν δῆμον κολακεύω οὐδ' ἵνα τῶν πολλῶν στοχάζωμαι οὐδὲ ἀργυρίου χάριν, ἀλλὰ καὶ ὅστις πρὸς τοῦτο ὁρᾷ καὶ τῶν διδόντων ἐστὶ, μισθωτὸν καλῶ τοῦτον, οὐ ῥήτορα, καὶ πολλοῖς ἑτέροις φημὶ λελοιπέναι τόπον ἀμφισβητεῖν εὐδαιμονίας, εἰ ταύτη σεμνύνεται, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν τῶν λόγων ἀχθεῖς καὶ νομίσας εἶναι πρέπον ἀνθρώπῳ κτῆμα λόγους καλοῦς, οὕτως ἐργάζομαι κατὰ δύναμιν τὴν ἑμαυτοῦ. τί οὖν μοι προφέρεις κολακείαν, ὅς τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ κολακεύειν ὥστε οὐδ' ὅπως ἐμὲ ἕτεροι κολακεύσουσι σκοπῶ; οὐδὲ εἰ μὴ θαυμασθήσομαι παρὰ τοῖς πολλοῖς, οὐδὲν μοι διαφέρει, ἀλλ' ὥσπερ ὁ φίλινος οὐχ ἡγεῖται ζημίαν, εἰ μηδεὶς αὐτῷ πίνοντι συνείσεται, καὶ ὁ παιδευσθεὶς καὶ ὁ φιλογύνῃς οὐ πρὸς τὴν ἑτέρων μαρτυρίαν τὴν ἐπιθυμίαν μετέρχονται, ἀλλὰ στέργουσιν ἂν ἔχωσιν οἷς χαίρουσιν, οὕτω καὶ ἐγὼ λόγοις συνῶν καὶ τούτοις ἀνθ' ἑτέρων χρώμενος τέρπομαι τὴν πρέπουσαν ἴσως μᾶλλον ἐλευθέρῳ τέρψιν καὶ ἡδονῇ· ὥστε μηδ' ἂν τῶν γειτόνων μοι συνειδῇ μηδεὶς, οὐ τίθεμαι βλάβος. σὺ μὲν καὶ τὸν ἔχοντα τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην ἱατρὸν καλεῖς, κἂν μὴ δημοσιεύῃ τὴν τέχνην, καὶ πολιτικόν γε τὸν ταύτην τὴν ἐπιστήμην ἔχοντα, κἂν τὰ αὐτοῦ πράττων ** τοιοῦτον εἶναι. [30]

109 διὰ ταῦτα οὐκ ἐγχωρεῖ φῆσαι σοί γε μᾶλλον ἢ ἐμοὶ κολακείαν γε ἐπιτηδεύειν οὕτω διακείμενον πῶς ἔνεστιν εἰπεῖν, ἢ πῶς τῶν αἰσχυρῶν τινος εἶναι προστάτην, ὃν εἰ μηδὲ δι' ἕτερον, δι' αὐτὰ γε ταῦτα ἃ τιμᾷ καὶ διώκει πλεῖστον ἀνάγκη πάντων τῶν αἰσχυρῶν ἀπηλλάχθαι. ἀγαπητὸν γάρ, εἰ πάντα ἄλλα παριδὼν τις καὶ πόρρω θέμενος καὶ ταύτην μίαν ἡδονὴν προστησάμενος, μηδεμιᾷ δὲ ἑτέρῳ δουλεύσας, εἴτα δύναίτο ταύτης σὺν θεῷ βοηθῶ καταταχεῖν. ὁ γὰρ περὶ τῶν ναυτικῶν ἔφη Θουκυδίδης, περὶ ῥητορικῆς ὁδε φήσει καὶ λόγων πολὺ μᾶλλον εἰπεῖν ἀρμόττειν, ὅτι οὐκ ἔστιν ὥς ἂν τύχη ταῦτα ἐκ παρέργου μελετᾶν, ἀλλὰ μᾶλλον μηδὲν τούτοις πάρεργον ἄλλο τι γίγνεσθαι. οὐ μόνον δὲ κολακείας αὐτὸν ἐφ' αὐτοῦ καθαρεύειν ἀνάγκη καὶ μηδ' ὅτι οὖν ἔχειν κίβδηλον τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ καὶ πόρρω κολάκων ἀπάντων εἶναι καὶ πασῶν αἰσχυρῶν συνόδων τε καὶ ὁμιλιῶν. τί οὖν οὐ ποιεῖς, ὦ βέλτιστ', ἐρεῖ, παλινωδῖαν, εἴ τί σοι μέλει τῆς ἀληθείας; οὐκοῦν καὶ κατὰ τοὺς ἐξ ἀρχῆς λόγους καὶ κατὰ τοὺς δευτέρους τούτους καὶ ὅποι στρέφοι τις ἂν καλὸν καὶ γενναῖον κτῆμα καὶ ἔργον ἀνδρὸς ἢ ῥητορικὴ καὶ φιλοτιμίαν δικαίαν ἔχον καὶ τῷ κεκτημένῳ καὶ ὅσοι τούτῳ χρῶνται, καὶ οὐ μόνον παρὰ ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ παρὰ θεοῖς πλείστης ὥρας καὶ τιμῆς ἐξ ἀρχῆς τε τυχὸν καὶ διὰ παντὸς δικαίως τυγχάνον. Λοιπὸν ἔν μοι δεῖξαι, ὅτι καὶ Πλάτων αὐτὸς ταῦτα ἐμοὶ περὶ ῥητορικῆς φθέγγεται. λέγει γὰρ ἐν μὲν τῷ Πολιτικῷ δή που λόγῳ ταυτὶ „Κατὰ ταυτὸν τοίνυν ἔοικε καὶ νῦν ἡμῖν τὰ μὲν ἕτερα καὶ ὁπόσα ἀλλότρια καὶ τὰ μὴ φίλα πολιτικῆς ἐπιστήμης ἀποκεχωρίσθαι, λείπεσθαι δὲ τὰ τίμια καὶ συγγενῇ. [30]

110 τούτων δὲ ἐστὶ δή που στρατηγία καὶ δικαστικὴ καὶ ὅση βασιλικὴ κοινωνοῦσα ῥητορεία πείθουσα τὸ δίκαιον συγκυβερνᾷ τὰς ἐν ταῖς πόλεσι πράξεις.“ ἃ μικρῷ πρόσθεν ἡμῖν Ἡσίοδος λέγων ἐφαίνετο, ταῦτα ἄντικρυς καὶ σχεδὸν τὸ μέτρον λύσας ἐν τούτοις Πλάτων ὁμολογεῖ, κοινωνὸν τῆς βασιλικῆς τὴν ῥητορικὴν ἀποφαίνων ὑπὲρ τοῦ δικαίου. ἐν δὲ τῇ Σωκράτους ἀπολογίᾳ ταυτὶ πάλιν αὖ λέγει „Δικαστοῦ μὲν γὰρ αὕτη ἀρετὴ, ῥήτορος δὲ τάληθῃ λέγειν.“ εἰπέ δὲ μοι πρὸς θεῶν, εἴτε Πλάτων εἴτε ἄλλος τις ὑπὲρ ἐκείνου βούλεται, ἔσθ' ὅ τι ἀλλοτριώτερόν

ἐστὶ τῷ κόλακι ἢ τάληθῇ λέγειν; τί δαί; τῷ τάληθῇ λέγοντι ἄλλο τι τοῦ κόλακος ἐχθρότερον; καὶ μὴν αὐτό γε τοῦτ' ἐστὶν ἡ κολακεία, μὴ τάληθῇ λέγειν· οὐκοῦν ἡ παλινωδία καὶ δὴ φανερά. ἦν γὰρ ἐνταῦθα εἶναι κολακείαν φησὶν, ἐκεῖ μὴ κολακείαν εἶναι, ἀλλὰ τοῦ τάληθῇ λέγειν προεστάναι σαφῶς οὕτως διορίζεται. ταῦτά ἄρα Πλάτωνι νῦν ἡμεῖς λέγομεν περὶ ῥητορικῆς, δοκοῦντες ἐναντία. ἐὰν τοίνυν ἔτι τούτων ἐγγυτέρω προσαγάγω τὸν λόγον, ἧ̃ που τρυφή τις ἂν εἴη τῆς ἀποδείξεως καὶ οὔτε ἔννοϊαν οὔτε ἐλπίδα ἐλέγχων ἰσχυροτέρων οὐδ' ἂν εἷς ἔτι δὴ που λάβοι. οὐ γὰρ μόνον αὐτὸς Πλάτων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς λόγοις τῷ παραδόξῳ δὴ συγγράμματι διαρρήδην ὁμολογεῖ τῇ ῥητορικῇ τὰ κάλλιστα εἶναι πράττειν, καὶ μὴ τὴν αὐτὴν χώραν ἔχειν αὐτὴν τῶν αἰσχυρῶν μηδενί, προσθεὶς ἐπὶ τελευτῆς τὸ βραχὺ τοῦτο καὶ εὐμνημόνευτον „Καὶ τῇ ῥητορικῇ οὕτω χρηστέον ἐπὶ τὸ δίκαιον αἰεῖ.“ εἶεν ὦ γενναῖος, ἔστιν ὅπου ἐγχαρεῖ κολακεία χρῆσθαι πρὸς τὸ δίκαιον αἰεῖ; οὐκ ἔστιν οὐδέποτε. καὶ μὴν ὑπὲρ καλοῦ χρώμενοι τῇ ῥητορικῇ, καλὸν ἂν τι πράττοιμεν ὑπ' αὐτῆς. οὐκοῦν καλὸν ἡ ῥητορικὴ μετὰ τοῦ δικαίου γιγνομένη. καὶ μὴν κολακεία γε σαφῶς αἰσχυρὸν αἰεῖ. ^[30]

111 οὐκοῦν οὗτος ἐκεῖνος Πλάτων ὁ τοῦ Ἀρίστωνός ἐστιν, ὁ φάσκων μὴ κολακείαν εἶναι τὴν ῥητορικὴν, μὴδὲ τῆς αὐτῆς ἔχασθαι φύσεως. παραλείπω δὲ νᾶμά τε κάλλιστον πάντων ναμάτων καὶ τοὺς ἐκ τοῦ σωφρονοῦντος στόματος ἰόντας λόγους καὶ ὅσα τοιαῦτ' ἄλλα ἄλλοθι ῥητορικὴν εἴρηκεν ἐπικοσμῶν. Εἰ δέ τις ἡμῖν περὶ Πλάτωνος ὑπολάβοι ὅτι οὐ ταύτην κακῶς εἴρηκε τὴν ῥητορικὴν ὑπὲρ ἧς νῦν ἡμεῖς τοὺς λόγους ποιούμεθα, ἀλλὰ δύο οὐσῶν τὴν ἐτέραν κακίζει, πρῶτον μὲν οὐδὲν μᾶλλον τά γε ἡμῖν εἰρημένα φαύλως ἔχοντα ἐλέγχεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο καλῶς καὶ προσηκόντως ἅπαντα ταῦτα ἡνύσθαι μαρτυρεῖ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος τὴν φαύλην δικαίως ψέγει, τί κωλύει τὴν γε ἐναντίαν ἡμᾶς ἐπαινοῦντας ὀρθῶς ποιεῖν; ἔπειτα οὐκ ἀναιρεῖ τοὺς παρ' ἡμῶν ἐλέγχους ἢ παραίτησις αὕτη, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐναντία φαίνονται ἂν εἰρηκῶς αὐτὸς ἑαυτῷ, εἰ διττὴν εἶναι τὴν ῥητορικὴν ἀξιῶν, εἴθ' ὥς μιᾶς καὶ ἀπλῆς τινος οὕτως τὴν κατηγορίαν πεποιήται. δῆλον γὰρ ὅτι εἰ τοῦτ' ἐστὶν ἀληθές, τὴν μὲν φαυλίζειν, τὴν δὲ ἐπαινεῖν αὐτῷ προσῆκε διελομένῳ, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ ἔρωτος λόγοις φαίνεται πεποιηκῶς, καὶ πολὺ γε μειζόνων εὐφημιῶν τὸν χρηστὸν ἡξικῶς ἢ οἴων τὸν ἕτερον βλασφημιῶν. θαυμάζω δ' ἔγωγε τί ἂν ποτ' ἐποίησε, μόνην ταύτην εἰδὼς οὕσαν ῥητορικὴν περὶ ἧς ταῦτα διεξέρχεται, ὁπότε οὐσῶν, ὥς ἂν φαίη, δυοῖν καὶ τοσοῦτον διαφορουσῶν τοσαύτην φαίνεται σπουδὴν πεποιημένος τοῦ καθάπαξ κακῶς εἰπεῖν. τί γὰρ μᾶλλον φαῦλον ἢ ῥητορικὴ ἢ χρηστὸν, εἴπερ ἐστὶ διττόν; οὐκοῦν οὐκ εἰς τὰς ἴσας λαβὰς ἤκομεν, ἀλλὰ τὸ τῶν ἴσων κατ' ἐκείνου γίγνεται. ἔπειτα τί κωλύει καμὲ τῶν αὐτῶν τούτων λόγων ἐχόμενον φάσκειν ὅτι καὶ ἡ διαλεκτικὴ διττὴ καὶ οὐχὶ μία ἐστὶν ἀπλῶς, ἀλλ' ἡ μὲν οἷα παρακρούεσθαι καὶ ἐξαπατᾶν καὶ χρόνους τρίβειν καὶ εἰς ὑγιὲς οὐδὲν πάντῃ τὴν γλῶτταν ἄγουσα, ψυχρά τις καὶ ἀγεννὴς καὶ κακοῦργος καὶ ἀπατηλὴ καὶ ἀνελεύθερος, ἡ δὲ οἷα χαρίεντας παρέχεσθαι καὶ δεξιούς; καὶ δὴ καὶ φαίη τις ἂν εἴτ' οὖν ὀρθῶς εἴτε μὴ ὅτι καὶ μέρος εἶναι κινδυνεύει τῆς ῥητορικῆς ἢ διαλεκτικῆς, ὥσπερ τὰ ἐρωτήματα τοῦ λόγου παντός. ^[5]

112 ἀλλ' ἔστω ταῦτα χωρὶς. ὁ δ' οὖν αὐτὸς λόγος καὶ περὶ πάσης φιλοσοφίας, καὶ περὶ γε τῶν τῆς ἀρετῆς μερῶν, εἴ τις βούλοιο διαιρούμενος πρῶτον μὲν σοφίας δύο προσαγορεύειν, τὴν μὲν ἧ̃ τὰ βέλτιστα συνέμεν, τὴν δ' ἐτέραν ἧ̃ κακοῦργοῦσιν, ἔπειτα σωφροσύνην διπλὴν, τὴν μὲν σπουδῆς ἀξίαν καὶ πολιτικὴν, τὴν δὲ νωθρῶν τε καὶ ὑπτίων, ἔτι δ' αὖ δικαιοσύνην ὀρθὴν καὶ ἐτέραν ταπεινὴν, καὶ διπλὴν ἀνδρείαν, τὴν μὲν σὺν νῷ καὶ φρεσὶ, τὴν δὲ ἀπόνοιαν καὶ μανίαν οὔσαν. ἀλλ' οἶμαι πάντα ταῦτα τῶν φυρόντων ἐστὶ τὰ ὀνόματα, καὶ διήρηται σοφία καὶ κακοῦργία, σωφροσύνη καὶ βλακεία, δικαιοσύνη τε καὶ εὐήθεια, ἀνδρεία καὶ θρασύτης, οὐδέτερον δέ γε οὔτε καλὸν οὔτε προσῆκον, οὔτε τὰς κακίας ὑποκορίζεσθαι τῷ τῆς ἀρετῆς ὀνόματι οὔτε τὰς ἀρετὰς φαυλίζειν τὰ τῆς κακίας ἐκάστη παρατιθέντα. οὕτω τοίνυν καὶ

ρήτορικὴν κατὰ τοὺς ὀρθῶς μεταχειριζομένους καὶ τῷ ὄντι τυγχάνοντας αὐτῆς, ἀλλ' οὐ κατὰ τοὺς πρόσχημα ποιησαμένους τῆς ἑαυτῶν πλεονεξίας ἢ φαυλότητος ἐξετάζειν εἰκὸς, κατ' αὐτόν γε τὸν τοῦ πράγματος λόγον, εἰ καὶ μηδεὶς τετύχηκε, καὶ διαιρεῖν συκοφαντίαν καὶ κολακείαν ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς, ὥσπερ δὴ καὶ μαγγανείαν καὶ τερατείαν ἀπὸ πάσης φιλοσοφίας.

[25]

113 οὐκοῦν κολακείας, οὐ ῥητορικῆς, Πλάτων ἐν τούτοις κατηγορήκε, καὶ συκοφαντίας, οὐ ῥητορικῆς. οὐτ' οὖν εἰ τὴν τῷ ὄντι ῥητορικὴν κακῶς εἴρηκεν οὐτ' εἰ τὴν δοκοῦσαν, ἔστι τοῦτο πρὸς λόγον, ὡς ὀρθῶς ῥητορικὴν γε εἰρήκει καλῶς, εἴπερ ἔσθ' ἕτερον τὴν δοκοῦσαν εἶναι ῥητορικὴν κακῶς εἰπεῖν. μὴ γὰρ εἶναι τὸ τοιοῦτον ῥητορικὴν, οὐκ αἰσχρὸν εἶναι ῥητορικὴν χρῆν αὐτὸν λέγειν, ὥσπερ ἐκεῖνό πού φησιν αὐτὸς, ὅτι εἰ μὲν θεῶν παῖδες, οὐ φιλοχρήματοι· εἰ δὲ φιλοχρήματοι, οὐ θεῶν παῖδες. ἀμφοτέρω δὲ οὐκ ἔδει λέγειν. οὐκοῦν οὐδὲ ἐνταῦθα ἀμφοτέρω ἔαν ὁ λόγος φαίνεται· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τοῦτο ὑπὲρ αὐτοῦ Πλάτωνος ἡμεῖς νῦν ποιοῦμεν. εἰ γὰρ ὅτι μάλιστα οὕτω διενοεῖτο, ὥσπερ ἔγωγε οὐκ ἀντιλέγω, ἀλλ' ὑπεξήρηται τὴν καθαρὰν καὶ τῷ ὄντι ῥητορικὴν, ἄξιον μὴ παρακρουσθῆναι μηδὲ ἀγνοῆσαι τοῦτο αὐτὸ τοὺς πολλοὺς, μηδὲ ὡς ψήφῳ καθαρᾷ προσέχοντας θάττον ἢ συμφέρει βουλευσασθαι περὶ τῶν τηλικούτων. περὶ τοίνυν αὐτοῦ πάλιν τοῦ μέρους αὐτὸς ὡδὶ μαρτυρεῖ „Οὐκ οἶσθα ὅτι ἐπὶ παντὶ ἐπιτηδεύματι οἱ μὲν πολλοὶ φαῦλοι καὶ οὐδενὸς ἄξιοι, οἱ δὲ σπουδαῖοι ὀλίγοι καὶ παντὸς ἄξιοι; ἐπεὶ γυμναστικὴ οὐ καλὸν σοι δοκεῖ εἶναι καὶ χρηματιστικὴ καὶ ῥητορικὴ καὶ στρατηγία; Ἔμοιγε πάντως δὴ που. Τί οὖν; ἐν ἐκάστῳ τούτων τοὺς πολλοὺς πρὸς ἕκαστον τὸ ἔργον οὐ καταγελάστους ὀρεῖς; Νῆ τὸν Δία καὶ μάλα ἀληθῆ λέγεις. Τί οὖν τούτου ἔνεκα αὐτὸς τε φεύξει πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τῷ υἱεῖ οὐκ ἐπιτρέψεις;“ οὐκοῦν χρή, ὦ Πλάτων, οὐδὲ τὴν ῥητορικὴν ἀπὸ τῶν φαύλως μεταχειριζομένων κρίνειν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὡς ἄριστα προϊσταμένων, ἢ γελοῖόν γε ἂν εἴη, μᾶλλον δὲ ὑπερφυῖς, εἰ δι' ὧν παραδειγμάτων οὐκ ἀξιοῖς φιλοσοφίαν φαῦλον ἡγεῖσθαι, ταῦτα οὐκ ἀρκέσει ῥητορικῇ, καὶ ταῦτα ἐν αὐτοῖς οὔση τοῖς παραδείγμασιν, ἃ μηδὲ κρίνειν πονηρὰ ὁμολογεῖς. [30]

114 εἶεν. τίνες οἱ τυγχάνοντες αὐτῆς ὀρθῶς, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν Πλάτωνος δείζομεν. „Τὸ μὲν δύνασθαι, ὦ Φαῖδρε, ὥστε ἀγωνιστὴν τέλεον γενέσθαι εἰκὸς, ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, ἔχειν ὥσπερ τὰ ἄλλα· εἰ μὲν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῶς εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλογίμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην καὶ μελέτην· ὅτου δ' ἂν ἐλλείπῃς τούτων, ταύτῃ ἀτελὴς ἔσει· ὅσον δ' αὐτοῦ τέχνη“— ἀλλ' ἐῷ τό γε ἐφεξῆς. Εἰ τοίνυν δεῖ τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι ῥητορικὸν φύσιν καὶ τέχνην καὶ μελέτην ὁμοῦ κτήσασθαι, δηλὸν ὅτι ὁ ἐκπεπτωκὸς τῆς τέχνης καὶ τῆς φύσεως τῆς βελτίστης ἀτελής ἐστι ταύτῃ. πῶς οὖν τοῦτο δεῖ ῥητορικῇ προστιθέναι; εἴπερ ὁ μὲν μὴ πάντα παρασχόμενος παρὰ τὴν ἔνδειαν ἀτελής ἐστι, τὰ δὲ ἐπιτηδεύματα ἐκ τῶν κατορθούντων, οὐκ ἐκ τῶν ἀποτυχόντων κρίνεται. ὁ δὲ δὴ μὴ μόνον τέχνης, ἀλλὰ καὶ φύσεως καὶ μελέτης δεῖται, πῶς τοῦτο ἔνεστι μηδεμίαν εἶναι τέχνην φάσκειν, ἢ πῶς τὸν ἐλλείποντα ὅτου δὴ μέρους ἀτελῆ κατὰ τοῦτο δίκαιον λέγειν, τούτου ὅστις ἂν διὰ πάντων τύχη, κολακείαν ἔνι φῆσαι μετέρχεσθαι; πανταχῇ δὲ καὶ διὰ πάντων ἡμῖν ἐκπίπτουσιν αἱ ψῆφοι. πρῶτος δὲ Πλάτων αὐτὸς ψηφίζεται καὶ μέσος φασὶ καὶ τελευταῖος καὶ κινδυνεύω δοκῶν ἀντιλέγειν Πλάτωνι παντὸς μᾶλλον συναγορεύειν. εἰ δὲ δεῖ τι καὶ παῖξαι, δοκῶ μοι κατὰ τοὺς κωμωδιοποιοὺς ὥσπερ ἀποδιδράσκοντα αὐτὸν ἔλξειν εἰς τοὺς ῥήτορας ὅτι μαθὼν καλλωπίζεται. εἰ δὲ τινες καὶ ἄλλοι παραβῶντες ῥητορικὴν ψέγουσι, μᾶλλον δὲ τονθορύζοντες ἐκ τοῦ ψόφου τοξεύοντες κατὰ Ἀλκαῖον, ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἀγαγεῖν ῥάδιον εἰς λόγον, οὐχ οἷς καλοῦνται φημι, πλὴν εἴ τις καὶ τοῦτο προστίθῃσιν, ἀλλ' οἷς γε χρώμενοι ταῦτα σοφίζονται, τοσοῦτόν μοι πρὸς τούτους ἀποκεκρίσθω, ὅτι ῥητορικῇ παρὰ πόδας διδόσας τὴν δίκην. [25]

115

πρὸς δὲ Πλάτωνα τὸν τῶν ῥητόρων πατέρα καὶ διδάσκαλον ἀναγκαῖον ἦν ὥσπερ φιλοτησίαν
προλαβόντα ἀντιπληρώσασθαι. δέχοιτο δὲ γενναίως, ὅτι καὶ προὔπιεν· ἐπεὶ καὶ τὸν βαλόντα μὴ
δεῖ ἐκφυγεῖν. παρὰ δὲ τῶν ἄλλων ἡμῖν συγγνώμη δικαίως ἂν εἴη, τοὺς λογίους θεοὺς εἰ
Πλάτωνος τοῦ καλοῦ περὶ πλείονος ποιούμεθα. ἐξαιρεῖται δὲ ἡμᾶς αἰτίας καὶ ὁ πάντα ἄριστος
Ἀσκληπιὸς, ψῆφον οὐκ ἄτιμον οὐδὲ αὐτὸς διδούς, τὰ μὲν ἐν μέτροις, τὰ δὲ οὕτως πεζῇ. ^[10]